

Filozofija, kozmologija i religija
u antropozofiji

SD 215

Rudolf Steiner

Deset predavanja održanih u Dornachu od 6. do 15. rujna 1922.

Takozvani 'Francuski ciklus'.

SADRŽAJ

PRVO PREDAVANJE, Dornach, 6. rujna 1922. Tri koraka antropozofije	3
DRUGO PREDAVANJE, Dornach, 7. rujna 1922. Duševne vježbe mišljenja, osjećanja, volje	15
TREĆE PREDAVANJE, Dornach, 8. rujna 1922. Imaginativne, inspiracijske i intuitivne metode spoznaje	25
ČETVRTO PREDAVANJE, Dornach, 9. rujna 1922. Vježbe spoznaje i volje	35
PETO PREDAVANJE, Dornach, 10. rujna 1922. Iskustva duše pri spavanju	46
ŠESTO PREDAVANJE, Dornach, 11. rujna 1922. Prijelaz iz duševno duhovne egzistencije u ljudskom razvoju u osjetilno tjelesnu	55
SEDMO PREDAVANJE, Dornach, 12. rujna 1922. Krist u Njegovoj vezi s čovječanstvom	65
OSMO PREDAVANJE, Dornach, 13. rujna 1922. Događaj smrti u vezi s Kristom	75
DEVETO PREDAVANJE, Dornach, 14. rujna 1922. Sudbina 'Ja' svijesti u vezi s Krist-problemom	86
DESETO PREDAVANJE, Dornach, 15. rujna 1922. Doživljavanje voljnog dijela duše	97

PRVO PREDAVANJE, Dornach, 6. rujna 1922.

Tri koraka antropozofije

Prije nego što započnem današnje predavanje, dopustite mi da toplo pozdravim nazočne, iz duha koji bi trebao vladati ovdje u Goetheanumu i koji je u osnovi cjelokupnog rada koji se ovdje odvija. To bi trebao biti duh koji ne proizlazi iz ljudske jednostranosti, nego iz pune, sveobuhvatne ljudskosti. I može biti slučaj, s jedne strane, da ono što je ovdje dano, što je razrađeno, dolazi iz znanstvenih spoznaja, iz umjetnosti i vjerske pobožnosti. S druge strane, taj duh treba biti duh slobodnog, širokog srca i širokih pogleda.

U tom je duhu trebala započeti gradnja ovog Goetheanuma na najboljem kamenu temeljcu 1913. godine. I uspjeli smo osigurati, da u vrijeme kada su cijela Europa i velika područja izvan Europe, međusobno zavađena i u ozbiljnim neprijateljstvima, da u Dornachu rade sve nacije iz slobodne, sveobuhvatne čovječnosti. Međunarodni rad ovdje nikada nije prestao. Želio bih danas posebno skrenuti pažnju na tu činjenicu, jer vam ovaj pozdrav upućujem u tom međunarodnom duhu. Ono što se ovdje ima razviti, ne može se razviti ni iz kakvog drugog duha, jer samo ovaj duh svestranog univerzalnog slobodnog čovječstva, može također donijeti i pravu znanost duha, duhovnu umjetnost i pravu vjeru, koja sama po sebi može biti duhovna i međunarodna. Ali taj duh daje, mislim, i onu širinu srca koja je sposobna s ljubavlju primiti i pozdraviti svakog čovjeka. I tako bi me duh koji prevladava ovdje u Goetheanumu trebao nadahnuti da izgovorim prve riječi dobrodošlice. Stoga moraju biti srdačne. Ovom srdačnošću želio bih izraziti želju da sljedećih nekoliko dana ovdje možemo zajedno raditi u raznim područjima znanosti i života, te razgovarati, što će svi koji su htjeli doći ovamo nositi kući s određenim zadovoljstvom.

Ako mi, koji godinama radimo ovdje u Goetheanumu, možemo pobuditi pomisao da se nakon takvog posjeta uvijek s nekom radošću osvrnemo na ono što smo ovdje doživjeli, onda će to za one koji rade ovdje u Goetheanumu biti izvor posebnog zadovoljstva. Imajući to na umu, dopustite mi da vam poželim dobrodošlicu i zahvalim što ste došli ovamo. I dopustite mi da izrazim želju da ovaj posjet i vama pruži malo zadovoljstva.

Ovdje, kao što je već sugerirano, treba težiti duhovnom znanju kao osnovi za oplodnju života u njegovim različitim aspektima. Duhovno znanje koje treba tražiti ovdje u Goetheanumu, ne treba brkati s mnogim stvarima koje se danas prakticiraju u svijetu kao okultizam, ili s mnogim stvarima za koje se danas koristi naziv misticizam. Ovaj okultizam, koji se danas često prakticira, u osnovi je suprotan duhu našeg vremena, duhu stvarnog

modernog života. Jer taj duh pravog modernog života, u modernom dobu daje razvoj prirodoznanstvenih spoznaja. U onome čemu se ovdje teži kao duhovnom znanju, svakako treba uzeti u obzir ono što odgovara duhu suvremene prirodoznanstvene spoznaje u najužem smislu riječi. Ono što se danas često naziva okultizmom temelji se na drevnim tradicijama; u njemu nema izravno duha sadašnjice. Prenose se stare tradicije. Ali budući da ljudi danas ne mogu razviti odgovarajuće znanje iz iste duševne pozadine, može se reći da su te stare tradicije često krivo shvaćene, i kao krivo shvaćene, ovaj ili onaj ih laički iznosi kao znanje koje bi trebalo zadovoljiti ljudsku dušu.

Ono što se ovdje prakticira nema nikakve veze s takvim djelomično pogrešno shvaćenim tradicionalnim okultizmom, niti ima ikakve veze s onim što se ponekad čak iz znanstvene perspektive traži kao neka vrsta okultizma, oponašanjem uobičajenim znanstvenih metoda osjetilnog promatranja i eksperimentiranja u istraživanju nadosjetilne oblasti. Ljudi ne prepoznaju da su metode znanstvenog istraživanja koje su se razvile u posljednjim stoljećima, razvijene za poznavanje vanjske osjetilne stvarnosti, ali da su upravo zbog toga nepogodne kao put istraživanja za nadosjetilnu oblast.

S druge strane, danas se često govori o mističnom poniranju, mističnom unutarnjem iskustvu. I ovdje se često ne radi ni o čemu drugom nego o poniranju u duševna iskustva starih mistika, o obnavljanju takvih duševnih iskustava, a opet u osnovi samo o nečemu što dovodi do upitnog uvida u stanovitoj nejasnoj introspekciji.

Htio sam samo ukazati na te stvari, kako bih upozorio da se ne miješa ono što se radi ovdje u Goetheanumu, s onim što se ponekad radi na tako amaterski, diletantski, iako posve dobronamjerman način. Ovdje treba razviti znanstvenu metodu za spoznaju nadosjetilnog, striktnu, preciznu, znanstvenu, kakva se zahtijeva od današnjih znanstvenih metoda na polju prirodnih istraživanja. Čovjek može dosegnuti nadosjetilnu oblast samo ako se ne zaustavlja na istraživačkim putovima koji su prikladni samo za osjetilno. Ali ne može se znanstveno dosegnuti nadosjetilne svjetova, ako se polazi od duha koji nije onaj koji se pokazao tako učinkovit u području osjetilne stvarnosti. Danas bih želio dati samo nekoliko uvodnih natuknica o namjerama i ciljevima znanosti duha kakvoj se ovdje teži. Stoga će detaljna rasprava o onome što danas predlažem biti moguća tek u sljedećih nekoliko dana. Prvo želim istaknuti da se kod istraživanja nadosjetilnih svjetova radi o traženju iz dubine duše onih sila koje kao spoznajne snage mogu prodrijeti u nadosjetilno, na isti način na koji sile vanjskih osjetila prodiru u fizički-osjetilni svijet. Ono za što je duhovni istraživač inicijalno odgovoran je usmjeriti pogled svoje duše prema duševno-duhovnoj organizaciji u sebi, koja može dosegnuti nadosjetilno. Po tome se duhovni istraživač razlikuje od prirodnog istraživača. Ovaj uzima ljudsku organizaciju onakvu kakva jest,

primjenjuje je na prirodu, i koristi potrebnu točnost za dobivanje rezultata o činjenicama vanjske prirode.

Duhovni istraživač ne može postupati na ovaj način, pogotovo ako se od početka temelji na ispravnim znanstvenim spoznajama. Prvo mora usmjeriti svoju pozornost na duševno-duhovni organ spoznaje, možda bih ga mogao nazvati 'duhovno oko'. Ali ovaj pogled, koji priprema i razvija duhovno oko, mora biti takav da unutarjni zakoni ovog duhovnog oka leže točno pred njim, kao što, naprimjer, matematički problem leži pred matematičarom, ili sadržaj njegovoj pokusa pred eksperimentatorom. Ovaj rad koji istraživač mora obaviti na sebi, priprema za znanost, bit je duhovnog istraživanja. I kao što je matematičar ili prirodoslovac precizan u traženju rezultata, tako i duhovni istraživač mora biti precizan u pripremi svoje duhovno-duševne organizacije, koja zatim, poput oka ili uha u osjetilnom smislu, percipira činjenicu.

Duhovno istraživanje o kojem se ovdje govori mora biti precizno; egzaktno kao matematika ili znanost. Ali želim reći: gdje prirodna znanost završava s egzaktnošću, duhovno istraživanje s ovom egzaktnošću tek počinje. Mora biti egzaktno u odnosu na vlastitu prirodu, tako da sve ono što radi na sebi kako bi postao duhovni istraživač provodi precizno, i kroz taj rad razvija duhovno oko, na znanstveno opravdan način, kada počinje s duhovnim istraživanjem, kada se približava činjenici nadosjetilnog svijeta. Dok ono što se često naziva mistikom ima malo jasnog razumijevanja duše, u istinskom duhovnom istraživanju svaki sićušni korak mora biti poduzet s istom jasnoćom i uvidom koji se zahtijeva od matematičara suočenog s matematičkim problemom. To će onda dovesti do neke vrste buđenja, buđenja na višoj razini svijesti, usporedivo s onim što doživljavamo kada se probudimo iz uobičajenog sna i ponovno oko sebe imamo osjetilni svijet.

Kada govorim o egzaktnosti, posebno u duhovnom istraživanju na koje se ovdje misli, ova riječ egzaktnost se odnosi na točnu, znanstvenu pripremu onoga što mora prethoditi istraživanju: organizacija duhovno-duševne prirode. To je ono što duhovnom istraživaču prvo mora biti jasno vidljivo. Tada počinje gledati u svijet nadnaravnih činjenica.

Ovo bi u početku trebala biti samo pripremna indikacija koja još ne pruža dokaze. Budući da se ovoj egzaktnosti teži u pripremi stvarnog nadosjetilnog duhovnog pogleda, ako se vrsta duhovnog gledanja na koju se ovdje misli nazove vidovitim gledanjem, može se govoriti o egzaktnoj vidovitosti. To bi trebala biti specifičnost duhovnih istraživanja koja se ovdje provode, da se temelje na metodološki preciznoj vidovitosti. Točnost vidovitosti trebala bi biti karakteristika duhovnog istraživanja o kojem se ovdje govori.

S te točke gledišta, duhovno istraživanje koje se ovdje provodi nema za cilj samo procijeniti usko definirano područje, već i razviti nešto čemu vode sve

druge znanosti i oblici života današnjice. Ne samo da ono što je ovdje duhovno razvijeno treba biti duhovna nadgradnja znanstvenog pogleda, nego i ona područja znanja koja je čovječanstvo razvilo u modernim vremenima u duhu tog znanstvenog pogleda treba dovesti u duhovno, tako da su okrunjeni, da tako kažem, onim što duhovno istraživanje može dati.

Samo bih kao primjer naveo medicinu. Medicina, na način na koji je danas utemeljena na znanstvenim spoznajama i postigla zadivljujuće rezultate, u potpunosti je prepoznana onim što se ovdje njeguje kao duhovno znanje. Ali ono što je danas razvijeno za medicinu iz čisto vanjske perspektive, moguće je nastaviti kroz duh egzaktne vidovitosti. Tek tada će doći do pune plodnosti čisto znanstvene medicinske prakse koja se danas prakticira. Isto tako, na duhovni način želi se steći znanje koje je u stanju umjetničko odvesti u duhovno. Ovdje se traži nešto umjetničko što proizlazi iz cjelokupne prirode čovjeka, kao i znanje koje tražimo. I treba njegovati religiozni, socijalni element na način da ono religiozno i socijalno proizlazi kao nešto samorazumljivo iz postignutog duhovnog znanja.

Duhovno znanje koje je ovdje traži trebalo bi zahvatiti cijelu osobu i dolaziti od cijele osobe, a ne od jedne sposobnosti. Zato ovo znanje želi omogućiti da se sva područja teoretskog i praktičnog života pretoče u duhovni život, kako bi se postiglo ono univerzalno ljudsko, univerzalna ljudskost. S tog gledišta, želio bih u ovim predavanjima govoriti uglavnom o tri područja znanja, kako bih na ova tri primjera objasnio u kojoj je mjeri moguće duh suvremene znanosti voditi do duha, višeg, do znanosti duha. Na ovim predavanjima želio bih vam govoriti o filozofiji, kozmologiji i religiji, pokazati način na koji bi one kroz antropozofiju trebale dobiti određeni duhovni oblik.

Filozofija je nekoć bila univerzalno znanje koje je u drevno doba ljudima davalo informacije o svim područjima egzistencije. Filozofija nije bila posebna znanost. Filozofija je bila univerzalna znanost, a sve druge znanosti kojima se danas bavimo u biti su izrasle iz supstance filozofije kakva je još postojala u Grčkoj. Osim toga, u novije vrijeme pojavila se zasebna filozofija koja živi u određenom zbroju ideja. Jedina čudna stvar koja se dogodila je da se ta filozofija, iz koje su u biti izrasle sve druge znanosti, sada našla u poziciji da mora opravdavati vlastito postojanje u odnosu na druge znanosti. Druge znanosti, koje su izrasle iz filozofije, bave se ovim ili onim priznatim područjem stvarnosti. Područje stvarnosti je tu za osjetila, ili za promatranje, ili za eksperiment.

Ne može se sumnjati u opravdanost znanstveno-spoznajnog bavljenja time. Unatoč činjenici da su sva ta pojedinačna područja rođena iz filozofije, filozofija je danas prisiljena opravdavati vlastito postojanje, reći zašto razvija određeni broj ideja, i nisu li te ideje možda potpuno nestvarne, nemaju veze ni s kakvom stvarnošću, samo su nešto ljudski smišljeno. Zamislimo samo koliko je napornog razmišljanja uloženo u opravdavanje tih ideja, koje su već

poprimile vrlo apstraktan karakter i sada se nazivaju sadržajem filozofije, kao takve da još uvijek na određeni način uživaju neku razinu poštovanja u svijetu. Stvorene su znanosti; one su, mogu reći, dobro akreditirane za svoja specifična područja stvarnosti. Filozofija, s druge strane, danas nije akreditirana. Mora zapravo dokazati da je njeno postojanje opravdano. To u drevnoj Grčkoj nije bilo moguće. Tada je osoba koja se tek razvila do točke filozofije, osjetila stvarnost filozofiranja na takav način kako zdrava osoba osjeća stvarnost disanja. Ako pak današnji filozof promatra svoju filozofiju, onda osjeća apstraktnost, hladnoću, trezvenost ideja koje razvija u filozofiji. Ne osjeća se da čvrsto stoji u stvarnosti. Rekao bih da samo oni koji rade u kemijskom laboratoriju, fizikalnom laboratoriju ili na klinici imaju nešto u rukama. Svatko tko danas ima i provodi filozofske ideje često se osjeća miljama daleko od stvarnosti.

Postoji još nešto. Duboko je utemeljeno, da filozofija nema naziv koji se odnosi samo na teoretsko znanje. Ljubav prema mudrosti je filozofija. Ljubav je nešto što je ukorijenjeno ne samo u razumijevanju i razumu, nego u cijeloj duši, u cjelokupnom ljudskom umu. Sveobuhvatno duševno iskustvo, iskustvo ljubavi, dalo je ime filozofiji. Razvijanjem filozofije trebala bi se u određenoj mjeri angažirati cijela osoba. Uostalom, ne može se voljeti, voljeti u pravom smislu te riječi, ono što je samo teoretsko, trezveno i hladno. Ako je filozofija ljubav prema mudrosti, onda ona za one koji su filozofiju iskusili na taj način pretpostavlja da je i ta Sofija, ta mudrost, nešto drago, nešto stvarno, bitno, nešto čije postojanje ne treba dokazivati. Uostalom, pomislite: kad bi netko kao muškarac volio žensko biće, ili muško biće kao žena, ali bi prije toga smatrao potrebnim dokazati postojanje voljene osobe - potpuno apsurdna pomisao, zar ne! Ali takav je slučaj s filozofijom u današnjem smislu. Htio bih reći da je filozofija kao nešto toplo, srdačno primljeno od ljudi, nešto samorazumljivo u svom postojanju, postala nešto apstraktno, hladno, trezveno, teoretsko. Odakle to dolazi?

Ako se netko vrati izvorima filozofskog života, ne s vanjskom poviješću, već s povijesnim znanjem doživljenim i osjećanim iznutra, tada otkriva: filozofija nije izvorno u ljudima živjela na način na koji živi u njima danas. Danas, kada ljudi razmišljaju znanstveno, u osnovi prihvaćaju samo ono što je stečeno osjetilnim promatranjem ili pokusima koji se provode u oblasti osjetila. Ono što je stečeno potom se slaže umom. Ono što je stečeno na ovaj način stečeno je kroz fizičko ljudsko biće. Osjetila su fizički organi, ugrađeni u fizičko ljudsko biće. Ono što fizičko ljudsko tijelo stječe u smislu znanja, sada je znanstveno priznato. Ali ovime se može doći samo do fizičkog ljudskog bića. U ovom fizičkom ljudskom biću ne može se pronaći ono što su stari smatrali filozofijom. Kao što sam rekao, danas mogu govoriti samo kao uvod, i ono što ističem morat ću dodatno objasniti u sljedećih nekoliko dana; ali moram istaknuti da ono što se nazivalo filozofijom na vrhuncu grčke filozofije - ova duhovna supstanca koja se doživljava iznutra u duši - nije bilo

doživljeno u fizičkom ljudskom tijelu, već u ljudskoj organizaciji koja kao etersko ljudsko biće prodire u fizičko ljudsko tijelo.

U našoj trenutnoj znanosti mi zapravo poznajemo samo fizičko ljudsko biće. Ne poznajemo ono tijelo koje kao fino etersko tijelo prožima ljudsko fizičko tijelo, u kojem je grčki filozof doživljavao svoju filozofiju. U fizičkom tijelu doživljavamo disanje i doživljavamo proces gledanja. Ali baš kao što pred sobom imamo ovu fizičku organizaciju, tako postoji i etersko tijelo u čovjeku, etersko ljudsko biće. Ako gledamo fizičko tijelo, vidimo proces disanja, na primjer, i proces gledanja možemo razjasniti fizički ili biološki. Promatramo li nadosjetilno, eterskog čovjeka, gledamo onoga u kojem se odvijalo filozofiranje u grčkom smislu. Grčka konstitucija je još uvijek bila takva da su se ljudi osjećali i doživljavali u svom eterskom organizmu. I naprezanjem eterskog organizma i njegovim dovodenjem u aktivnost na isti način na koji se dovodi u aktivnost fizički organizam, na primjer pri disanju ili gledanju, u eterskom ljudskom biću nastala je filozofija. Baš kao što nikada ne možemo sumnjati da je ono što imamo kao proces disanja stvarno, jer smo svjesni našeg fizičkog tijela, tako Grk nikada nije mogao sumnjati da je ono što je iskusio kao filozofiju, mudrost koju je volio, da je to ukorijenjeno u stvarnosti, jer je bio svjestan svog eterskog tijela. Bio je svjestan da se ono što filozofira odvija u njegovom eterskom tijelu; to mu je bilo jasno.

Moderni čovjek izgubio je spoznaju eterskog tijela; ne zna da ima etersko tijelo. Tradicionalna filozofija je zbroj apstraktnih ideja, utoliko što može smatrati stvarnošću samo ono što netko doživi kao stvarnost u kojoj se bavi filozofskom aktivnošću. Ali ako je izgubio spoznaje eterskog tijela, tada je izgubio i stvarnost filozofije. Čovjek je doživljava kao apstraktnu; osjeća potrebu dokazati njeno postojanje.

Zamislite da čovjek izraste u još robusniji, gušći, materijalni organizam, nego je to njegov fizički. Tada bi, naprimjer, proces disanja postupno postao vrlo rafiniran, za ovo robusnije iskustvo, i naposljetku čovjek više ne bi znao ništa o onome što je sada naše fizičko tijelo, baš kao što moderni čovjek danas ne zna ništa o svom eterskom tijelu. Tada bi disanje, proces disanja, bio teorija, zbir ideja, i prvo bi trebalo 'dokazati' da je disanje stvarnost, kao što se danas mora dokazati da je filozofija ukorijenjena u nečem stvarnom. Sumnja u stvarnost onoga što treba voljeti u filozofiji, pojavila se jer je etersko tijelo izgubljeno za ljudsku spoznaju. Jer stvarnost filozofije se doživljava u eterskom tijelu, a ne u fizičkom tijelu.

Ako se filozofija želi percipirati kao stvarnost, prvo se mora pojaviti znanje o eterskom čovjeku. Tada će istinsko filozofsko iskustvo moći proizaći iz znanja eterskog čovjeka.

Prenošenje ovog znanja o eterskom čovjeku trebao bi biti prvi korak u antropozofiji. Želim nastaviti o tri koraka i sada bi želio zamoliti dr.

Sauerweina da prevede. [Dr. Jules Sauerwein, rođen 1880; jedan od najistaknutijih francuskih novinara između dva rata. U Beču 1906. susreo je Rudolfa Steinera i preveo brojna njegova djela na Francuski.] Nakon prijevoda nastavit ću.

U filozofiji, čovjek najprije ima unutarnje iskustvo samog sebe, iskustvo svog eterskog tijela. Od kada je čovječanstvo počelo razmišljati, također osjeća potrebu da integrira pojedinačno ljudsko biće u cijeli kozmos, u svemir. Čovjeku nije potrebna samo filozofija, čovjek treba i kozmologiju. On želi razumjeti kako on, kao pojedinac stoji unutar svog organizma na određenom mjestu na Zemlji, na određenom mjestu u svijetu, u kojoj mjeri pripada cijelom kozmosu, u mjeri u kojoj se razvio iz te cjeline.

U najstarijim vremenima evolucije čovjek se osjećao članom cijelog kozmosa. Samo kao fizička osoba ne može se osjećati članom cijelog kozmosa. Ono što nosite u sebi kao fizička osoba, u iskustvu između rođenja i smrti, pripada neposrednom životu fizičko-osjetilne okoline. Osim toga, ljudi imaju svoj unutarnji duševni život. Taj unutarnji duševni život je nešto sasvim drugo od onoga što čovjek nosi u svom fizičkom tijelu iz fizičko-osjetilne okoline. Budući da čovjek želi osjetiti i upoznati sebe kao člana cijelog kozmosa, kao člana svemira, on također mora osjetiti i spoznati unutarnji život svoje duše kao dio, kao člana kozmosa.

U najstarijim vremenima evolucije, ljudi su zaista mogli vidjeti dušu, ne samo kroz ono što je danas pogrešno kao antropomorfizam, već i kroz unutarnji pogled na svemir, kozmos. Ono što je bio njihov unutarnji duševni život, ljudi su tada mogli promatrati kao dio duševnog i duhovnog života u svemiru, baš kao što se čovjekov fizički, osjetilni život može promatrati kao dio prirodne, osjetilne egzistencije.

Ali u moderno doba ljudi imaju razvijeno samo znanstveno znanje, koje se temelji na osjetilnom opažanju i pokusu, i mišljenje, koje se opet temelji na osjetilnom opažanju i pokusu.

Iz onoga što je na taj način dobiveno kao znanstveni rezultati i kombiniranjem pojedinačnih rezultata, nastala je univerzalna spoznaja. Iz pojedinačnih rezultata prirodnih znanosti nastala je kozmologija. Ali ova kozmologija sadrži samo sliku stvarnih, osjetilnih činjenica, sažetih u misli. Čovjek oblikuje sliku svemira, ali pojedinačni dijelovi, pojedinačni članovi te slike samo su priznati zakoni osjetilno-fizičkih činjenica.

U ovoj slici, koju je razvila znanstvena kozmologija modernog doba, u njoj nema duše i duhovnog života, kao u kozmologiji starih, već postoji samo ono što se može promatrati iz prirodnoznanstvene perspektive: osjetilni svijet. U ovoj slici, koja postoji kao kozmologija u modernom vremenu, čovjek se može

pronaći u smislu svog fizičkog tijela, ali ne i u smislu svog unutarnjeg duhovnog života.

U davnim se vremenima iz slike kozmologije mogao izvući unutarnji život duše. Ne može se izvući unutarnji život duše iz kozmološke slike izgrađene na prirodnoj znanosti. Ali to pak ima veze s činjenicom da moderno znanje ne može promatrati duhovni i duševni unutarnji život na isti način kao što je to moglo drevno, primitivno znanje. Što radi moderna spoznaja kada govori o duši u tijelu? Govori o pojavnostima, o unutarnjim iskustvima mišljenja, osjećanja i htijenja, a unutarnji život duše se vidi kao odljev onoga što se izražava pojedinačno, i jedno kroz drugo, u onome što se misli, što se osjeća, što se hoće. Stvarate sliku u kojoj mišljenje, osjećanje i volja, igraju ulogu kao činjenice unutarnjeg života duše.

Ako na ovaj način promatrate duševno-duhovni unutarnji život, prisiljeni ste reći: da, ono što prepoznajete i označavate kao mišljenje, osjećanje i htijenje, koji teku jedno u drugo, to nastaje s rođenjem, s životom embrija, razvija se u djetetu i nestaje sa smrću. - Ne postoji mogućnost znanstvenog uvida koji bi ovu sliku duševnog života mogao zaštititi od toga da taj duševni život ne nestane smrću. Jer zapravo: izgleda da su ovo mišljenje, osjećanje i volja blisko povezani s fizičkim tjelesnim životom između rođenja i smrti. I baš kao što vidimo udove kako rastu, tako vidimo kako rastu mišljenje i osjećaji. Baš kao što vidimo kako tijelo kalcificira i kreće se prema fizičkom propadanju, vidimo kako se fizičke pojave mišljenja, osjećanja i volje postupno umanjuju.

Ono što je bilo svojstveno starim gledanjima bilo je poznavanje unutarnjeg života duše, koji se uzdizao iznad onoga što živi u pukom mišljenju, osjećanju i volji. Gledalo se u temelj unutarnjeg života duše, koji je samo skriven u mišljenju, osjećanju, volji, čiji su odraz mišljenje, osjećanje, volja. Vidimo kako se mišljenje, osjećanje i volja, pojavljuju i dalje razvijaju između rođenja i smrti. Ono što leži ispod, čije su mišljenje, osjećanje i volja, vanjski odraz, vidjelo je starije, primitivno vidovito opažanje kao astralno ljudsko biće.

Baš kao što netko eterskog čovjeka prepoznaje kao nadosjetilno biće u fizičkom čovjeku, astralnog čovjeka može se prepoznati kao višeg člana u fizičko-etterskom čovjeku. Ovaj astralni čovjek ne sastoji se od mišljenja, osjećanja i volje; on je u osnovi mišljenja, osjećanja i volje. To je ono što iz duhovno-duševnih svjetova živi u egzistenciji koju provodimo između rođenja i smrti. Ovaj astralni čovjek je ono što se prekriva fizičkim i eterskim tijelom između rođenja i smrti, i koji zauzvrat izlazi u duhovno-duševni svijet nakon smrti. Ovaj astralni čovjek je onaj dio čovjeka za kojeg su rođenje i smrt samo manifestacije.

Mišljenje, osjećanje i volja mogu se razumjeti samo unutar fizičke organizacije čovjeka i mogu se pronaći samo između rođenja i smrti. Tamo se

razvija, tamo se postupno paralizira, tamo također nestaje. Astralni čovjek, ono što je u osnovi mišljenja, osjećanja i volje, ovaj unutarnji duševni život, nadilazi fizičkog i eterskog čovjeka; može se integrirati u kozmički, univerzalni svijet. Nije zatvoren u fizičkoj organizaciji čovjeka.

Da bismo postigli sveobuhvatnu kozmologiju, potrebno nam je znanje o eterskom i astralnom čovjeku, čiji su mišljenje, osjećanje i volja, odraz. Ali mišljenje, osjećanje i volja, kakvi postoje u ljudskoj individualnosti, ne mogu se integrirati u kozmos. Ali ono što iza njih stoji kao pozadina, što je u njima skriveno između rođenja i smrti, što je dostupno ili primitivnoj ili egzaktnoj vidovitosti, može se integrirati u duhovni kozmos, kojega je fizičko-osjetilni kozmos samo slika.

Moderna kozmologija samo je nadgradnja rezultata znanstvenih istraživanja, kombinacija onoga što postoji kao činjenica u fizički-osjetilnom. Čovjekov unutarnji život ne može se integrirati u sliku takve kozmologije, već takva kozmologija, jer ima suvremene spoznaje, uopće ne daje sliku astralnog čovjeka. Svatko tko prepoznaje duševni život samo kao sastavljen od mišljenja, osjećanja i volje, ne može misliti o ovom duševnom životu kao da je zaštićen izvan rođenja i smrti. Tek kada se napreduje od mišljenja, osjećanja i volje, do onoga što je u njima skriveno, do astralnog čovjeka, dolazi se do tog čovjeka koji više nije vezan za fizičko tijelo i koji je u kozmosu, integriran u duhovno-duševni univerzum. Ali nitko više nikada neće pronaći takav duhovni kozmos nakon što ga je napustio, jer je izgubio znanje o astralnom čovjeku. Nikada neće moći izgraditi sliku takvog duhovnog, takvog duševnog kozmosa, ako prvo ne dođe do slike astralnog čovjeka.

Mogućnost kozmologije koja opet sadrži duhovno-duševno, ovisi o znanju o astralnom čovjeku. Ako imamo samo vanjsku kozmologiju koja uključuje osjetilno i fizičko - tada čovjek nije uključen u ovu kozmologiju. Takvu osjetilno-fizičku kozmologiju smo dobili jer je znanje o astralnom čovjeku izgubljeno. Ako se ponovno stekne znanje o astralnom čovjeku, tada također postoji mogućnost kozmologije koja sadrži sliku kozmosa koja uključuje ljude.

To bi trebao biti drugi korak antropozofije. Što je s trećim korakom, raspravljat ćemo nakon što će dr. Sauerwein biti dobar da prevede drugi dio, o čemu ćemo raspravljati u trećem dijelu predavanja.

Osim što čovjek sebe doživljava kao cjelinu, kao u filozofskom iskustvu, i što sebe doživljava, kako predstavlja kozmologija, kao pripadnika kozmosa, čovjek sebe doživljava i kao entitet kroz koji se osamostaljuje, kako u odnosu na vlastitu fizičku tjelesnost, i u odnosu na kozmos kojemu kao član pripada. Neovisno o sebi kao tjelesnosti, neovisno o svom članstvu u odnosu

na kozmos, čovjek se osjeća kada ukazuje na sebe, kao stvarno duhovno biće, što je trenutno naznačeno samo kada kažemo riječ 'Ja'.

Kada kažemo riječ 'Ja', mislimo na ono u našem biću koje nije obuhvaćeno ni našim fizičkim tijelom, ni našim eterskim tijelom, ni našim astralnim tijelom, u mjeri u kojoj smo kroz to članovi kozmosa, nego na ono što je unutarnji, samostalni entitet. To biće osjećamo kao da pripada jednom posebnom svijetu, kao da pripada božanskom svijetu, čiji je kozmos samo vanjski odraz, vanjska slika. Mi kao ljudi osjećamo, oslovljavajući se s 'Ja', da je ovaj entitet, to duhovno biće na koje se odnosi riječ 'Ja', zapravo samo obučeno u sve što je sadržano u kozmosu, i da je fizičko-osjetilna tjelesnost samo prekrivač stvarnog bića.

Kad bi ljudi u starim vremenima doživjeli ovo biće, koje je bilo neovisno o njihovoj vlastitoj tjelesnosti i kozmosu, kroz određenu unutarnju, iako primitivnu viziju, znali su da pripadaju božanskom svijetu. Ali on je također znao da je između rođenja i smrti izašao iz ovog božanskog svijeta; između rođenja i smrti znao je da je odjeven u fizičko tijelo. Znao je da se između rođenja i smrti nalazi u duševno-fizičkom kozmosu. Znao je, da tako kažemo, da je njegovo stvarno biće, njegovo 'Ja' biće, skriveno onim kozmičkim, skriveno fizičko-tjelesnim, i tražio je jedinstvo ovog 'Ja' bića s božanskim svijetom kojemu to 'Ja' biće pripada.

Na taj je način, osobito u primitivnijim, starijim vremenima, s iznutra doživljenim 'Ja', čovjek dosegao osjećaj 'Ja' izvan fizičkog tijela, izvan eterskog tijela, i izvan svog astralnog bića, i došao je do jedinstva, *religio*, s božanskim svijetom. Religiozni život je bio ono u što se ulijevalo znanje, koje je bilo filozofsko i kozmološko. Čovjek se našao, da tako kažemo, sjedinjen s onim od čega ga je odvajalo njegovo vlastito tijelo, od čega ga je odvajao, vanjski, osjetilno-duševni kozmos. U religioznom iskustvu našao se sjedinjen s tim božanskim svijetom. Religiozno iskustvo bilo je najviši cvijet spoznajnog iskustva.

Ali o čemu je ovisilo to religiozno iskustvo na primitivnim stupnjevima čovjekova razvoja? To je ovisilo o stvarnom unutarnjem iskustvu jastva, stvarnog duhovnog čovjeka. Samo kada se doživi 'Ja', može se čeznuti i doživjeti sjedinjenje s božanskim svijetom: religiozni osjećaj.

Ali što je 'Ja', stvarni duhovni čovjek, postao za moderno znanje? U modernom znanju, 'Ja' je postalo ono kroz što se činjenice mišljenja, osjećanja i volje, sažimaju u apstraktnu ideju. 'Ja' je sada postalo neka vrsta kozmičke ili neke druge sažete formule mišljenja, osjećanja i volje, barem nešto vrlo apstraktno. Čak i filozofi dolaze do opisa, do karakteriziranja 'Ja', sažimajući iskustva mišljenja, osjećanja i volje, u apstraktnom.

Ali u onome što imamo kao sažetak mišljenja, osjećanja i volje, nema ničega što nije opovrgnuto svake noći kada osoba spava. Uzmite karakteristike modernih filozofa, naprimjer Bergsona, iz 'Ja'. U tim karakteristikama posvuda ćete naći nešto što je opovrgnuto svakim spavanjem, jer ono što je 'Ja' apsorbiralo iz ovih koncepata, iz ovih ideja, izbrisano je pri spavanju. Stvarnost pobija te definicije, te karakterizacije 'Ja'! A ovo što ovdje govorim nije negirano tvrdnjom da je nakon spavanja, sjećanje opet povezano s 'Ja'. Ovo nisu interpretacije, ovo su činjenice. Ali to znači: moderno znanje, čak i ono najsuptilnije filozofsko znanje, izgubilo je znanje o 'Ja', stvarnom duhovnom čovjeku, a time i put to religioznog znanja.

Tako se pokazalo da u moderno doba, uz znanje koje se proteže samo na svijet dostupan čovjeku kroz promatranje i pokus, postoje tradicije koje smo nekoć imali u stvarnom, istinskom religioznom životu prijašnjih vremena, koje se povijesno preuzimaju, ali u kojima više nema puta do spoznaje, te se stoga samo u njih vjeruje. Dakle, za moderne ljude koji ne žele dopustiti da znanje dosegne točku religioznog iskustva, znanje i vjera stoje jedno uz drugo. Sav sadržaj vjere koji danas postoji, nekada je bio prastari sadržaj znanja, koji se iznosi samo kao reminiscencija jer ga je tradicija sačuvala. Ne postoji objava vjere koja nije reminiscencija drevnog sadržaja znanja. Budući da čovječanstvo danas nema živi pogled, pogled kroz egzaktnu vidovitost istinskog 'Ja', koje nije paralizirano svakim spavanjem, već je u osnovi stanja spavanja i budnosti, jer nema točne, vidovite spoznaje 'Ja', stoga nema nastavljanja puta spoznaje na religioznom putu, i uz znanje se stavlja vjera, koja zapravo samo budi stare predaje kao reminiscencije.

Činjenica da se danas ono što je nekoć bilo jedinstvo - znanje o fizičkom svijetu i znanje o božanskom svijetu - raspada na dva izvana suprotstavljena područja, znanje i vjerovanje, posljedica je činjenice da je stari, primitivni vidoviti pogled na istinsko 'Ja' - koji nije karakteriziran načinom da ga svako spavanje gasi, već se smatra temeljem čovjeka, čak i ako spavanje gasi mišljenje, osjećanje i volju - da je to staro znanje izgubljeno i da točna vidovitost još nije napredovala do pogleda na stvarno 'Ja' čovjeka: duhovnog čovjeka.

Tek kada egzaktna vidovitost bude napredovala do pogleda na istinsko jastvo čovjeka - kao što mora napredovati do pogleda na etersko biće čovjeka, astralno biće čovjeka - tada će se dogoditi razvoj od spoznaje vanjskog svijeta do spoznaje božanskog svijeta. Tada će se znanost ponovno pretočiti u vanjski život.

Imamo rascjep između znanja i vjerovanja, jer smo izgubili živi, vidoviti pogled na istinsko 'Ja', četvrtog člana ljudskog bića. Zato je zadaća suvremenog duhovnog života da kroz egzaktnu vidovitost dođe do ove spoznaje istinskog 'Ja'. Tada će se opet otvoriti put da se krene od spoznaje svijeta do spoznaje Boga, od poimanja svijeta vratiti se religioznom životu, i

pustiti da vjera postoji samo kao posebna, viša vrsta znanja, a ne kao nešto specifično različito od znanja.

Dakle, ono što nam treba je mogućnost stvarne 'Ja' spoznaje. To onda stvara mogućnost novog vjerskog iskustva. Donijeti ovo 'Ja' znanje na takav način da ono stoji unutar znanosti duha poput prethodno okarakteriziranog znanja o eterskom čovjeku, poput znanja o astralnom čovjeku koji je iznad rođenja i smrti, tako i znanje o 'Ja' koje je uzdignuto iznad spavanja i jave, kao pozadina spavanja i jave - donijeti to znanje i time dovesti do obnove života, to bi sada trebao biti treći korak antropozofije. Ono što bi organski trebalo proizaći s gledišta antropozofskog istraživanja:

- moderna filozofija kroz egzaktnu vidovnjačku spoznaju eterskog tijela,
- kozmologija koja obuhvaća čovjeka kroz jasno razumijevanje čovjekova astralnog bića
- obnova religioznog života kroz egzaktno, vidovito dohvaćanje istinskog čovjekova 'Ja', koje se uzdiže iznad spavanja i jave.

S tog gledišta, uzet ću si slobodu razmatranja filozofije, kozmologije i religije dalje na sljedećim predavanjima.

DRUGO PREDAVANJE, Dornach, 7. rujna 1922.

Duševne vježbe mišljenja, osjećanja, volje

Filozofija se nije pojavila onako kako se provodi u današnje vrijeme. Sada se provodi kao da je zbroj, povezanost ideja čiji unutarnji, supstancijalni sadržaj filozofi ne doživljavaju, već se traži teoretsko opravdanje da se to odnosi na stvarnost. Kao rezultat toga, filozof nije u stanju potvrditi svoje ideje u odnosu na stvarnost na tako izravan način, što se uvijek može učiniti s bilo kojom činjenicom. Ljudi svakako mogu imati individualne iluzije o postojećoj stvarnosti, ali lako ćete je razumjeti ako se suočite s njom. U filozofiji možete na različite načine povezati ideje koje su zapravo samo preuzete iz tradicije - iako vjerujete drugačije - sa stvarnošću, jer tu stvarnost ne doživljavate. I tako nastaju različiti filozofski sustavi koji se razlikuju jedan od drugoga, u kojima se niti jedan od njih zapravo ne može dokazati kao apsolutno valjan, jer se uvijek protiv razloga iznesenih u korist jednog ili drugog sustava, mogu iznijeti razlozi koji će to opovrgnuti. A budući da postoji samo relativna ispravnost, može se reći i da onaj koji dokazuje kao i onaj koji opovrgava, obično jednako imaju pravo. Tako se danas može doći do filozofije ovog ili onog filozofa, ali ničeg što bi se odmah osjetilo kao stvarno i što bi bilo uvjerljivo istom neposrednošću.

Filozofija je proizašla iz potpuno drugačijeg stanja svijesti od apstraktnog mišljenja u kojem se danas razvija. Morate se svojom dušom vratiti životu u ovom stanju svijesti. Ali budući da je čovječanstvo evoluiralo, ne može se vratiti na staro stanje iz kojeg je nastala filozofija. Ako danas želite imati filozofiju, morate postići nešto slično, ali opet nešto sasvim drugo.

Staro stanje svijesti iz kojeg je filozofija proizašla, i kroz koje je filozof doživio aktivnost vlastite eterske organizacije, bilo je napola nesvjesno. U tom stanju svijesti bilo je to nešto poput sna, u usporedbi s modernom sviješću u kojoj razmišljamo znanstveno. Ono što moramo imati na umu kao ideal za novu filozofiju je da ponovno budemo u stanju doživjeti filozofiju u eterskom tijelu, ali ne na način kao iz snova, kako se to doživljavalo u davna vremena. Samo treba biti jasno da snovi antičkih filozofa, nisu bili snovi na isti način kakvi su to današnji snovi. Današnji snovi su slikovite ideje, ali sadržajem tih snova nigdje nije zajamčen sadržaj stvarnosti. Te predodžbe mogu biti svakakve životne reminiscencije; mogu se odnositi na procese u fizičkom organizmu. U samom snu nikada nemamo uvjerljivu indikaciju stvarnosti. Stvari su bile drugačije u stanju svijesti iz kojeg se u antičko doba razvila filozofija. Te su ideje također bile predodžbe, ali su se pojavljivale tako da je u slici ujedno postojala potpuna garancija za stvarnost duhovne vrste, eterske vrste, na koju slika ukazuje. Danas se ne možemo prepustiti ovom snenom, polusvjesnom stanju duše. Naš znanstveni način razmišljanja

zahtijeva da razmišljamo na potpuno svjestan način, i zapravo na potpuno svjestan način živimo u duši ako želimo raditi kognitivno. Kako bismo stekli novu filozofiju, moramo stoga pokrenuti predodžbu koja teče u eterskom organizmu, ali je u isto vrijeme potpuno svjesna poput znanstvenog mišljenja koje koristimo u matematici ili prirodnim znanostima.

Danas takvo potpuno svjesno, slikovito mišljenje, koje se odnosi na etersku stvarnost, postizemo unutar antropozofskog istraživanja kroz unutarnju meditativnu praksu duše. Ove se meditativne vježbe u biti sastoje od koncentriranja duše na lako razumljiv konceptualni sadržaj. Ovu meditaciju morati ću detaljno opisati na sljedećim predavanjima. Možete je pronaći i u mojoj knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove?' i u mojim 'Osnovama tajne znanosti'. Ovdje samo načelno želim reći da se radi o sakupljanju svih snaga duše, ignoriranju i apstrahiranju svega ostalog što stvara dojmove izvana ili iznutra, i prepuštanju silama duše da počivaju na lako razumljivoj predodžbi. Ako ponavljate takvu meditativnu vježbu, koja u svakom slučaju treba biti kratka, uvijek iznova mjesecima, možda godinama, s potrebnom energijom i izdržljivošću, tako ćete jednog dana primijetiti da u svom duševno-duhovnom životu postajete potpuno neovisni o fizičkom organizmu, tako da zapravo možete vidjeti: kada razmišljam u terminima fizičkog organizma, koristim ovaj fizički organizam; iako se samo mišljenje ne odvija u fizičkom organizmu, ovaj fizički organizam svojom finijom organizacijom daje sliku tog mišljenja; ovo me čini svjesnim toga.

Bez fizičkog organizma, ne može se provesti mišljenje obične svijesti. Stoga je obična svijest vezana za fizički organizam. Jednako jasno kao što netko shvaća da se svako obično mišljenje odvija samo uz pomoć fizičkog organizma, tako čovjeku postaje jasno da kada meditiramo, da provodimo slikovitu, misaonu aktivnost, time što smo kroz meditaciju, kroz stalno iznova počivanje duše na lako razumljivom konceptualnom sadržaju, postali slobodni od fizičkog tijela u unutarnjoj duševnoj aktivnosti. I sada oko sebe doživljavate svijet slika koji je, u smislu slikovitosti, sličan onom drevnih mislilaca koji su iz njega izveli svoju filozofiju, ali koji se doživljava s jasnoćom kao svaka jasna ideja u znanstvenom promatranju i eksperimentiranju. Sada, u ovom svijetu slika koji imate pred sobom, dobivate pregled sila u sebi koje su od rođenja djelovale kao pokretači rasta, čineći da vaš organizam sve više i više raste. Dobivate i pregled sila koje djeluju u metabolizmu, prehrani i probavnim procesima. Drugim riječima, dobivate potpuni pregled životnih sila koje prolaze kroz čovjeka iz duhovno-eterskog svijeta i zapravo ga izgrađuju kao poseban eterski organizam i donose njegov oblik i njegov život. Ono što je na snolik način bilo prisutno kod prvobitnih filozofa, ponovno se javlja u čovjeku, ali potpuno svjesno, od čega su današnji filozofi samo u apstraktnom obliku apsorbirali ono što je danas poznato kao filozofija. Drugim riječima, uzdiže se na razinu nadosjetilne spoznaje, koja se naziva imaginativna spoznaja, imaginativno

znanje. U imaginativnoj spoznaji dobiva se pregled vlastitog rasta i životnih snaga.

Ali ono što netko vidi kao eterski ili životni organizam, nije odvojeno od eterskog vanjskog svijeta na tako strog način, kao što se u osjetilnom promatranju odvaja objektivno od subjektivnog. Kad promatram osjetilima, znam: predmet je tu - ja sam tu. U eterskom imaginativnom gledanju, vlastiti eterski organizam srasta, da tako kažemo, s eterskim kozmosa; čovjek se na isti način osjeća, u vlastitom eterskom organizmu i u eteru kozmosa. Ono što je tako iskusio kroz spoj vlastitog eterskog organizma, i eterskog tkanja i aktivnosti u kozmosu, sada je u stanju unijeti u oštro oblikovane slikovne ideje i zatim to obući u ljudski jezik, izraziti na takav način da se može pojaviti u ljudskom jeziku. Na taj način možete ponovno steći filozofiju.

Ova se filozofija može ponovno razviti tako da čovjek napreduje do razvoja imaginativnog mišljenja. Ali ako imaginativni mislilac, mislilac na razini egzaktne vidovitosti, koju jednostavno možemo nazvati imaginacijom, izražava svoje znanje jezikom i misaonim formama, onda je stvar postavljena tako da netko tko nema imaginativne predodžbe, ono što filozof kaže može uzeti u svoju običnu svijest, u punu svijest običnog mišljenja. A budući da je to drugačije, drugačije se i percipira, osjeća i doživljava. Ali ta se stvarnost također doživljava u običnoj svijesti kroz jezičnu komunikaciju i kroz recepciju onoga što je jezično priopćeno, imaginativni mislilac svojim riječima može dati stvarnost, crpeći svoje ideje iz stvarnog eterskog svijeta.

Na taj se način može ponovno steći filozofija koja je izvučena iz eterskog svijeta, iz čovjekova eterskog organizma, iz eterskog kozmosa, koja ima takav učinak na slušatelja da, kada je apsorbira obični zdrav razum, on osjeća: ovo je preuzeto iz nadosjetilne, prije svega eterske stvarnosti. - I tako, kada se postigne imaginativno mišljenje, ponovno će svijetu biti vraćena istinska filozofija koja jamči stvarnost.

Za kozmologiju, meditativni život mora biti proširen. To se može dogoditi, ako se duša navikne ne samo počivati cijelim opsegom svoje moći na ideji ili kompleksu ideja, već počiva uvijek iznova kako bi ušla u veću, povećanu aktivnost, koja je na kraju otrgnuta daleko od fizičkog organizma i ulazi u čisto etersko, ali također mora moći ukloniti iz svijesti ideje na kojima počiva. Duša mora dopustiti, na isti voljni način, da ideje na kojima se potpuno usredotočuje budu prisutne u svijesti, a zatim ih ponovno ukloniti iz svijesti, i doći u stanje u kojem postoji puka budnost, puna svijest bez duševnog sadržaja kojeg stječe na isti način kao i osjetilni sadržaj ili misaoni sadržaj. Duša mora biti budna, ali u sebi nema ništa od sveg sadržaja koji se stječe običnom sviješću.

Ako se duša, kada je potpuno budna, dovede do praznog stanja svijesti nakon meditacije, i postigne određeno jačanje, unutarnjom snagom održavajući ovu prazninu duše kada je potpuno budna, tada konačno dolazi do toga da se duhovno-duševni kozmički sadržaj ulijeva u praznu svijest, onaj koji prije nije poznao, novi duhovni svijet, vanjski duhovni svijet. To je onda stupanj inspiracije, koji slijedi nakon stupnja nadosjetilne spoznaje kroz imaginaciju.

Ako imate ovu sposobnost ubacivanja duhovno-duševnog kozmičkog sadržaja u praznu svijest kroz inspiraciju, tada također dobivate tu organizaciju koju sam jučer nazvao astralnim organizmom, taj astralni organizam koji je živio u duhovnom-duševnom svijetu prije nego što je sišao na Zemlju i obukao se u etersko i fizičko tijelo. Upoznajete duševno-duhovni život vlastitog bića, prije zametka, prije rođenja. Upoznajete astralnu organizaciju, koja napušta fizičkog čovjeka u smrti i živi dalje u duhovnom i duševnom svijetu. U inspiracijskoj spoznaji upoznajemo astralni organizam, koji u običnoj svijesti živi kroz mišljenje, osjećanje i volju.

Istovremeno upoznajete i duhovni kozmos. Baš kao što pred sobom imamo fizički kozmos, kroz svoja osjetila i kroz mišljenje vezano za osjetila, sada pred očima imamo duhovni kozmos; ali ono što se događa u ovom duhovnom kozmosu s fizičkom organizacijom, također i s eterskom organizacijom, mnogo je stvarnije od dojmova osjetilne percepcije koje inače primamo u običnoj svijesti. Može se reći: ono što inspiracijom ulazi u čovjeka, čime dolazi do duševnog života neovisnog o tijelu, može se usporediti s udisanjem pravog kisika. Kroz ovu inspiracijsku spoznaju, sada dobivamo preciznije razumijevanje o tome što je čovjekov proces disanja, i o procesu koji slijedi proces disanja na ritmičan način, naprimjer, kao proces cirkulacije krvi. Stvaran pogled na ritmičkog čovjeka, na sve ritmičke procese u čovjeku, dobiva se kroz inspiracijsku spoznaju. Dobiva se ideja o tome kako astralna organizacija funkcionira u ritmičkom čovjeku. Također se stječe uvid u to kako je astralni organizam, zaodjenuvši se u fizički i eterski organizam, povezan s dišnim sustavom, općenito s cjelokupnom ritmičkom organizacijom, ubacujući se u ritam disanja i krvotoka.

Ali to također omogućuje spoznati ono što je samo nasljeđe u čovjekovom fizičkom i eterskom organizmu, što je podložno zakonima nasljeđivanja koji su zemaljski, i što čovjek donosi sa sobom iz nadosjetilnog, iz kozmičkog, iz izvanzemaljskog svijeta kao duševno i duhovno biće koje dolazi u zemaljski svijet i samo se oblači fizičkim i eterskim organizmom, ili možda bolje rečeno, obučen je u isto. Tada se može praviti razlika između naslijeđenih karakteristika ljudi i onoga što su iz duhovnog svijeta donijeli u svoju fizičku egzistenciju.

U onome što sada prepoznajete kroz svoju astralnu organizaciju i kroz njenu sliku u ritmičkim ljudskim procesima, imate nešto što sada možete

integrirati u duhovni kozmos oko sebe i što vam je dano kroz inspiraciju: dolazi se do kozmologije koja može obuhvatiti čovjeka. Dolazi se do kozmičke slike koja sadrži način na koji astralni čovjekov organizam s 'Ja' - o kojem ću malo kasnije govoriti - prelazi u fizički organizam na valovima i nadimanjem disanja i drugih ritmičkih procesa. Vidi se kozmos u njegovim stvarnim zakonima koji se nastavljaju u čovjeku kroz ljudske ritmičke procese. Dolazi se do kozmologije kroz koju se razumije astralni organizam, ali kroz koju se također razumiju ritmički procesi u pojedinačnom čovjeku.

Kao rezultat toga, inspiracijska spoznaja postaje izvorom istinski moderne kozmologije, koja se zauzvrat može natjecati sa starom kozmologijom, koja je kroz snažne duševne sile, na sličan način integrirala čovjeka u cijeli kozmos, u duševno-duhovni kozmički svijet. Ali ono što je postignuto inspiracijskom spoznajom, zauzvrat se postiže u punoj svijesti, i tada se može vidjeti u svom odrazu u čovjekovom eterskom tijelu. Slučaj je da se ono što se doživi u inspiraciji projicira u slikama na etersko tijelo. I tako se ono što je u inspiraciji dobiveno iz kozmosa, povezuje s onim što se doživljava kao fantazija u aktivnosti eterskog tijela. Ono što je 'inspirirano' iz kozmosa, koji je na određeni način iznutra pokretljiv, ne može se odmah dovesti u oštre konture, već tek kada se poveže s onim što se kao fantazija doživljava u eterskom tijelu. Ali tada se kozmologija također može dovesti u oštre konture, i to stvara kozmičku filozofiju koja je potpuno prikladna za modernog čovjeka, filozofska kozmologija koja se razvija na ovaj način kroz spajanje inspiracijske spoznaje s onim što se slikovito doživljava u imaginaciji u eterskom tijelu. Takvu kozmologiju sam pokušao dati u svojoj knjizi 'Osnove tajne znanosti', koja je također prevedena na francuski kao 'La Science de l'Occulte'.

Da bi se religiozni život potkrijepio spoznajom, potrebno je daljnje usavršavanje u meditativnom životu i vježbama duše. Samo ovaj meditativni život, ove duševne vježbe, sada se moraju proširiti na čovjekovu volju. Do sada su karakterizirane one duševne vježbe koje posebno karakterizira razvoj života mišljenja. Za duhovnog istraživača, duhovni život, u mjeri u kojoj se otkriva u volji, također mora biti odvojen od života fizičkog organizma, od života eterskog organizma. To se događa primjenom volje na način na koji se inače ne koristi u običnoj svijesti. Želim to okarakterizirati primjerom.

Pokušavate zamisliti procese u vanjskom svijetu koje inače pratite na način na koji oni slijede jedan za drugim - ono ranije je prvo, kasnije slijedi - koje pratite i mišljenjem, pokušavate te procese zamisliti retrogradno, tako da na prvo mjesto stavljate ono zadnje, pa odmah do ono što prethodi, zatim ono što dalje prethodi, sve do prvog. Na taj se način, naporom volje u duši, provodi ono što se u običnoj svijesti ne provodi. U običnoj svijesti čovjek prati tijek vanjskih procesa voljom koja živi u mislima. Tim mišljenjem unatrag,

mišljenjem drugačijim od tijeka činjenica u prirodi, volja se otkida od fizičkog i eterskog organizma, i time se volja, koja je inače samo odraz astralnog organizma, povezuje s ovim astralnim organizmom. A budući da kroz druge meditacije astralni organizam izlazi iz fizičkog i eterskog organizma, na taj način volja se izvodi iz fizičkog organizma u vanjski duhovni svijet. Istjerujući volju iz vlastitog organizma u astralnom tijelu, također uzmete i ono što je stvarni duhovni čovjek ili 'Ja' iz fizičkog i eterskog organizma, tako da se sada stapa s 'Ja' i s astralnim organizmom može živjeti u duhovnom svijetu s duhovnim bićima. Kao što se u fizičkom svijetu živi sam u vlastitom tijelu, sada se kroz takav razvoj života duše, uči živjeti vani, u vanjskom duhovnom svijetu, sa svim bićima koja su se prvo otkrila u imaginaciji i inspiraciji. To omogućuje da vodimo život u duhovnom svijetu koji je neovisan o našoj vlastitoj tjelesnosti.

Takve vježbe se mogu dodatno pojačati naprežanjem volje na drugačiji način, a što je više truda potrebno za ovu evoluciju volje, to je bolje za doživljavanje duhovnog svijeta izvan fizičkog i eterskog organizma. Navike koje imate, možete promijeniti, ako se svjesno posvetite: ovu ili onu naviku koju imate dugi niz godina, oblikuješ je na drugačiji način kroz energičnu primjenu svoje volje, da se za četiri, pet ili deset godina toliko transformira, da ćete u odnosu na tu naviku biti kao druga osoba. - To mogu biti male, beznačajne navike, možda čak i one kojima ne pridajete toliko pažnje. Ako radite na njima, najučinkovitije su za vrstu znanja koje sada karakteriziram. Naprimjer, postoje određeni načini pisanja. Energično odlučite: usvojiti ćete drugačiji stil pisanja od onog na koji ste navikli i koji ste razvili od djetinjstva. - Ako se netko godinama posveti takvim vježbama volje, duša konačno postaje dovoljno jaka da živi u duhovnom vanjskom svijetu, izvan fizičkog i eterskog organizma, s duhovnim bićima vani, živi s ljudskim dušama, bilo prije nego što su ušle u fizičku egzistenciju, ili nakon što su prošle kroz smrt i sada žive u duhovnom svijetu, prije nego što se vrate u fizičku egzistenciju, ili da žive s onim duhovnim bićima koja su samo u duhovnom svijetu i ovaj svijet nastanjuju na način da se, za razliku od ljudi, ne oblače u eterski i fizički organizam.

Na taj se način duševno-duhovno dolazi živjeti u svijetu u kojem se doživljava ono što čini sadržaj religiozne svijesti. U svijet u koji su drevni učitelji religije prenosili ljudima kao božanski svijet, ulazilo se kroz život nalik snu, a sada kroz potpuno svjestan život, na način koji je razvijamo samo u matematici ili egzaktnim prirodnim znanostima modernog doba. Na taj se način dolazi do razvoja treće razine nadosjetilnog znanja, istinske intuicije.

Kroz ovu istinsku intuiciju, kroz koju se uči živjeti u božansko-duhovnom svijetu, može se unijeti iskustva iz ovog božansko-duhovnog svijeta, kako bi ih učinili sadržajem religiozne svijesti. Još jednom se uči prepoznati nešto

bitno u ljudskoj prirodi: kako ljudi mogu živjeti sa svojim istinskim 'Ja' i sa svojim astralnim organizmom, u čisto duhovnom, spiritualnom svijetu. Sada stječete predodžbu o tome kakva je osoba kad je budna i kakva je kad spava. Vidi se kako se, tijekom budnog stanja, 'Ja' i astralni organizam oblače u ono što sam prethodno opisao kao procese disanja i cirkulacije, kao ritmičke procese, ali kako su, kada 'Ja' stvara sliku o sebi u fizičkom organizmu, u tu sliku uključeni metabolički procesi koji žive u cirkulaciji krvi. Ono što čovjek u običnoj svijesti naziva svojim 'Ja' samo je blijedi odraz njegovog pravog 'Ja'. Istinsko 'Ja' je ukorijenjeno u upravo okarakteriziranom duhovno-božanskom svijetu. U običnoj svijesti to se 'Ja' percipira činjenicom da je čovjekov krvožilni sustav prožet metaboličkim procesima. U tim metaboličkim procesima koji pulsiraju u samoj cirkulaciji, sluti se, naslućuje i osjeća ono što obična svijest percipira kao 'Ja'. Ali to je samo blijedi odraz pravog 'Ja'.

U budnom stanju, slika ovog 'Ja' živi u metabolizmu koji cirkulira u ritmičkom čovjeku. To znači, da stvarno 'Ja' živi, ali obična svijest ima samo sliku stvorenu metabolizmom. Ali ako fizički i eterski organizam, ono što se događa u procesima disanja i cirkulacije, prodirući u metabolizam, kada fizički i eterski organizam - kao što je slučaj u stanju spavanja - treba snage samog ovog ritmičkog čovjeka, tada pravo 'Ja' živi s astralnim tijelom u vanjskom duhovnom svijetu. Tada disanje i cirkulacija s pulsirajućim metabolizmom, opskrbljuju fizički i eterski organizam, a pravo 'Ja' i astralna organizacija postoje, odvojeno od fizičkog i eterskog organizma, u duhovnom svijetu. Kroz pravu intuiciju čovjek vidi ta izmjenična stanja, kako fizički i eterski organizam trebaju disanje i cirkulaciju krvi s metabolizmom sadržanim u njima, kako bi obnovili svoju snagu. Tijekom tog vremena, pravo 'Ja' i astralni organizam borave u duhovnom svijetu i tamo postoje. I onda, kada su snage fizičkog i eterskog organizma regenerirane od strane ritmičkog čovjeka do te mjere da daljnji ritmički procesi nisu potrebni, tada se astralno tijelo i 'Ja' vraćaju i pokreću metabolizam, koji pulsira u procesima disanja i cirkulacije krvi, i čovjek je tada ponovno budan.

Dakle, gledate kako istinsko 'Ja' i astralni organizam pulsiraju u metabolizmu. Na taj se način uči prepoznati svijet koji su stare religije nazivale božanskim svijetom, u kojem ljudsko 'Ja', pravo 'Ja', ima svoj vlastiti dom. A budući da ono što netko shvati intuicijom rezultira zrcalnim slikama - na fizičkom, na eterskom tijelu, kao u zrcalu, na taj način, ono što je doživljeno u čisto duhovnom svijetu, neovisno o cjelokupnoj čovjekovoj tjelesnosti, može se vratiti u riječi, može se izraziti u slikama, u konceptima. Onda se opet može razumjeti zdravim razumom, može se čutiti i osjetiti, može se doživjeti u ljudskom umu i tada tvori sadržaj religiozne svijesti, koji je stoga kognitivno utemeljen.

Nije nužno da svaka osoba pronađe svoj put u božanski- duhovni svijet kroz intuiciju. To mora učiniti netko tko postane duhovni istraživač. Ali ako duhovni istraživač izrazi riječima ono što doživljava u božanskom duhovnom svijetu na upravo opisani način, tada to ima takav oblik da ono što dolazi kao otkrivenje na ovaj način, u običnom čovjeku postaje svjesno iskustvo: izgovaraju se riječi koje se ne odnose na ovaj svijet, ali u ljudskom umu žive sa snagom stvarnosti koja im je svojstvena. - I to je snaga, kojom ono što je izneseno iz duhovnog svijeta duhovnim istraživanjem, kroz intuitivni doživljaj ovog duhovno-božanskog svijeta, religiozno djeluje na svijest.

Ako čovječanstvo želi doći do izvornog religijskog života utemeljenog na znanju, onda mora prihvatiti ono što duhovni istraživač kroz istinsku intuiciju, može objaviti kao svoja iskustva u božansko-duhovnom svijetu. Tada će se religija vratiti na ono što je nekad bila. U svom polazištu svaka je religija bila objava iz božanskog duhovnog svijeta, objava onih iskustava koja se mogu doživjeti s bićima u duhovnom svijetu, s onim bićima koja su se prethodno otkrila imaginativnoj i inspiracijskoj spoznaji, ali s kojima se spaja samo u intuiciji.

Mišljenje koje može živjeti u apstrakcijama i koje danas primarno koristimo u znanstvenim istraživanjima, na kojem temeljimo svoja opažanja i pokuse, stečeno je tek tijekom evolucije. Nije ga bilo u ljudima koji su iznjedrili stare filozofe i religijske učitelje, koji su utemeljili staru filozofiju, staru kozmologiju, stari religijski život, i od kojih je mnogo toga sačuvano u nekoj vrsti tradicije. U to su vrijeme postojali polusvjesni, snoliki imaginativni, inspiracijski, intuitivni doživljaji. Iz njih je stečeno drevno znanje u najrazličitijim područjima, a zapravo tek od pojave moderne prirodne znanosti imamo ono što danas doživljavamo kao apstraktno mišljenje. Ne smije se vjerovati da je to apstraktno mišljenje prisutno samo među znanstvenim radnicima. Danas ga apsorbiraju obične škole i najjednostavniji, najprimitivniji ljudi koji još uvijek žive na selu, daleko od urbanog obrazovanja.

Dakle, kakva je ljudska svijest u čitavom civiliziranom svijetu kroz ovo apstraktno mišljenje, takva nije bila ni u jednom dijelu čovječanstva u 8. i 9. stoljeću nove ere. Ono što je dobiveno od tri druga stanja svijesti živjelo je posvuda. Ali ta puna svijest, koju danas moramo shvatiti kao istinski izraz čovječnosti, mogla se postići samo time što se apstraktno mišljenje, koje danas krase znanstveni život, integriralo u ljudski život. Drugim riječima: misliti na način da se koristi fizička organizacija, i da se treba ta fizička organizacija da bi se mislilo, kao što je to slučaj danas, takvo mišljenje nije postojalo u starim vremenima. Čovjek je mislio samo s onim u svojoj organizaciji, što je eterska, što je astralna, i što je 'Ja' organizacija. Misli su mu dane kroz ono što se otkriva kroz imaginaciju, inspiraciju i intuiciju. To je i danas slučaj s ljudima koji, kroz neke okolnosti koje ćemo kasnije

spomenuti, imaju neku vrstu vidovitosti, koja nije moderna egzaktna vidovitost, već snolika vidovitost naslijeđena iz davnih vremena. Takvi ljudi nikada ne mogu kontrolirati svoja duševna iskustva, ali ih mogu imati, kao što su ih imali ljudi starijih vremena. Čovjek se ponekad zaprepasti kakve oštre misli se mogu dati takvim ljudima u snolikim vizijama, misli koje se ponekad temelje na puno genijalnijoj logici nego je suvremeni filozof može smisliti. To su misli koje se otkrivaju iz duhovnog svijeta. Samo su takve misli postojale u starijim vremenima evolucije, misli otkrivenja.

Apstraktno mišljenje koje je danas poznato, razvijeno je uz pomoć fizičkog tijela. Doživljava se instrumentom fizičkog tijela i to je karakteristika onoga što je čovječanstvo postiglo u svom modernom dobu, kada se uzdiglo do svoje pune svijesti. Način mišljenja postignut fizičkim tijelom zapravo je pogrešan način mišljenja u odnosu na duhovni svijet. Jer upravo kroz ono što sam upravo opisao, mišljenje pokazuje da pripada duhovnom svijetu. Sada nije na pravom mjestu, kada ljudi koriste fizičku organizaciju u svom mišljenju. Kao rezultat toga, mišljenje živi u elementu koji nije njegov vlastiti element. Ali na taj način, ljudi u tom mišljenju također postižu nešto što nikada ne bi mogli postići da mišljenje može nastati samo kao otkrivenje iz imaginacije, inspiracije i intuicije. Budući da se mišljenje razvija kroz fizički organizam, ono suštinski ne sadrži ništa od duhovnog svijeta. U osnovi je to aktivnost koja se odvija samo u fizičkom organizmu. Drugim riječima: ovo apstraktno mišljenje ne doživljava ništa stvarno; kao da je istisnuto, filtrirano iz imaginacije. Ono što se doživljava je iluzija. Ono što doživljavamo u apstraktnom mišljenju prividno je iskustvo, upravo zato što u tom mišljenju postajemo potpuno svjesni.

U ovom mišljenju možemo doživjeti dvije stvari. S jedne strane, ono što imamo kao očito iskustvo u ovom apstraktnom mišljenju, i što smo po sebi ne tvrdi da izražava bilo što, može postati slika objektivne prirode. Samo time je čovjek postigao ono čime se danas toliko ponosi: objektivnu prirodnu znanost. Vanjski prirodni procesi ne mogu se objektivno prikazati vlastitim mišljenjem ispunjenim vlastitom supstancom. Takve opise prirodnih procesa kakvi su davani u antičko doba ne možemo prepoznati kao objektivnu prirodnu znanost. Upravo zato jer mišljenje ima samo iluzorni život, vanjski svijet se odražava u iluzornom životu. U mišljenju koje nema svoju supstancu, slikovito se pojavljuje supstanca vanjskih prirodnih procesa. Na taj način čovječanstvo napredak duguje okolnostima, da je objektivna prirodna znanost postigla svoju punu svijest u misaonom, iluzornom iskustvu. Razdoblje u kojem se pojavilo apstraktno mišljenje, bilo je i vrijeme kada je dosegnuta objektivna prirodna znanost.

Druga stvar koju čovjek duguje ovom usponu prema apstraktnom mišljenju je njegovo iskustvo slobode. Ono što se kroz imaginaciju, inspiraciju i intuiciju, doživljava kao moralni impuls, čak i ako se doživljava kao u

davnim vremenima, sneno - gdje se uvijek doživljava kroz snove, instinkte i emocije, i tako postaje poticaj za djelovanje, uvijek vrši prisilu na ljude. Sve na čemu morate temeljiti svoje djelovanje kao impuls u vašem organizmu, to vas pokreće, tjera ovamo i onamo. Ono što je iz stvarnog eterskog svijeta izvučeno u imaginaciji me tjera; ne možete to ne slijediti. Isto je i s onim što dolazi iz inspiracije i intuicije. Ali ako osoba iskusi prividni život apstraktnog mišljenja između rođenja i smrti - čistog mišljenja, koje je samo mišljenje, ali koje provodi fizički organizam - u to mišljenje uzima moralne impulse, tako da to živi u čistom mišljenju, koje ima samo iluzorni život i ne može na ništa prisiliti, koje ne može na nešto prisiliti više nego može zrcalna slika na nešto prisiliti. Što god se događa u stvarnosti me tjera; ali nešto što ima samo prividni život poput onoga što doživljavamo u čistom mišljenju ne može prisiliti osobu. Moram sam odlučiti želim li to slijediti. Istodobno, u ovom iskustvu sjenovitog mišljenja dana je mogućnost čovjekove slobode. A kada moralni impulsi koji su ukorijenjeni u duhovnom svijetu, uđu i ispune ljude u ovom sjenovitom mišljenju, oni postaju slobodni impulsi.

Čovjek duguje dvije stvari svom usponu do iluzornog mišljenja: doba objektivne prirodne znanosti i postizanje stvarne slobode. Baš kao što sam uzdizanje u nadosjetilne svjetove prikazao u knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove', u mojoj 'Tajnoj znanosti' i u mojoj 'Teozofiji', tako sam u svojoj 'Filozofiji slobode' pokušao prikazati dostignuće svijesti o slobodi u moderno doba, na njezinim temeljima. Dakle, možemo reći: u dobu u kojem je čovjek dostigao punu svijest kroz mišljenje koje je strujalo do fizičkog organizma i njime se služilo, u tom je dobu to mišljenje odbacilo staru snolikost kroz koju je utemeljena stara filozofija, stara kozmologija i stari religijski život. Čovjek je time stekao mogućnost razvoja objektivne prirodne znanosti u fizičkoj organizaciji, između rođenja i smrti. I dalje je dobio mogućnost razvijanja slobode. Ali danas je na točki gdje mora ponovno krenuti stazom gore u nadosjetilni svijet - zadržavajući svoju punu svijest - u potpuno svjesnoj imaginaciji, inspiraciji i intuiciji, kako bi dodao onome što može iskusiti u objektivnoj prirodnoj znanosti, i u slobodi postići novu filozofiju utemeljenu na spoznaji nadosjetilnog svijeta, novu kozmologiju i novi religiozni život. Oni suvremenog čovjeka zadovoljavaju kao objava nadosjetilnog svijeta, na isti način na koji ga zadovoljava kada svojom punom sviješću unutar osjetilnog svijeta postigne objektivnu prirodnu znanost i slobodu.

S jedne strane, karakterizacija slobode i objektivne prirodne znanosti, a s druge strane karakterizacija moderne znanosti duha, karakterizira kako čovječanstvo mora napredovati iz sadašnjeg doba u budućnost, kako bi se postizanjem nadosjetilnog znanja moglo uklopiti u pravi napredak koji zahtijeva poredak svijeta.

TREĆE PREDAVANJE, Dornach, 8. rujna 1922.

Imaginativne, inspiracijske i intuitivne metode spoznaje

Vježbama meditacije, čiji je cilj dovesti natrag do imaginativnog znanja, preobražava se cjelokupni unutarnji duševni život osobe. Transformiraju se i odnosi između čovjekove duše i okolnog svijeta. Radi se o tome da se meditacija u smislu na koji se ovdje mislilo u prošlim predavanjima, sastoji od koncentriranja svih sila duše na specifičan, lako razumljiv sklop ideja. Na umu je važno imati sljedeće: lako razumljiv sklop ideja, onaj kojem čovjekovo duhovno-duševno može posvetiti svu svoju pažnju u neposrednoj sadašnjosti, tako da dok duša počiva na tom sklopu ideja, u nju ne ulazi ništa iz bilo čega podsvjesnog ili nesvjesnog ili bilo kakvih utisaka duše koji nekako proizlaze iz sjećanja.

Da bi se na pravi način došlo do imaginativnog znanja, mora se, meditirajući, pred sobom, poput matematičkog problema, imati cijeli sklop ideja kojima se posvećuje svim silama duše, tako da ništa od emocija, ili ideja prožetih voljom ne uđe u meditaciju. Kad se čovjek posveti nekom matematičkom problemu, u svakom trenutku zna da djelatnost njegove duše ostaje u onome što je neposredno pred okom duše. Čovjek zna da ništa emocionalno, ništa sentimentalno, nikakve uspomene iz prošlog života ne smiju ući u proces rješavanja problema o kojem je riječ. Također, čovjek treba biti u takvom stanju duše kada pravilno meditira.

Tada je najbolje da se prepustite kompleksu ideja koje su vam potpuno nove, i za koje znate da vam sigurno nikad prije nisu pale na pamet. Jer kad biste se jednostavno prisjetili nečega iz sjećanja, ne biste mogli znati o kakvim se nesvjesnim, emocionalnim impulsima radi. Stoga je izuzetno dobro za meditanta ako potraži savjet od iskusnog duhovnog istraživanja, jer će se on pobrinuti da meditant ima idejni sadržaj o kojem sigurno nije mogao prije razmišljati, tako da ono što sada meditira prvi put ulazi u svijest, nije povezano sa sjećanjem, ništa instinktivno ne može ući i u meditaciju je uključeno samo duhovno-duševno.

Ako se takva meditacija, koja zahtijeva kratko vrijeme svaki dan, ponavlja stalno iznova, tada konačno dolazi do stanja duše koje osobi omogućuje da vrlo jasno osjeti: sada živiš u unutarnjoj aktivnosti koja se odvojila od fizičkog tijela; sada živiš u aktivnosti koja je drugačija od one kada pokrećeš svoju misaonu aktivnost ili svoje emocije ili aktivnost volje, unutar fizičkog tijela. - Ono što vas posebno pogađa je da jasno osjećate: živite u svijetu koji je odvojen od vašeg fizičkog tijela. - Postupno ulazite u eterski svijet i to osjećate, jer vaš vlastiti organizam, fizički organizam, poprima karakter relativne objektivnosti. U određenom smislu, čovjek promatra ovaj fizički

organizam izvana, baš kao što čovjek normalno gleda vanjske objekte od unutar ovog fizičkog organizma. Ali ono što u unutarnjem iskustvu pokazuje da je meditacija bila praćena uspjehom, jest to da su misli postale, da tako kažemo, gušće, da ne samo da imaju karakter koji obično imaju, naime karakter apstraktnog, nego da se u svojim mislima doživljava nešto slično silama rasta koje su čovjeka iz malog djeteta transformirale u odraslu osobu, ili silama koje su aktivne svaki dan kada metabolizam opskrbljuje tijelo.

Mišljenje definitivno poprima realan karakter. I upravo zato što mišljenje poprima stvaran karakter, tako da se sada u mišljenju osjeća ono što se prije osjećalo u procesima rasta ili svojim životnim procesima, upravo zato to imaginativno mišljenje treba steći na upravo opisani način. Jer da je netko to stekao na način da je ono nesvjesno, možda čak i fizičko, igralo ulogu u meditaciji, onda bi se te sile, te stvarnosti koje sada doživljavamo u nadosjetilnom mišljenju, također vratile u fizički i eterski ljudski organizam. Tamo bi se sjedinile sa silama rasta, sa nutritivnim snagama, i ostajući u takvom realnom mišljenju, promijenile bi fizički i eterski organizam. Ali to nikako ne smije biti tako! Sve aktivnosti koje se provode s ciljem ove imaginativne spoznaje, sve te sile, moraju se primijeniti samo na odnos između čovjeka i njegove okoline, i ne smiju se ni na koji način miješati u fizički ili eterski organizam. To dvoje mora ostati potpuno nepromijenjeno, tako da kada čovjek stekne sposobnost lebdenja u eterskom svijetu svojim mišljenjem, tako da se njegovo mišljenje osvrće na njegovo nepromijenjeno fizičko tijelo. Ostao je kakav je bio; ovo etersko mišljenje ne intervenira.

S ovim eterskim mišljenjem čovjek se osjeća potpuno izvan svog fizičkog tijela, ali ovo bivanje vani, uvijek mora biti u mogućnosti da se slobodnim izborom izmjeni s bivanjem potpuno unutar fizičkog organizma. Svatko tko je do imaginativne spoznaje došao na pravi način kroz meditaciju, u ovom eterskom mišljenju, koje sebe iznutra doživljava kao rast, kao proces ishrane i osjeća se kao nešto stvarno iznutra, mora biti u stanju, kada to mišljenje prestane, mora biti u stanju vratiti se u svoje fizičko tijelo, i moći vidjeti svojim očima kao što inače vidi, mora biti u stanju čuti svojim ušima kao što inače čuje, mora biti u stanju dotaknuti nešto kao što to inače čini. Ovo lebdenje naprijed-natrag između bivanja u fizičkom tijelu i izvan njega u eterskom, u potpuno slobodnoj volji, mora se uvijek moći ostvariti. Tada se postiže pravilno imaginativno mišljenje. Kako to funkcionira, želio bih objasniti u drugom dijelu predavanja.

Za svakoga tko želi postati duhovni istraživač, potrebno je sustavno se podvrgavati najrazličitijim vježbama kroz duži vremenski period. Kroz ono što sam upravo načelno naznačio, netko će etersko mišljenje barem moći iskusiti do te mjere da može kontrolirati izjave duhovnog istraživača, iako je ta kontrola sasvim moguća putem običnog zdravog razuma, samo ako je dovoljno nepristran i bez predrasuda.

Ako meditacija treba na pravi način dovesti do uspjeha, morate je poduprijeti određenim vježbama za dušu. Iznad svega, potrebno je razvijati sve više i više osobina duše kao što su snaga karaktera, unutarnja istinoljubivost, određeni duševni mir, i iznad svega, potpuna pribranost. Ovo se uvijek mora ponavljati: pribranost koja dopušta da se i same vježbe meditacije i sve što se poduzima kao rezultat njih kao što je egzaktna vidovitost, neka se to radi u takvom raspoloženju i stanju duha kao kad se matematizira. Ako netko po navici posjeduje takve kvalitete kao što su snaga karaktera, unutarnja istinoljubivost, pribranost, izvjestan duševni mir, tada je procesom meditacije sposoban, ako se ponavlja stalno iznova - za neke ljude može potrajati samo nekoliko tjedana, ovisno o njihovim sposobnostima, za druge mogu trebati godine - utisnuti njezine rezultate u cjelokupni fizički i eterski organizam, tako da čovjek doista dolazi do takve unutarnje djelatnosti u imaginativnoj spoznaji, kakva bi inače bila u osjetilnom promatranju svijeta i u mišljenju kroz tijelo.

Kad čovjek postigne takvu imaginativnu spoznaju, tada je u početku sposoban svoj životni vijek, koji je proživio od djetinjstva do sadašnjeg trenutka, sagledati kao cjelinu, kao na vremenskoj ploči. Pred vama je stalan, unutarnji, pokretni proces postajanja, kao životni put. Ali ako sada pogledate ovaj životni vijek kroz imaginativnu spoznaju, to nije isto kao kad pred sobom imate sjećanje na život, već je ono što sada imate pred sobom stvarno koliko i sile rasta i života koje pokreću cijelu duševnu konfiguraciju u tijelu malog djeteta, a zatim pokreću mišljenje i tako dalje. Sve što se interno odvija, kakav je razvoj eterskog organizma tijelom života, to se može vidjeti. Od onoga što se može vidjeti i što je mnogo stvarnije od tabele sjećanja, sjećanja koja ulaze u običnu svijest samo su poput neke vrste odraza, poput gornjeg vala izbačenog dubljim procesima u koje sada prodiremo, dubljim procesima života, to su eterski procesi koji inače uopće ne ulaze u svijest, ali nas oblikuju, formiraju, ono što postajemo u životu od našeg rođenja do sadašnjeg trenutka.

Ove činjenice, ti procesi se događaju pred imaginativnom sviješću. To čovjeku daje stvarnu samospoznaju njegovog zemaljskog života. Kako se dolazi do spoznaje izvanzemaljskog života pokazat će sljedeći dani. Prvi korak u nadosjetilnoj spoznaji zapravo se sastoji u susretu s vlastitim eterskim životom, kakav smo proveli od djetinjstva do sadašnjeg trenutka, u njegovom nadosjetilnom karakteru. Ovo je način na koji stvarno učite razumjeti sebe, a ono što doživljavate na ovaj način odražava se u vašem vlastitom fizičkom i eterskom organizmu na takav način, da u onome što doživljavate na ovaj način kao svoje vlastite eterske procese, imate nešto što vam pokazuje kako cijeli eterski kozmos živi u pojedinačnom ljudskom biću, kako vanjski eterski svijet, mogu reći, nastavlja uzburkavati i vibrirati u čovjekovom eterskom organizmu.

Sada se može reći da se ono što se doživljava na ovaj način može zaodjenuti u jezični i konceptualni oblik, a prava filozofija može nastati iz imaginativnog iskustva svijeta u eterskom čovjeku. Ono što netko doživljava na ovaj način običnoj svijesti ostaje potpuno nesvjesno. Samo vrlo malo djeteta, prije nego što je naučilo govoriti, zapravo u potpunosti živi u ovoj aktivnosti, u koju se čovjek uključuje kroz imaginativnu spoznaju. Jer kako ono uči govoriti, kako se u njegovom duševnom životu razvija jezik, za to snage proizlaze iz općeg rasta i drugih životnih sila, koje se od tada doživljavaju kao apstraktno mišljenje. Dijete još nema to apstraktno mišljenje. Metamorfoza snaga rasta i života u snage mišljenja još se nije dogodila. Dakle, dijete je u odnosu na kozmos uključeno u aktivnost, u koju se čovjek osjeća ponovno vraćen kroz imaginativnu spoznaju, samo što dijete to doživljava nesvjesno. Imaginativni mislilac to doživljava potpuno svjesno i jasno može razmotriti.

Ljudima koji ne postižu imaginativno mišljenje, nemoguće je razumjeti što se događa između čovjekova eterskog organizma i eterskog u kozmosu. Dijete to ne može vidjeti, iako neposredno doživljava, jer još nema apstraktno mišljenje; osoba s običnom sviješću to ne može vidjeti jer još nije probudila svoje apstraktno mišljenje kroz meditaciju. Ako to meditacijom probudi, onda posve svjesno vidi tu međuigru eterskog čovjekova organizma s eterskim u kozmosu, u kojem još uvijek nerazdvojeno živi sasvim malo djeteta. Stoga bih htio reći paradoksalnu rečenicu: pravi filozof je samo onaj koji, kao zrela osoba, može postati sasvim malo djeteta u svom stanju duše, ali koji je stekao dar da iskusi stanje duše tog malog djeteta u stanju budnijem nego što je to budnost obične svijesti, i zauzvrat vratio u cijeli svoj duševni život ono što je bio kao malo djeteta, prije nego je preko jezika prešao na apstraktno mišljenje. - I potpuno svjesno razumjeti ono što doživljavate, to daje filozofa modernog doba. Filozof modernog doba živi u - potpuno svjesnom - stanju vrlo malog djeteta, prije nego što je ono naučilo govoriti.

Ovo je paradoks koji, mislim, može posebno razjasniti kako će se čovjekova duša uzdići do stvarnog, realnog filozofskog stanja duše unutar modernog duhovnog života.

Za potpunu nadosjetilnu spoznaju potrebno je proširiti meditativne vježbe na ono što može dovesti do inspiracije. Do toga dolazite kada ne samo da prakticirate počivanje duše na kompleksima ideja, kao što je do sada opisano, nago i kada ih - u principu to je već spomenuto zadnjih dana - također i kada se uspiju ukloniti takve slike koje su ušle u svijest kroz meditaciju ili kao rezultat meditacije. Dakle, baš kao što je netko donio slike imaginativne spoznaje kroz potpuno slobodan izbor, također mora biti sposoban ukloniti te slike iz svijesti, iz svog duševnog života. Potrebna je veća energija duše da se uklone slike koje nastaju, ili kroz meditativni život ili kao rezultat njega, nego da se, naprimjer, uklone ideje koje su ušle u svijest ili iz sjećanja ili iz običnog osjetilnog opažanja. Za uklanjanje

meditativnih ideja, imaginativnih slika iz svijesti, potrebno je više snage nego obične ideje. Ali ova veća snaga, koju duša mora koristiti, neophodna je za napredovanje u nadosjetilnoj spoznaji.

Čovjek stječe ovu moć pokušavajući sve više i više, nakon što su se imaginativne slike pojavile, osloboditi svoju svijest od njih i ne dopustiti da bilo što drugo uđe u njegovu svijest. Kao rezultat toga, događa se ono što se može nazvati pukom budnošću, bez ikakvog sadržaja duše. Ovo puko stanje budnosti dovodi do inspiracije. Jer kada je duša na ovaj način došla do prazne svijesti kroz snagu svog oslobađanja od imaginativnih slika, tada u ovu praznu ali budnu dušu, teku duhovni sadržaji kozmosa. Tada postupno, ispred sebe i oko sebe imate duhovni kozmos, kao što vi kao osjetilna osoba u običnoj svijesti imate fizički, osjetilni kozmos oko sebe.

Ono što netko sada doživljava u duhovnom kozmosu, predstavlja mu se na takav način da upućuje na ono što je netko iskusio u osjetilnom svijetu. U osjetilnom svijetu netko je iskusio Sunce, Mjesec, planete, zvijezde stajačice, i druge činjenice fizičkog-osjetilnog svijeta. Budući da sada možemo shvatiti duhovni kozmos kroz praznu svijest, prolazeći kroz inspiraciju, doživljavamo otkrivenje duhovnog bića Sunca, otkrivenje duhovnog bića Mjeseca, duhovnog bića planeta i zvijezda stajačica. I opet mora biti slučaj da čovjek može slobodno povezati ono što doživljava duhovno, kao kozmos, s onim što je doživio kroz svoje fizičko tijelo kao fizički, osjetilni kozmos. Čovjek mora biti u stanju reći: sada doživljavam duhovno biće koje se otkriva; to moram povezati kao sunčev duh s onim što doživljavam u fizičko-osjetilnom svijetu kao fizičko-osjetilno Sunce; i doživljavam duhovno-duševno biće koje se otkriva, i moram ga moći povezati kao duhovno biće Mjeseca s onim što u fizičko-osjetilnom svijetu doživljavam kao Mjesec, i tako dalje.

Opet, čovjek se mora moći slobodno kretati naprijed-nazad, ali dok je istovremeno u duhovnom svijetu i u fizičkom, osjetilnom svijetu. Mora se moći slobodno kretati naprijed-natrag sa svojim životom duše između duhovnih otkrivenja kozmosa i između onoga što je navikao doživljavati kao fizičko-osjetilna otkrivenja unutar fizičkog života na Zemlji. Ako netko poveže duhovno Sunce s fizičkim Suncem, duhovni Mjesec s fizičkim Mjesecom i tako dalje, onda je to sličan duševni proces onome koji se događa kada netko ima novu percepciju i sjeća se nečega što je doživio prije. Baš kao što spajate nešto što vam dolazi u novoj percepciji kako bi to razjasnili s onim što ste već iskusili, tako u istinski slobodnom životu inspiracije spajate ono što doživljavate kao otkrivenja kozmičkih duhovnih bića, s onim što ste iskusili unutar fizičko-osjetilnog svijeta. Ovdje kao da je duhovno iskustvo dalo nove nagovještaje onoga što smo prethodno iskusili u osjetilnom svijetu kroz svoje fizičko tijelo. I čovjek mora imati potpunu pribranost da doživi ovaj viši stupanj nadosjetilnog znanja, u kojem ima nešto nadmoćno, u istom

smirenom stanju duše kao i kod spajanja nove percepcije sa starim sjećanjem.

Ovo iskustvo kroz inspiraciju je vrlo različito od onoga što se prije moglo imati kroz puku imaginaciju. S imaginacijom se živi u eterskom svijetu. Osjećate se živim u ovom eterskom svijetu kao što ste se inače osjećali u svom fizičkom tijelu. Ali čovjek eterski svijet osjeća više kao zbroj ritmičkih procesa, kao vibraciju u kozmičkom eteru, što je svakako u stanju protumačiti u pojmovima, u idejama. U etersko-imaginativnom iskustvu osjećaju se univerzalni događaji, osjećaju se nadosjetilne, eterske činjenice. U inspiraciji čovjek ne samo da osjeća takve eterske, nadosjetilne činjenice koje se stapaju jedna u drugu, metamorfoziraju, koje također poprimaju sve moguće oblike, već sada, u inspiraciji, čovjek osjeća kako stvarna bića lebde i djeluju u ovom eterskom svijetu valova, u ovom ritmički vibrirajućem svijetu, kao na valovima eterskog oceana. Osjećate što vas podsjeća na Sunce, što vas podsjeća na Mjesec, planete i zvijezde stajačice, i također vas podsjeća na fizičke zemaljske stvari, minerale i biljke, a sve to unutar kozmičkog etera.

Ovako osjećate astralni kozmos. Ono što ovdje u fizičko-osjetilnom svijetu imamo samo izvana, sada ponovno prepoznajemo u svojoj duhovnoj egzistenciji, suštinski. Stječete i predodžbu o unutarnjoj biti ljudskog organizma, kako cjelokupnom obliku ljudskog organizma, tako i oblicima pojedinih organa, pluća, srca, jetre i tako dalje. Jer sve što čovjekovom organizmu daje oblik i život ne dolazi samo od - kao što sada možete vidjeti - onoga što postoji i aktivno je vani u fizičkom kozmosu, već dolazi od onoga što postoji unutar ovog fizičkog kozmosa kao duhovna bića - kao sunčeva bića, kao mjesečeva bića, kao životinjska i bića biljaka - kao bića duše i bića duha produhovljuju fizičke i eterske događaje, i što onda djeluje tako da daje život i oblik ljudskom organizmu. Čovjek razumije oblik i život fizičkog organizma tek kada se uzdigne do inspiracije.

Ono što se tamo doživi ostaje potpuno skriveno običnoj svijesti. Čovjek bi ovo mogao percipirati samo kad ne bi mogao vidjeti samo svojim očima, čuti svojim ušima, i kušati samo svojim organom okusa, već kad bi proces disanja, udisanje i izdisanje, bio perceptivni proces, kada bi udisanje i izdisanje bilo nešto poput perceptivnog procesa u kojem bismo iznutra doživjeli dotok i otjecanje zraka kroz cijeli organizam. Jer to jest tako, jedna istočnjačka škola, škola joge, transformirala je disanje u spoznajni proces, metamorfozirala ga u proces percepcije. Budući da joga filozofija pretvara disanje u svjesni, makar i napola sanjarski, kognitivni proces, to jest želi u procesu disanja iskusiti nešto onako kako mi to doživljavamo kada vidimo i čujemo, pritom zapravo razvija kozmologiju, uvid u to kako duhovna bića kozmosa djeluju na ljude i kako ljudi sebe doživljavaju kao pripadnike duhovnog kozmosa. Ali prakticiranje takvih pravila joge proturječi obliku

ljudske organizacije koji je sada usvojilo zapadno čovječanstvo. Takve vježbe joge bile su moguće samo za ljudsku organizaciju u starijem vremenskom periodu, a ono što jogiji danas rade je u osnovi dekadentno.

Za jedno vrlo specifično, rekao bih srednje razdoblje zemljine evolucije, ljudskoj organizaciji je, da tako kažem, odgovaralo da se ovakvim vježbama joge proces disanja pretvori u proces svijesti i spoznaje, i na taj način razvije snolik, ali ipak valjanu kozmologiju. Ono što je dovelo do ispravne kozmologije tada, za tadašnje znanstveno čovječanstvo, u toj eri, sadašnji čovjek mora postići na višoj razini svojim tjelesnim i duševnim stanjem, ali ne u snenom, napola nesvjesnom stanju kao tada, već na potpuno svjestan način, kako sam to opisao kad sam govorio o inspiraciji. Kad bi zapadnjaci provodili vježbe joge, pod svim okolnostima - upravo zbog potpuno drugačije organizacije - takvim vježbama disanja ne bi ostavili netaknutu svoju fizičku i etersku organizaciju, nego bi ih promijenili. A ono što bi ušlo u čovjekov proces spoznaje, dolazilo bi iz njegovog fizičkog i eterskog organizma, i umiješalo bi se u kozmologiju kao nešto neobjektivno. Ali baš kao što filozof mora vratiti rano djetinjstvo u duševni život, ali mora prodrijeti do njega potpuno svjesno, u svoj duševni život mora vratiti ono stanje duše koje je vrijedilo za čovječanstvo u odnosu na kozmologiju, kada je sustav joge bio primjenjiv, ali ga treba doživjeti s potpunom sabranošću, pri punoj svijesti, na višoj razini budnosti od obične budnosti.

Dakle, može se reći: moderni filozof, u potpuno budnom stanju, mora prizvati djetinje duševno stanje u svoje duševno stanje, a moderni kozmolog mora se prisjetiti stanja duše srednje epohe zemaljske evolucije, ali sada ponovno u potpuno svjesnom stanju. Moderni filozof mora individualno stanje duše dovesti do pune svijesti. Stanje duše koje je nekoć bilo prisutno među kozmolozima ranijeg čovječanstva, mora biti evocirano na potpuno svjestan način od strane modernog kozmologa. Postati dijete u potpuno svjesnom stanju znači biti filozof. Joga čovjek, kakav je nekoć mogao živjeti u srednjem razdoblju cjelokupne evolucije, ponovno evociranje ovog stanja i njegovo pretvaranje u punu svjesnost, znači u današnjem smislu postati kozmolog.

U posljednjem dijelu želio bih opisati što znači biti religiozna osoba.

Jučer sam opisao kako se treći stupanj nadosjetilnog znanja, istinska intuicija, može postići kroz vježbe volje, kroz takve vježbe volje, o čemu se može detaljnije pročitati u jučer spomenutim spisima, a koje će također biti detaljno opisane u sljedećih nekoliko dana. Tu se čovjek dovodi u stanje duše koje je bilo prisutno kao stanje duše nalik snu, u onom čovječanstvu koje je prvo, kao primitivno čovječanstvo, živjelo na našoj Zemlji na početku evolucije. Ali ovo čovječanstvo imalo je snolik, napola nesvjesnu, instinktivnu intuiciju.

Suvremena osoba za spoznaju religioznog života mora zauzvrat ovu intuiciju dovesti do pune svijesti. Međutim, više instinktivna intuicija pretpovijesnog čovječanstva, danas se još uvijek pojavljuje kao odjek u pojedinim ljudima, koji žive ono što instinktivno i intuitivno percipiraju u svojoj okolini kao duhovne sile s kojima žive kao u vanjskom svijetu. Koriste te intuicije, koje su odjeci snolikih intuicija primitivnog čovjeka, u pjesničkom i umjetničkom stvaralaštvu. Te intuicije također igraju ulogu u onome što su izvorne znanstvene ideje; igraju izuzetno važnu ulogu u današnjem životu fantazije čovječanstva.

Ono što je ovdje opisano kao prava, potpuno svjesna intuicija i ono što se postiže na jučer predstavljeni način, je nešto sasvim drugo. Drevni čovjek je imao potpuno drugačije duševno stanje od današnjeg čovjeka. Živio je, takoreći, u cijelom vanjskom svijetu, u oblacima i magli, u zvjezdama, u Suncu i Mjesecu, u svijetu biljaka kao i u životinjskom carstvu; živio je u svemu tome gotovo istim intenzitetom kao što se osjećao živim u vlastitom tijelu. Iznimno je teško učiniti ovo stanje duše primitivnog čovječanstva ponovno jasnim običnoj svijesti danas. Ali sve što se izvanjski i povijesno može prepoznati, upućuje nas natrag na takvo stanje duše primitivnog čovječanstva. Temeljilo se na činjenici da primitivni čovjek zapravo svoja tjelesna stanja nije imao toliko uronjena u nesvjesno kao mi moderni ljudi. Mi moderni ljudi više ne živimo sa svojim procesom prehrane, sa svojim rastom, sa procesima u našem fizičkom organizmu. Raspršen nad ovim iskustvom, koje u cijelosti ostaje u nesvjesnom, više ili manje svjesni duševni život tka u volji i osjećaju, ili potpuno svjesni duševni život u predodžbama. Ali ispod onoga što izravno doživljavamo kao predodžbe, osjećaje i volju, je ono što fizički organizam postiže i što običnoj svijesti ostaje potpuno nesvjesno.

Stvari su bile znatno drugačije za drevne ljude. Kao dijete nije imao tako jasne ideje kao mi. Njegove su predodžbe često bile gotovo snene, o njegov život osjećaja još nejasniji, iako žešći. Emocionalni život duše bio je puno sličniji tjelesnoj boli ili užitku, nego je to slučaj s današnjim modernim ljudima. Ali drevni čovjek je u djetinjstvu osjetio kako raste. Svoj rast je osjetio kao tjelesni i duševni život, a kao odrastao čovjek osjetio je kako se hrana u njemu prerađuje, kako krv cirkulira i nosi hranjive sokove kroz organizam. Svatko tko je obdaren organizacijom kakvu sam jučer opisao u njenom razvoju, može i danas imati predodžbu, iako na nižoj razini, ovog tjelesnog iskustva drevnog čovjeka, kada je promatrao kako krave leže nakon paše, probavljaju i doživljavaju metabolizam u njegovoj posebnoj aktivnosti. U tim bićima postoji tjelesno-duševni život koji izgleda gotovo poput ljuljanja i unutarnjeg osvjetljenja kozmičkih procesa. Ona doživljavaju unutarnji osjećaj blagostanja u probavi, u hranjenju, u prenošenju stvari uokolo kroz krvotok, a ne morate čak ni biti vidoviti da vidite cjelokupno vanjsko stanje, geste ovih životinja, kako prate probavu svojom životinjskom sviješću.

Dakle, kada je drevni čovjek ušao u evoluciju Zemlje, on je slijedio svoje fizičke procese, koji su se odmah sjedinili i tvorili jedinstvo s duševnim procesima. Budući da je na taj način doživio vlastitu fizičku nutrinu, drevni čovjek je gotovo jednako intenzivno doživljavao i vanjski svijet, tjelesno i duševno, ono kako se osjećao, ako mogu tako reći, u plućima, u srcu, u procesima želuca, jetre i tako dalje. Ovako se osjećao u blještavoj munji, u kotrljajućoj grmljavini, u promjenjivom oblaku, u promjenjivom Mjesecu. Doživio je vremenska razdoblja, rast Mjeseca, kao što je doživio i procese svoje probave. Ova vanjština za njega je gotovo jednako bila unutrašnjost kao i njegova vlastita nutrina. A ono što je iznutra doživio, bilo mu je poput onoga što je doživio u potoku koji teče i tako dalje. Igra valova rijeke bila je unutarnji proces koji je doživio, u koji je uronio, kao što je uronio u vlastiti krvotok.

Ovako je primitivni čovjek živio u vanjskom svijetu, tako da mu se vanjski svijet morao činiti istim - i jest takav - kao i njegov unutarnji. To se danas zove animizam. Danas, međutim, ljudi potpuno krivo shvaćaju što je zapravo u pozadini toga, gledajući na animizam kao da su ljudi ono što su doživjeli u sebi projicirali u vanjski svijet. Ono što je doživio u vanjskom svijetu bila je posve elementarna činjenica njegove svijesti, onoliko samorazumljiva koliko nam je samorazumljivo značenje pojave boja i zvuka. Ne treba pretpostaviti da je primitivni čovjek sanjao vanjski svijet na način fantazije, u onome što se javlja kao sadržaj njegove svijesti. On je to primjećivao na prirodan način, kao mi danas. Osjetilni pogled samo je proizvod preobrazbe ovog izvornog pogleda primitivnog čovjeka, koji je zapravo u vanjskom svijetu percipirao ono što bića postižu u eterskom i astralnom kozmosu, ona koja stvaraju i održavaju kozmos u aktivnosti. On je to opažao, iako vrlo nejasno, kao u snu, ali je to opažao, a to je opažanje bilo ujedno i sadržaj njegove religiozne svijesti. Drevni čovjek je imao određeno duševno stanje u odnosu na svoju okolinu, ali to je duševno stanje bilo uvećano na takav način da je u cijelom kozmosu koji ga je okruživao istovremeno opažao duhovna bića s kojima je osjećao da je njegovo biće povezano. Za njega je veza koju imamo u izvedenom obliku u našoj religioznoj svijesti, bila prisutna u njegovom pogledu. Za njega je religiozna svijest bila samo viši stupanj njegove primitivne spoznaje.

Ako želite utemeljiti novu religijsku svijest na istinskoj spoznaji, ne možete a da se ne vratite u stanje duše drevnog čovječanstva. Ali kod modernih ljudi to ne smije biti poput sna, ne polusvjesno, već mora biti budnije od obične svijesti, probuđeno, baš kao što sam opisao za postizanje istinske intuicije, gdje zapravo dobivamo mogućnost izaći iz sebe s vlastitim 'Ja' i uroniti u druga duhovna bića kozmosa, i s njima živjeti na isti način na koji živimo u našem fizičkom organizmu u fizičkom zemaljskom životu. U zemaljskom životu uranjamo u fizički organizam; u pravoj intuitivnoj spoznaji mi svojim 'Ja' uranjamo u duhovna bića kozmosa. Živimo s njima i time ostvarujemo

vezu između sebe i svijeta kojem to 'Ja' zapravo pripada. Jer ovo 'Ja' je duhovno biće kao i druga duhovna bića koja sam upravo spominjao, i kroz religioznu svijest mi stječemo izravnu vezu s duhovima kojima i sami pripadamo. Drevnom čovjeku dana je tupa, instinktivna religiozna svijest. Moramo vratiti ono što je bilo stanje duše drevnog čovjeka i iskusiti to s punom sviješću. Tada ćemo steći religijsku spoznaju, religiju spoznaje za moderne ljude.

Kao što moramo vratiti stanje duše iz djetinjstva i uroniti u punu svijest ako želimo postati moderni filozof, kao što moramo obnoviti stanje duše čovječanstva u srednjoj epohi, koja je bila u stanju pretvoriti proces disanja u perceptivni kognitivni proces na snolik način, da bi postali kozmolozi u modernom smislu, također moramo vratiti u sebe duševnu konstituciju primitivnog čovjeka u odnosu na njegov odnos prema vanjskom svijetu, i uroniti u punu svijest, kako bismo mogli imati religioznu spoznaju u modernom smislu. Ponovno doživljavanje duševnog stanja djetinjstva pri punoj svijesti, preduvjet je za pravu modernu filozofiju. Preduvjet moderne kozmologije je doživjeti srednju epohu čovječanstva u kojoj bi proces disanja mogao postati proces percepcije, ponovno pri punoj svijesti u našem duševnom životu. I podići duševno stanje primitivnog čovječanstva - prvog čovječanstva na ovoj Zemlji koje je još uvijek bilo u izravnom kontaktu s bogovima - natrag u trenutno duševno raspoloženje modernog čovjeka, učiniti ga aktivnim i uronjenim u punu svijest, to je za modernog čovjeka preduvjet za religioznu spoznaju.

ČETVRTO PREDAVANJE, Dornach, 9. rujna 1922.

Vježbe spoznaje i volje

Vježbe za postizanje inspiracije, koje sam opisao, zapravo su samo preliminarne vježbe za daljnje nadosjetilno znanje. Kroz ove vježbe, međutim, postajete sposobni vidjeti svoj vlastiti život na način koji sam opisao, kako biste mogli vidjeti ono što se otkriva kao eterski činjenični svijet, iza čovjekova mišljenja, osjećanja, i volje, u prostranstvu zemaljskog postojanja. Odbacujući slikovne vizure koje se stječu u svijesti bilo u meditaciji ili kao rezultat meditacije, kroz ovo stvaranje prazne svijesti također se upoznaje eterska bit kozmosa i duhovnih bića koja u njemu vladaju u svojim otkrivenjima. No, ako se na ovaj način upozna ljudski duševni život, odnosno astralna organizacija čovjeka, prvo će mu postati jasno što je u nasljeđivanju prisutno za tjelesnu organizaciju čovjeka, odnosno, što je postojano što čovjek nasljeđuje od fizičkog tijela od svojih predaka. Također dobivate predodžbu o tome na što kozmos utječe u eterskom organizmu, što onda nije podložno nasljeđu i ima značenje za ljudsku osobnost, to je ono što čovjeka u njegovom eterskom tijelu i u astralnoj organizaciji čini slobodnim od onoga što nasljeđuje od svojih predaka, od kojih prima svoje fizičko tijelo.

Iznimno je važno na taj način doći do precizne distinkcije između onoga što se u neprekidnom tijelu fizičkog nasljeđa prenosi s predaka na potomke, i onoga što se, s druge strane, čovjeku daje iz etersko-kozmičkog svijeta, čime je taj čovjek individua, osobnost, i bježi od nasljednih karakteristika. Jasno razumijevanje toga osobito je važno za obrazovnu znanost i pedagogiju; i upravo ovakvim spoznajama na koje se ovdje ukazuje, mogu se dobiti temelji za odgajatelja. Možda bih se mogao pozvati na malu knjižicu pedagoškog tečaja, kojeg sam održao ovdje u Dornachu za Božić prošle godine, u sažetku Alberta Steffena, a također i na ono što je bilo uključeno u posljednjem izdanju za srpanj/kolovoz engleskog časopisa 'Anthroposophy', što je također zanimljivo s obzirom na obrazovanje.

Inspiracijska spoznaja koja se razvija kroz opisane vježbe samo upoznaje ljude s astralnom organizacijom zemaljskog života. Čovjek nauči prepoznati ono što jest kao duhovno-duševno biće u svom razvoju od rođenja do danas, ali iz onoga što prepoznaje na ovaj način još nije u poziciji reći iz ovih uvida da to počinje s razvojem Zemlje i da također završava s razvojem života na Zemlji. U svom zemaljskom životu, dolazi se, da tako kažemo, do duhovno-duševnog elementa, ali se ne dolazi do toga da se kroz taj duhovno-duševni element vidi nešto vječno, kao vječna suština ljudi. Za to je neophodno da se vježbe uklanjanja slika koje donosi meditacija nastave, i prošire na takav način da duša postane sve snažnija i energičnija u tom uklanjanju. Ovo nastavljanje se u početku ne može sastojati ni od čega drugog do od

kontinuirane, energične prakse. Čovjek mora stalno iznova težiti uklanjanju takvih slika, koje je ili izazvala ili stvorila imaginativna svijest, uklanjanju iz svijesti s takvom snagom da svijest postane prazna. Malo po malo, snaga duše u tom uklanjanju raste toliko da je na kraju toliko velika, da se sada može ukloniti i ta jedna velika slika samog odvijanja života od rođenja, koja se duši prikazuje kroz imaginaciju.

Dakle, imajte na umu: moguće je nastaviti s vježbama za uklanjanje sadržaja duše i za stvaranje prazne svijesti do te mjere da duša postane dovoljno jaka da se izdvoji od vlastitog životnog tijeka. I u tom trenutku kada ste dovoljno jaki da to učinite, živite u svijesti koja više nema fizički organizam ispred sebe, nema više eterski organizam ispred sebe, tako da sve iz svijeta što apsorbira fizički i eterski organizam nema više pred sobom. Za ovu svijest, osjetilni svijet sa svim svojim osjetilnim dojmovima nije prisutan, ali za ovu svijest nije prisutan ni zbroj svih eterskih događaja kozmosa, do kojeg se uzdigao imaginativnom spoznajom. Riješio se svega. To dovodi do višeg stupnja inspiracije unutar ljudske duše. Ono što se zatim događa kroz ovaj viši stupanj inspiracije je stanje duše u kojem je bila u duhovno-duševnom svijetu, prije nego što je sišla u ljudski fizički organizam kroz začecje, kroz embrionalni život, kroz rođenje. Na taj se način dolazi do pogleda na pred zemaljsko postojanje ljudske duše. Gleda se u one svjetove u kojima je duša bila prije nego što je primila, mogu reći, prvi atom nečeg fizičkog ovdje na Zemlji. Gledate unatrag u razvoj ove ljudske duše u duhovnom svijetu, upoznajete prethodni život ove ljudske duše. Tek tada se shvaća jedna strana vječnosti, biti ljudske duše. I kad ste ovo shvatili, onda ste u osnovi prepoznali pravu prirodu čovjekova 'Ja' bića, duhovnog čovjekova bića. Dostupna je dakle, samo onoj inspiraciji koja se može odvojiti ne samo od vlastitog fizičkog tijela i njegovih dojmova, već i od eterskog tijela kao životnog tijeka i njegovih dojmova.

Ako je netko napredovao do ove spoznaje o prethodnoj egzistenciji ljudske duše u njenoj čisto duhovno-duševnoj egzistenciji, tada također može dobiti ideju o tome što je zapravo mišljenje, koje mi kao ljudi imamo u svojim dušama za običnu svijest u zemaljskoj egzistenciji. Zbog sposobnosti i moći obične svijesti, čak ni najpažljivija introspekcija duše ne može omogućiti da se prozre suština misli ili predodžbi.

Ako sada želim razjasniti kako se suština zemaljskih predodžbi predstavlja za ovu inspiraciju, moram upotrijebiti sliku, ali ova slika izražava punu stvarnost. Zamislite ljudski leš. Ovaj leš još uvijek ima oblik koji je osoba imala za života. Organi su još uvijek strukturirani na isti način na koji su bili strukturirani u životu. Ipak, kad gledamo leš, moramo reći: to je samo ostatak onoga što je bila živa osoba. - Ali ako proučavamo ovaj leš i njegovu suštinu, moramo si reći: budući da pred nama leži kao leš, ne može imati izvornu stvarnost. Nije zamisliv kao nešto što nastaje kao leš; može postojati

samo kao ostatak živog organizma. Prvo tamo mora biti živi organizam. - Oblici leša, udovi, sve ukazuje ne samo na leš, nego na ono od čega je leš nastao. I tko god u kontekstu života ispravno promatra leš, kroz leš će biti upućen na ono od čega je leš postao, na živog čovjeka. Priroda, kojoj predajemo leš, može ga samo uništiti. Ona ga kao takvog ne može izgraditi. Ako u lešu želimo promatrati konstruktivne sile, moramo promatrati živu osobu.

Na drugoj razini, na sličan način, suština mišljenja ili predodžbi koje imamo u običnoj svijesti, otkriva se inspiracijskom znanju. To je zapravo leš, barem nešto što u zemaljskom životu neprestano prelazi u leš duše. Živo mišljenje je bilo prisutno kada čovjek još nije imao zemaljsku egzistenciju, nego je bio duhovno-duševno biće u duhovno-duševnom svijetu. To mišljenje i predodžbe bile su nešto sasvim drugo; tada bi se u duhu dogodio nešto živo. A ono što u običnoj svijesti imamo kao svoju moć mišljenja, ostatak je tog u duhu živućeg bića koje smo bili prije nego što smo sišli na Zemlju. To je ono što je ostalo, baš kao što ostaje leš živog čovjeka. Kao što je u pogledu na leš otkriveno da leš vodi natrag do žive osobe, tako i onaj koji sada gleda umiruće ili već mrtvo mišljenje ili predodžbu duše, njemu izgleda, kako ovo mišljenje mora tretirati kao leš stvarnog 'bića koje misli', kako ovo zemaljsko mišljenje mora pratiti natrag do nadosjetilnog, živog mišljenja.

To je ono što također kvalitativno otkriva odnos dijela našeg duševnog života prema našem prenatalnom, čisto duhovno-duševnom postojanju. Na taj način jednostavno učimo prepoznati što obične predodžbe i mišljenje znače kada ih povežemo s njihovom živom suštinom, koja se ne može pronaći unutar zemaljske egzistencije, koja u zemaljskoj egzistenciji ima samo odraz. A ovaj odraz je obično mišljenje ili predodžba. Stoga je ovo obično mišljenje ili predodžbe svojom apstraktnošću fundamentalno daleko od istinske stvarnosti, kao što je čovjekov leš daleko od prave ljudske stvarnosti. Kad govorimo o apstraktnosti, o pukoj intelektualnosti mišljenja, onda je upravo tako da nejasno osjećamo: kako nam ovo mišljenje izgleda u običnoj svijesti, ono nije ono što bi trebalo biti; u svom izvoru je nešto drugo, u čemu zapravo leži njegova prava priroda. - To je iznimno važna stvar, da istinsko znanje razumije kako povezati ono čovjek doživljava ovdje u fizičkom tijelu s njegovom vječnom biti, ne samo u općim frazama, već u konkretnim slikama, kao što je sada učinjeno s mišljenjem, s predodžbama obične svijesti. Tek tada pogled na značenje imaginacije i inspiracije dobiva pravo svjetlo, jer tada se zna da se mrtvo ili umiruće mišljenje u suštini ponovno oživljava vježbama koje se rade kako bi se došlo do inspiracije unutar fizičkog zemaljskog postojanja. Stjecanje inspiracijske spoznaje u osnovi je oživljavanje umirućeg mišljenja. To ne znači da ste potpuno vraćeni u svoju prenatalnu egzistenciju, ali kroz pregled svoje duše dobivate stvarnu sliku ove prenatalne egzistencije, za koju se zna da nije nastala ovdje na Zemlji, nego da svijetli iz pred zemaljske čovjekove egzistencije u ovu čovjekovu

egzistenciju. Iz slike možete zaključiti da je to spoznajni dokaz stanja čovjekove duše u pred zemaljskoj egzistenciji.

Kakvo značenje ovo ima za filozofsko znanje bit će riječi u sljedećem dijelu predavanja.

Baš kao što se na ovaj način može istražiti prava bit mišljenja i predodžbi obične svijesti, također se može, kroz nadosjetilno znanje o kojem se ovdje govori, iznijeti na vidjelo bit koja leži iza volje. Ali ono što je za to potrebno nije samo viša spoznaja inspiracije, već više znanje intuicije, koju sam jučer okarakterizirao i za koju sam rekao da su za njeno razvijanje potrebne određene vježbe volje. Ako provodite ove vježbe volje, moći ćete iznijeti vlastito duševno- duhovno biće i iz fizičkog i iz eterskog organizma. Vodite ga u sam duhovni svijet. Nosite svoje vlastito biće kao 'Ja' i kao astralnu organizaciju van u duhovni svijet. Na taj način naučite što znači živjeti izvan svog fizičkog i eterskog organizma. Uči se prepoznati stanje u koje dolazi duša kada se izbacila iz fizičkog i eterskog organizma. Ali to znači ništa manje nego: na taj način dobivate uvid u ono što se događa čovjeku kada prođe kroz smrt.

U slučaju smrti, fizički i eterski organizam bivaju ogoljeni. Ogoljeni su na takav način da više ne mogu oblikovati čovjekov plašt kao što su mogli u zemaljskoj egzistenciji. Ali ono što se tada događa sa stvarnom jezgrom čovjeka je nešto što se uči kroz intuitivnu spoznaju, kada ste vani u svijetu duhovnih bića sa svojim duhovnim bićem, umjesto da ste u svom fizičkom tijelu. Jer to je čovjek. Kroz intuitivnu spoznaju čovjek dolazi u položaj da se nalazi unutar drugih duhovnih bića izvan vlastite fizičke i eterske organizacije, baš kao što se ovdje u zemaljskom životu nalazi unutar svog fizičkog i eterskog tijela. Dakle, ono što dobivate kroz intuiciju je doživljaj slike onoga kroz što morate proći kada prolazite kroz događaj smrti. Samo na taj način može se steći pravi pogled na ono što je u osnovi ideje o besmrtnoj čovjekovoj duši. Ova čovjekova duša je - kao što već uči inspiracijska spoznaja - s jedne strane nerođena. S druge strane, ona je besmrtna.

Tome nas uči intuicija. Ali na taj način, budući da upoznajemo pravu bit vječne čovjekove jezgre, utoliko što ona mora živjeti nakon naše fizičke smrti, učimo i prepoznati što se krije iza čovjekove volje. Ono što leži iza ljudskog mišljenja upravo je okarakterizirano; to se može spoznati kroz inspiraciju. Ono što leži iza čovjekove volje postaje očito kada se kroz vježbe volje razvije intuicija. Tada se volja otkriva čovjeku na takav način da iza nje stoji nešto sasvim drugo, čega je volja obične svijesti tek odraz. Tada postaje očito da volja iza sebe ima nešto što je, u izvjesnom smislu, mlađi član čovjekova duševnog života. Ako o mišljenju i predodžbama govorimo kao o nečemu što

umire, ili čak o nečemu što je već mrtvo, i vidimo ga kao stariji dio ljudske duše, onda volju moramo osloviti mlađim članom ljudske duše. Možemo reći da se volja, ili ono što stoji iza volje kao aktualno duševno, odnosi prema mišljenju na isti način na koji se malo dijete odnosi prema starcu. Međutim, ako promatramo djecu i stare ljude, u čovjekovoj organizaciji staračka organizacija zapravo postoji nakon dječje. U duhovnom području, s druge strane, djetinjstvo i starost postoje zajedno. Duša neprestano ima svoju starost i svoju mladost, čak i svoju smrt i svoje rođenje u sebi.

U usporedbi s takvim znanjem duše, koje se temelji na inspiraciji i intuiciji i koje je vrlo konkretno, ono što se danas naziva filozofijom je nešto izvanredno apstraktno, jer jednostavno opisuje mišljenje i volju. Pravo znanje duše, s druge strane, može istaknuti: kada je volja stara, tada ona postaje mišljenje, a mišljenje koje je postalo staro, čak i mrtvo, razvilo se iz volje. Na taj način se doista upoznaje duševni život, a također se uči sagledati činjenicu da je ono što nam se otkriva kao mišljenje u ovozemaljskom životu bila volja u prošlom zemaljskom životu, a što je volja u ovom zemaljskom životu, tj. nešto još mlado u životu duše, to postaje mišljenje u kasnijem životu na Zemlji.

Na taj način naučite pogledati u svoju dušu i zapravo je stvarno upoznati. Tada se voljni dio ljudske duše otkriva kao nešto što vodi embrionalni život. Ako izađemo u duhovni svijet s onim što imamo u sebi kao volju, tada imamo mladenačku dušu koja nas kroz vlastiti karakter uči da je zapravo dijete. I baš kao što ne možemo pretpostaviti da dijete neće nastaviti rasti do starosti osim ako je stvarno bolesno, isto tako malo možemo pretpostaviti o onome što prepoznamo kao mladenačku dušu - to je ono što nam otkriva intuicija - da će se to raspasti sa smrću, jer je tek doseglo svoj embrionalni život. Putem intuicije saznajemo kako u trenutku smrti odlazi u duhovni svijet. To znači stvarno prepoznati vječnu bit čovjeka prema njegovoj nerođenosti i njegovoj besmrtnosti. Nasuprot tome, moderna filozofija djeluje samo u idejama koje su preuzete iz obične svijesti. Ali što to znači: ideje koje su uzete iz obične svijesti? Pa, možemo to vidjeti iz onoga što je rečeno: to su mrtvi duševni entiteti.

Dakle, ako ova filozofija, koja radi s idejama obične svijesti, želi ispravno sagledati misaoni dio duše, ako je dovoljno nepristrana da to učini, ispitujući što je u mišljenju i predodžbama obične svijesti, reći će sebi: to ne objašnjava njihovo postojanje samo po sebi - baš kao što o lešu treba reći: ne može nastati iz leša, mora nastati od nečeg drugog. - Filozofija na to ukazuje promatranjem. Iz onoga što je ovdje dostupno putem intuicije, filozofija bi trebala izvući zaključak: upravo zato što mišljenje i predodžbe imaju umirujući karakter, mogu zaključiti da im nešto prethodi. - Ono što inspiracija dokuči promatranjem, filozofija može pronaći kroz logičke zaključke, kroz dijalektiku, dakle na posredan način.

Dakle, što bi filozofija trebala učiniti ako želi ostati unutar obične svijesti? Trebala bi reći: ako se ne želim uzdići do neke vrste nadosjetilnog znanja, moram barem analizirati ono što je prisutno u običnoj svijesti. - A ako to čini nepristrano, otkriva da mišljenje i predodžbe obične svijesti imaju nešto poput leša u sebi. Dakle, morala bi reći: budući da se radi o nečemu što samo po sebi ne objašnjava svoju bit, mogu zaključiti da stvarna bit prethodi stvari. - Ali to također zahtijeva onu nepristranost u analizi duše, koja priznaje da mišljenje i predodžbe imaju u sebi nešto poput leša. Ali ova nepristranost je moguća. Samo pristranost prepoznaje nešto živo u mišljenju kakvo je dano običnoj svijesti. Nepristranost ovo mišljenje otkriva kao nešto što je u sebi umrlo. Zato sam na prethodnom predavanju rekao: sasvim je moguće sadržaj prirodne znanosti uzeti u ovo umrlo mišljenje. - To s jedne strane.

Intelektualistička filozofija može dakle doći do spoznaje vječne biti čovjeka samo posrednim putem i samo preko prepoznavanja onoga što treba promatrati kao prethodnicu zemaljskog života. Ako se takva filozofija ne bavi samo mišljenjem, ako ne želi biti samo intelektualistička, nego se bavi i unutarnjim iskustvom volje, općenito i drugih sila duše koje su u širem kontekstu mlađe od mišljenja, onda takva filozofija može imati ideju o međuigri između mišljenja i volje. S jedne strane, tada dolazi do logičnog zaključka o povezanosti umirućeg mišljenja i pred zemaljske egzistencije duše, koju ne može sagledati, koju ne može prepoznati u smislu njezine biti, ali može zaključiti da je nešto tu nepoznato. A ako uđe u volju ili sile osjećaja, i iskusi međuigru između mišljenja i sila osjećaja, tada će prepoznati ne samo nešto što umire, već i nešto embrionalno u volji. To možete pronaći čak i kod Bergsona, ako to jednostavno izrazite odgovarajućim riječima nepristrano. U načinu na koji govori, u načinu na koji filozofira, vidi se impuls koji i sam osjeća, a čijim osjećanjem ulazi u spoznaju vječne biti čovjekove duše. Ali budući da Bergson odbija doći do nadosjetilnog znanja, on dolazi do spoznaje čovjekove biti samo u mjeri u kojoj se ona otkriva u zemaljskom životu; on zapravo i ne može dobiti konačne naznake o nerođenosti i besmrtnosti iz svoje filozofije. Ali s jedne strane on ono što je postalo staro karakterizira kao mišljenje - čak i ako ga naziva drugačije - i kao leš koji leži nad percepcijama osjetila. S druge strane, on osjeća - kroz živ način na koji karakterizira - embrionalni element u volji, u koji se može živo smjestiti i za koji osjeća: u njemu ima nešto vječno. Ali na taj način dolazi samo do obilježja duhovno-duševne biti čovjeka u zemaljskom životu, a ne dalje od toga.

Dakle, može se reći: sva filozofija koja se temelji na idejama obične svijesti može, ako je nepristrana, samo posredno, analizom mišljenja i volje, doći do zaključka da je duša nerođeno i besmrtno biće, ali nema izravan pogled na nju. - Ovaj izravan pogled, koji bi bio ispunjenje filozofije ideja, pogled na stvarnu, vječnu suštinu duše, može se steći samo kroz imaginaciju,

inspiraciju i intuiciju, kako je ovdje opisano. Stoga će svaki stvarni sadržaj o vječnosti ljudske duše, čak ako se danas i pojavi u filozofiji, biti crpljen tradicionalno iz starijih, snolikih spoznaja, čak i ako filozofi to često ne znaju i vjeruju da im dolazi sam od sebe. Ovaj sadržaj može biti prožet dijalektikom i logikom. Ali stvarna obnova filozofskog života ovisi o sadašnjem duhovnom životu koji prepoznaje potpuno svjesnu imaginaciju, potpuno svjesnu inspiraciju, potpuno svjesnu intuiciju, te da, ne samo da prepoznaje ove metode spoznaje, već da stvarno u filozofskom životu koristi njihove rezultate.

Pokušat ću objasniti kako to utječe na kozmologiju i religiju u sljedeća dva dijela rasprave.

Ako uzmete u obzir da se samo kroz višu inspiraciju može vidjeti vječna bit čovjeka, kakva je ta bit u izvanzemaljskoj egzistenciji, reći ćete sebi: samo kroz ovu višu inspiraciju i - uzimajući u obzir ono što sam rekao i intuiciji - samo kroz intuiciju osoba može stvarno spoznati sebe. - Dakle, ono što u njegovo biće dolazi iz kozmosa, može prepoznati samo kroz višu inspiraciju i intuiciju. Kada zapravo upozna ono kako kozmos djeluje, na sebe, kroz inspiraciju i intuiciju, tada prava kozmologija - to jest slika kozmosa koja uključuje čovjeka u odnosu na njegovu ukupnu bit - može nastati samo unutar inspiracijske i intuitivne spoznaje. Tek tada čovjek dobiva uvid u ono što u njegovoj zemaljskoj egzistenciji djeluje na njegov fizički i eterski organizam.

U ovom fizičkom i eterskom organizmu čovjekov duh i duša ne samo da su skriveni, već se zapravo transformiraju i metamorfoziraju u odnosu na budni dnevni život. Baš kao što korijen ne može odražavati biljku u njenom stvarnom obliku, isto tako malo razmatranje fizičkog i eterskog organizma može dati ideju o vječnoj jezgri čovjeka. To možete postići samo ako pogledate ono što se nalazi prije rođenja i nakon smrti. Tek tada se može shvatiti istinska bit čovjeka, koju treba promatrati izvan zemaljske egzistencije, u odnosu na kozmos. Stoga, u vrijeme kada je moderni duhovni život odbacio bilo kakvu vrstu vidovitosti, nije imao mogućnost doći do kozmologije koja uključuje čovjeka, kao što sam već naznačio, ali što se može vidjeti posebno iz onoga što mora učiniti, što sam opisao danas. Ipak, s filozofskog gledišta, u ranijim vremenima, već početkom prošlog stoljeća, a posebno krajem 18. stoljeća, kao dio filozofije razvija se ono što se nazivalo 'racionalna kozmologija'.

Tu racionalnu kozmologiju, koja je trebala biti dio filozofije, razvili su filozofi samo uz pomoć obične svijesti. Ali ako se u dolaženju do istinske suštine duše uz pomoć obične filozofije imalo upravo opisane poteškoće, također će se shvatiti da je sasvim nemoguće dobiti bilo kakav pravi sadržaj za

kozmiologiju koja uključuje čovjeka, ako se želi kretati samo unutar ideja obične svijesti. Racionalna kozmiologija, koju su filozofi razvijali donedavno, zapravo je po svom sadržaju živjela od kozmoloških ideja primljenih iz tradicije, koje je čovječanstvo steklo još dok je postojala snolika vidovitost, i koje se mogu obnoviti samo kroz ono što je ovdje opisano kao egzaktna vidovitost. Ni u ovom području filozofi nisu znali da zapravo posuđuju iz stare kozmiologije. Dobili su određene ideje; uzeli su ih iz povijesti kozmiologije i vjerovali da su te ideje proizveli iz sebe. Ali ono što su iznijeli bile su samo logičke veze koje su spojile stare ideje i donijele novi sustav. Takve su kozmiologije nastale u ranijim vremenima kao dio filozofije, ali budući da ljudi više nisu imali živ odnos prema onome što su prihvatili kao ideje, što su preuzeli od stare vidovitosti, kozmološke ideje postajale su sve apstraktnije.

Samo pogledajte filozofske knjige ranijih vremena u poglavljima koja govore o kozmiologiji, i vidjet ćete koliko su apstraktne i suštinski prazne ideje koje se razvijaju o nastajanju, kraju svjetova i tako dalje. Moglo bi se reći da su ideje preuzete. U davna vremena te su ideje bile žive jer su ljudi imali živ odnos s onim što su te ideje izražavale. Postupno su te ideje postale tanke i apstraktne i ljudi su samo na izvanjski način karakterizirali što bi trebala sadržavati kozmiologija koja se ne usredotočuje samo na vanjski poredak prirode, koja može obuhvatiti čovjeka u njegovom cjelokupnom biću i koja se bavi duhovnim- duševnim kozmosa. U tom smislu, briljantni Emile Boutroux dao je značajne naznake kako doći do kozmiologije. Ali budući da i on želi graditi samo na onome što obična svijest može obuhvatiti, došao je samo do apstraktne kozmiologije.

Tako su kozmiologije postajale sve praznije od stvarnog sadržaja, postajući zbrojem apstraktnih ideja i karakteristika. Stoga nije nikakvo čudo da je ova racionalna kozmiologija postupno postala diskreditirana. Pojavili su se prirodni znanstvenici koji su mogli istraživati prirodu na takav način da to bude trijumfalno, kao što se dogodilo u moderno doba. Oni mogu formulirati prirodne zakone, uspostaviti unutarnju pravilnost u prirodi iz promatranja i eksperimenata, i to koristiti za sastavljanje naturalističke kozmiologije. Ono što je tako sastavljeno od ideja o vanjskoj prirodi kao naturalistička kozmiologija sada je imalo sadržaj, vanjski osjetilni sadržaj. Racionalna kozmiologija bez sadržaja nije se mogla suprotstaviti. Zbog toga je došla na loš glas; postupno je izbačena i stoga se više ne govori o racionalnoj, tj. tek logički razvijenoj kozmiologiji, nego se sada zadovoljava naturalističkom kozmiologijom, koja, međutim, ne uključuje čovjeka.

Stoga se može reći: kozmiologija posebno uči, čak i više od obične filozofije, kako se treba služiti imaginacijom, inspiracijom i intuicijom. Filozofija može barem promatrati ljudski dušu i nepristranim promatranjem mišljenja, koje kao nešto umirujuće, upućuje na nešto drugo, naći da nešto leži izvan

cjelokupne čovjekove egzistencije koja čovjeka iznutra obuhvaća; a može ukazivati i izvan smrti. Dakle, filozofija može barem učiniti svoje apstrakcije bogatima i raznolikima, iz zaključaka izvučenih iz bogatog duševnog života mišljenja, osjećanja i volje. To je još moguće. Kozmologija kao znanost duha, može se utemeljiti samo ako joj se dade sadržaj iz duhovne perspektive. Ne može se ni zaključivati o sadržaju. Ako želite imati sadržaj, morate ga posuditi od starih vidovnjačkih pogleda, kao tradicionalno usvojene ideje, ili mu morate ponovno prići na nov način, kako je predstavljeno.

Dakle, ako je filozofija još uvijek u stanju slijediti put logike, kozmologija to više nije u stanju. Kao racionalna kozmologija koja se može osloniti samo na običnu svijest, postupno je izgubila sadržaj, a time i reputaciju. A ako želimo ići dalje od naturalističke kozmologije do nove kozmologije koja obuhvaća čovjeka u njegovoj cjelovitosti, moramo koristiti inspiraciju i intuiciju, da bismo u čovjeku vidjeli ono u čemu se odražava kozmos. Drugim riječima: još više od filozofije, kozmologija ovisi o novom duhovnom životu koji prepoznaje metode potpuno svjesne imaginacije, inspiracije i intuicije, i ne samo prepoznaje te metode, već i koristi rezultate tih metoda za pravu kozmologiju.

Ono što se može reći o religiji s ove točke gledišta, bit će predstavljeno u posljednjem dijelu.

Za spoznajnu osnovu religioznog života potrebno je da se iskustva koja duhovni čovjek može imati među duhovnim bićima, unesu u zemaljski život i u njemu opisuju. U tim iskustvima radi se o nečemu što je potpuno različito od zemaljskog života; potpuno je različito od njega. Imamo posla s nečim u čemu ljudsko biće stoji izvan zemaljskog života, što se stoga može obuhvatiti samo onim čovjekovim snagama koje su potpuno neovisne o fizičkom i eterskom organizmu, pa stoga nikako ne mogu ležati unutar obične svijesti. Tek kada se ova obična svijest uzdigne do vidovitih sposobnosti, može dati opise iskustava koje čovjek ima u čisto duhovnom svijetu. Stoga je 'racionalna teologija', teologija koja se nastoji oslanjati isključivo na običnu svijest, u još gorjoj situaciji od 'racionalne kozmologije'.

Racionalna kozmologija još uvijek ima nešto što barem obasjava čovjekovo postojanje na Zemlji, jer - iako na neizravan način, zaobilaznim putem - fizički i eterski čovjek također ima nešto u svom obliku, u svom životu, što su donijela duhovna bića. Ali iskustva koja ljudi imaju u čisto duhovnom svijetu i koja se mogu doživjeti putem egzaktne intuicije, nikako se ne mogu izvesti iz obične svijesti, kao što je to slučaj u filozofiji. Ne mogu se ni naslutiti, ali danas, kada ljudi žele oblikovati sve što je ljudsko znanje iz obične svijesti, na još jasniji način nego što je to slučaj s kozmološkim idejama, samo su tradicionalno preuzete iz onih vremena u kojima su ljudi

krčili svoj put u duhovne svjetove u snolikoj vidovitosti, i donosili ono što su tamo doživjeli u ovaj zemaljski svijet.

Ako netko umišlja da o suštini onoga što čovjek doživljava u svijetu Božjem, nešto nekako može reći u idejama koje se temelje samo na običnoj svijesti, jako se vara. Stoga se teologija sve više oblikuje u neku vrstu povijesne teologije, i, još više od kozmologije, samo upija stare ideje o kraljevstvu Božjem stečene u prijašnjoj vidovitosti. Zatim su uvedene u sustav kroz logiku i dijalektiku. Čovjek tada vjeruje da u tome ima nešto u osnovi izvorno, ali to je samo sustav onih koji su radili na ovoj teologiji. To je povijesni proizvod, ponekad izliven u nove oblike. Ali sve što postoji u smislu stvarnog sadržaja posuđeno je iz tradicije, iz povijesti, od onih koji žele crpiti samo iz obične svijesti. Kao rezultat toga, za ono što su pojedini filozofi koji su u ranijim vremenima razvili racionalnu kozmologiju, i također željeli razviti racionalnu teologiju, došlo je do još veće diskreditacije. Tamo je, racionalna kozmologija pala na loš glas u usporedbi se naturalističkom kozmologijom; ovdje je, na religioznom području, racionalna teologija došla na loš glas u usporedbi s onim što se razvilo kao čisto povijesna teologija, koja se odrekla čiste stvarnosti, onoga što je izravno dohvaćanje ideja o duhovnom svijetu, iskustvo duhovnog svijeta.

Ovaj izravni odnos, ti živi odnosi s iskustvom u duhovnom svijetu zapravo su već nestali za moderno čovječanstvo u doba kada su se u Srednjem vijeku pojavili dokazi o Bogu. Sve dok je postojao izravni odnos s onim što je doživljeno u kraljevstvu nebeskom, nije bilo govora o dijalektičkim ili logičkim dokazima Boga. Sami ti dokazi o Bogu, kada su se pojavili, dokaz je da je živ odnos s kraljevstvom nebeskim umro. Uglavnom, skolastička teologija bila je u pravu kada je rekla: običan razum ne može ništa reći o kraljevstvu Božjem; može samo razjasniti ideje koje već postoje i sistematizirati ih. Može samo nešto doprinijeti tome da se učenje dovede u oblik koji je ljudima prihvatljiv.

U moderno doba možemo primijetiti kako su iz ove nemoći obične svijesti da donese bilo kakvu odluku o Kraljevstvu Božjem, proizašle dvije aberacije. S jedne strane su znanstvenici koji žele govoriti o religiji, o Bogu, ali koji osjećaju nemoć obične svijesti pred kraljevstvom Božjim i onda samo opravdavaju religijsku povijest. Religiozni sadržaj se trenutno ne može proizvesti na ovaj način. Dakle, gleda se na postojeće religije, ili postojeće religije povijesno. Što se zapravo gleda? Ono što je nekoć postojalo kao religiozni sadržaj promatra se kroz staru snoliku intuitivnu vidovitost. Ili se na ono što je ostalo od religioznog života, gleda kao na ostatak starog snolikog vidovitog stanja. To se zove povijest religije i potpuno se odriče stvaranja nekog religioznog života.

Drugi primjećuju da je ova obična svijest, ova jasna svakodnevna svijest kod ljudi, nemoćna da išta kaže o iskustvima u čisto duhovnom kraljevstvu

Božjem. Stoga se okreće podsvjesnim područjima čovjekove duše, svijetu osjećaja, određenim mističnim sposobnostima, i govori o izravnom, elementarnom iskustvu Boga. Danas je vrlo uobičajeno govoriti o izravnom, elementarnom iskustvu Boga. Da, upravo su zagovornici tog elementarnog iskustva Boga osobito karakteristični za stanje duha sadašnjice. Svim silama bježe od mogućnosti da svoju svijest o Bogu pretvore u jasne ideje koje su logično strukturirane. Nadugo pričaju o činjenici da se to vrlo elementarno iskustvo Boga, koje po njihovu mišljenju sadrži pravu religiju, ne može logički dokazati i da se treba odreći izražavanja religijskog sadržaja u intelektualističkim oblicima. No, takvi predstavnici elementarne svijesti o Bogu samo se prepuštaju iluzijama, jer ono što se doživi negdje u nekom kutu duše može se prevesti u jasne ideje. A ako iznesete teoriju, po uzoru na ove ljude, da se religiozni sadržaj gubi kad se pretvori u jasne ideje, na taj način pokazujete da se niste prepustili stvarnom idejnom sadržaju, već samo onom sanjanom. Osobito je za suvremeni religijski život karakteristično da se poziva na nešto što se, kad se pokušava razjasniti, zapravo pada u zabludu.

Iz ovoga je posve jasno da možemo doći do obnove spoznajne osnove religijskog života, samo ako ne odbacimo metodu spoznaje koja može dovesti do živog pogleda na iskustvo duhovnog čovjeka i duhovnih bića. Ova metoda spoznaje nam je posebno potrebna za spoznajno utemeljenje religije. Za religiju, obična svijest može najviše sistematizirati spoznaje, ili razjasniti, ili spoznaje uvesti u oblik učenja; ali ne može ih pronaći. Inače se religija mora ograničiti na čisto tradicionalno prihvaćanje onoga što je proizašlo iz potpuno različitih duševnih stanja u ranijim vremenima. To bi značilo da bi se morala ograničiti na ono, što nikada ne bi bilo dovoljno za svijest uvježbanu u modernoj znanosti.

Stoga se za utemeljenje religije na spoznaji mora izreći rečenica koju sam već danas izrekao za druga područja, ali treba je reći posebno za pojedine grane. Sada to moram izraziti po treći put u odnosu na spoznajni temelj religije: Ako se religijski život želi obnoviti iz duhovnih potreba sadašnjice i živo se rasplamsati, tada sadašnji duhovni život mora prepoznati potpuno svjesnu imaginativnu, inspiracijsku i intuitivnu spoznaju - i osobito za područje religije, naš suvremeni duhovni život mora te duhovne znanstvene rezultate ne samo prepoznati, nego ih i na odgovarajući način koristiti za živi religijski sadržaj.

PETO PREDAVANJE, Dornach, 10. rujna 1922.

Iskustva duše pri spavanju

Nedavno se pojavila ideja nesvjesnog i o njoj se puno govori u psihologiji. Sve što se u čovjekovom duševnom životu ne može dosegnuti, opaziti ili objasniti običnom svijetom odnosi se na područje nesvjesnog. A kad se govori o ovom nesvjesnom, pretpostavlja se da bez obzira što mora ostati nepoznato, unutar sebe sadrži sile koje utječu na svjesni život duše. Pojava ove ideje o nesvjesnom isključivo je posljedica činjenice da se u novije vrijeme javlja određeni skepticizam, pa i osjećaj nemoći, kada je riječ o suočavanju s aktualnim filozofskim, kozmološkim i religijskim problemima. Spoznaja, koja je ovdje opisana kao imaginativna, inspiracijska i intuitivna spoznaja, sada ima zadatak prodrijeti u taj neodređeni rezervoar, koji u modernoj znanosti tako često figurira kao 'nesvjesno'. Nadosjetilnim znanjem upravo se konkretne činjenice koje nisu dostupne običnoj svijesti trebaju spoznati, dosezanjem drugih stanja svijesti, u kojima postoji drugačije stanje duše i stoga drugačija sposobnost opažanja. Danas bih vam želio pokazati primjer takvog istraživanja nesvjesnog područja duše, naime iskustva kroz koja duša prolazi u vremenu između kada zaspe i kada se probudi.

Ono što se događa s čovjekovom dušom u stanju spavanja, za običnu svijest ostaje s pravom nesvjesno. Ali ne treba vjerovati da su iskustva duše tijekom spavanja manje značajna, manje drastična u životu, od stanja i iskustava tijekom budne svijesti. Svakako, za vanjski život na Zemlji, za našu kreativnost i rad, za vanjski napredak čovječanstva, budni život je od posebne važnosti. Za konfiguraciju, za razvoj čovjekove nutrine, važna su bogata iskustva stanja spavanja. Ova bogata iskustva spavanja, čak i ako ostanu nesvjesna, i dalje su stvarna, a njihove posljedice utječu na dnevni život. Ne samo da je opće raspoloženje čovjekove duše od buđenja do padanja u san, prožeto i zasićeno posljedicama spavanja, nego su i fizički i eterski organizam, koji su prožeti astralnim organizmom i stvarnim duhovnim organizmom, 'Ja' organizacijom, i oni su tijekom budnog života pod utjecajem života u spavanju.

U početku pojava običnoj svijesti izgleda tako da se, vanjski osjetilni opažaj zamrača, konačno se potpuno ugasi, takvo gašenje se događa i za mišljenje, osjećaje i volju, i, s izuzetkom prijelaznog stanja u kojem se javljaju snovi, osoba tone u nesvjesno stanje. Ali ono što se događa s dušom tijekom ovog nesvjesnog stanja je - ovo se mora naglasiti - nešto potpuno stvarno, a ono što običnoj svijesti u top pogledu ostaje nesvjesno, može biti osvjetljeno imaginativnom, inspiracijskom i intuitivnom spoznajom. Stoga vam danas želim, barem u kratkim crtama, opisati iskustva duše tijekom spavanja, koja ostaju nesvjesna, način na koji imaginacija, inspiracija i intuicija, vide ono

što je običnoj svijesti nesvjesno. Stoga ću iskustva duše od uspavlivanja do buđenja opisati kao da su proživljena svjesno, jer se za više znanje proživljavaju svjesno. Ne kao da je duša cijelu noć u nesvijesti, nego se ono što inače ostaje u nesvijesti može promatrati u stanju imaginacije, inspiracije i intuicije, kako bi se osvijetlilo i postalo vidljivo. Tada postaje očito sljedeće.

Kad duša tek uđe u stanje spavanja, za dušu, osjetilni svijet oko nje prestaje biti tu. Čovjek ulazi u takvo unutarnje iskustvo koje je inherentno nediferencirano i u izvjesnom smislu neodređeno. Duša osjeća velim, osjeća: ne osjeća, ali da je svjesna osjetila bi - osjeća se uvećano, kao u raspršenoj magli. U tom unutarnjem osjećaju i iskustvu, u prvom stanju spavanja, nije moguće razlikovati subjekt od objekta. Također nije moguće razlikovati pojedinačne pojave i činjenice, to je općeniti osjećaj, kao što rekoh, magloviti osjećaj svijeta. I taj magloviti osjećaj svijeta osjećate kao vlastitu egzistenciju. Ali u isto vrijeme u osobi koja spava javlja se ono što bismo mogli nazvati dubokom potrebom za odmorom u božanskoj suštini svijeta. U ovaj izljev iskustva u općenitom, nediferenciranom stanju pomiješana je nejasna čežnja - treba reći - za počivanjem u Bogu. Kao što sam rekao, opisujem to kao da su događaji doživljeni nesvjesno, doživljeni svjesno. Dakle, za dušu, vanjski svijet dana, sve što dobiva kroz osjetila, takoreći je nestalo. Potonuli su i svi nagoni koje duša osjeća u tijelu, svi nagoni kojima duša šalje svoje impulse volje kroz tijelo. U početku postoji opći osjećaj za svijet s čežnjom za Bogom.

Ovo stanje koje se prvo javlja nakon što zaspate, mogu ometati snovi, novi koji su ili slike, simbolične slike vanjskih iskustava, predodžbe sjećanja, simboličke slike unutarnjih tjelesnih stanja i tako dalje, ili snovi koji također sadrže određene istinite činjenice bez da sanjač, samo s običnom sviješću, ima jasno znanje što ti snovi zapravo sadrže. Čak i za one koji to stanje duše gledaju imaginativnom spoznajom - jer to se može - snovi nisu razjašnjenje unutarnjih činjenica, već vrsta prikrivanja čiste istine. Jer tu čistu istinu u odnosu na ono što se ovdje misli, čovjek može prepoznati samo ako se za nju pripremi na odgovarajući način kroz duševne vježbe, slobodnom voljom. Samo kao rezultat ovih vježbi duše, može se doći do čistog pogleda na ovo prvo stanje spavanja.

Promotri li se sada to prvo stanje spavanja kroz takav odgovarajući uvid, promotri li se kroz njega, onda se pokazuje ne kao sasvim isto, ali vrlo slično nesvjesnim iskustvima prvog djetinjstva. Baš kao kad bi čovjek mogao osvijestiti iskustva prvog djetinjstva, koja ostaju nesvjesna, i pretočiti ih u koncepte i ideje obične svijesti koje obrađuje filozofija - tada bi te ideje filozofije bile stvarnost, čovjek bi se uzdigao u filozofiju kao nešto stvarno - onda se također može reći da u prvom stadiju svakog stanja spavanja čovjek postaje nesvjesni filozof, postaje ono što u svojoj budnoj svijesti obrađuje u smislu ideja, dijalektičkih i logičkih zakona. Ako bi se strujanje u kozmičkoj magli eterskog svijeta i čežnjom duše za počivanjem u Bogu, moglo prožeti

iskustvom stvarnosti, moglo bi se ta dva duševna iskustva osvijestiti i pretočiti u apstraktne filozofske ideje, tada bi te ideje oživjele, a filozofija bi bila nešto poput onoga što je bila u Grčkoj prije Sokrata i što je bila u starijim vremenima, naime unutarnje iskustvo stvarnosti.

Sada smo se upoznali s dvije faze ljudskog razvoja: stadij vrlo ranog djetinjstva, koji bi, da se osvijesti, predstavljao stvarnost filozofskih ideja; i iskustvo prve faze spavanja, koje je vrlo slično nesvjesnom iskustvu iz djetinjstva i koje, kada se osvijesti, također, filozofiji postignutoj u budnom stanju, daje iskustvo stvarnosti.

Ovo je opis prvih, ne baš dugotrajnih stanja kroz koja ljudi prolaze od uspavljivanja do buđenja.

Nakon što je duša neko vrijeme tijekom spavanja bila u opisanom stanju, ovo stanje prelazi u drugo. Ova druga faza sna predstavlja se na način da umjesto da ima iskustva u vlastitom fizičkom i eterskom organizmu, kao tijekom dana, ima neku vrstu iskustva tako da u sebi osjeti kozmos koji inače ima oko sebe tijekom dana. I dok u prvom stadiju spavanja ne postoji jasna razlika u iskustvu duše između subjekta i objekta, sada ta razlika postaje sve značajnija, osim što je čovjek, u određenoj mjeri, ušao u stanje suprotno nego kad je budan. Sada osjeća sebe, doživljava sebe u kozmosu i objektivno se osvrće na svoj fizički i svoj eterski organizam. Kao što u dnevnoj svijesti mutno doživljava svoje organe - pluća, jetru, srce i tako dalje, tako sada u stanju spavanja doživljava u sebi kozmički sadržaj; u određenoj mjeri duševno sam postaje kozmos. Ne kao da se proširio na cijeli kozmos, nego u sebi doživljava nešto poput replike kozmosa. Ali prvo nesvjesno iskustvo, koje je u potpunosti stvarno je, želio bih reći, fragmentiranost duše, duša je raspoređena na mnogo raznolikih detalja. Duša sebe ne doživljava kao jedinstvo, sebe doživljava kao mnoštvo. Kao kada bismo sebe doživjeli tijekom dana, ne kao jedinstveno ljudsko biće, već kao mnoštvo očiju, ušiju, pluća, jetre i tako dalje u mozgu, i nema jedinstva, na taj način se doživljavaju kozmički sastojci, da tako kažemo, a da se prvo ne doživi njihovo jedinstvo, tijekom spavanja. To uzrokuje stanje duše koje bi se, da je svjesno, moralo opisati kao tjeskoba koja prožima dušu, kao strah. Kao što sam rekao, ako to želite predstaviti u svjesnom iskustvu, ovo stanje se predstavlja kao stanje straha. Ali duša zapravo doživljava objektivne procese koji su u pozadini ovog noćnog straha, baš kao što su u dnevnom životu organski procesi fizičkog i eterskog organizma u osnovi onoga što bi duša mogla iskusiti tu i tamo, kao tjeskobu koja dolazi iznutra. Zapravo, to su iskustva koja su, moglo bi se reći, zastrašujuća, koja duša mora proživjeti.

U ovoj fazi spavanja, dolazi do izražaja utjecaj iskustava iz dnevnog života na život u spavanju. Za suvremene ljude koji žive nakon otajstva Golgote, posljedice onoga što prolaze u svom svakodnevnom životu, ogledaju se u

njihovoj unutarnjoj religioznoj predanosti Kristu i otajstvu Golgote. Svi aspekti i usmjerenost, svo štovanje i obožavanje koje se prema Kristu i otajstvu Golgote razvija u budnom dnevnom životu, ima naknadni učinak u ovoj drugoj fazi spavanja. Stvari su bile drugačije za one ljude koji su živjeli na Zemlji prije otajstva Golgote. Od svojih vjerskih vođa dobivali su odgovarajuća sredstva, vjerske aktivnosti čije su učinke mogli uključiti u svoj život pri spavanju i koje su djelovale na način da se ta tjeskoba u njihovom stanju spavanja postupno prevladavala. Za osobu koja živi nakon otajstva Golgote, njezina unutarnja povezanost s Kristom Isusom, njen osjećaj pripadnosti Kristu Isusu, vjerske aktivnosti koje upućuje Kristu Isusu, njezin općenito cjelokupni odnos prema Kristu Isusu i stvarno življenje tog odnosa, da, sve to sada ima utjecaj na život spavanja i, takoreći, pomaže prevladati tjeskobu koja tišti dušu.

Kao što sam rekao, opisujem stvari kako se pojavljuju pred inspiracijskom sviješću, ali ih duša doživljava kao stvarne. Stoga predstavljam pojmove koji su zapravo pojmovi svjesnog života, ali stvarni odgovarajući procesi su definitivno prisutni u životu duše. Doista, ako smo razvili odnos s Kristom danju, susrećemo se s moći Krista tijekom ove druge faze života u spavanju. Ta je Kristova moć vodilja kojom pobjeđujemo tjeskobu koja tišti dušu. A iz tog straga razvija se kozmički odnos duše prema svijetu. Kao rezultat razvoja ovog odnosa, pred dušom stoje kretanja planetarnog sustava našeg sunčevog kozmosa, ali zapravo na način da duša to doživljava kao svoj unutarnji život. Ne kao da se duša proširila u svijet planeta tijekom ovog života u spavanju, već u duši živi unutarnja replika svijeta planeta. Zapravo doživljava repliku planetarnog kozmosa. Čak i ako ono što duša doživljava svake noći poput malog unutarnje globusa, nebeskog globusa, ne zasja u svijesti dnevnog života, ipak zasja u stvarnosti dnevnog života, i živi od buđenja do uspavlivanja u fizičkom i eterskom organizmu. Ako promatramo fizički i eterski organizam u dišnom sustavu, u sustavu krvotoka, u cjelokupnom ritmičkom sustavu, živite u njemu, prateći respiratorne struje, prateći krvotok, podražaje, impulse, koji djeluju u budnom životu, od onoga što duša doživljava kao planetarno unutarnje iskustvo između uspavlivanja i buđenja, tako da zapravo, dok smo budni, planetarna kretanja našeg sunčevog sustava pulsiraju u našem disanju i našem krvotoku, kao trajni podražaj. A tijekom stanja spavanja - gdje su astralni i 'Ja' organizam izvan fizičkog i eterskog organizma, kao što promatranje dokazuje - planetarna kretanja nemaju izravan učinak; duša ih doživljava izvan fizičkog i eterskog organizma. Ali unutar uspavanog fizičkog organizma nastavljaju titrati i vibrirati podražaji koji dolaze od prethodne noći i koji su pulsirali kroz procese disanja i cirkulacije krvi tijekom dana. Tijekom sljedeće noći prisutan je njihov naknadni učinak, a sljedećeg jutra ti se podražaji ponovno obnavljaju kao rezultat onoga što je duša doživjela tijekom noći kao unutarnju repliku planetarnog kozmosa.

Osim ovog kozmičkog iskustva, u ovoj drugoj fazi života u spavanju događa se još nešto. Duša prima jasne dojmove svih odnosa s ljudskim dušama koje je ikad imala u različitim životima na Zemlji. U sebi imamo, želio bih reći, 'znakove', svih odnosa koje smo ikad imali s ljudskim dušama u našim uzastopnim životima na Zemlji. Sve se to sada pojavljuje pred dušom na određeni slikovit način. Duša proživljava, doduše nesvjesno, ali stvarno sve ono što je jednom imala s drugim ljudima, s pravom ili ne. I na isti način, kako se razvija, ona doživljava svoje odnose s duhovnim bićima koja nastanjuju kozmos i koja nikada ne žive u fizičkom tijelu, koja stoga uvijek žive nadosjetilno u usporedbi s fizičkim ljudskim životom. Tijekom spavanja, čovjekova duša također živi u bogatoj mreži odnosa s ljudskim dušama s kojima je uspostavila takve odnose. Ti se odnosi ponovno pojavljuju, a na isti način sve što ostaje u tim odnosima pojavljuje se kao posljedica dobra i zla koje je ljudima učinjeno, dobra i zla koje je prouzročeno. Ukratko, ono što je postalo sudbina čovjeka predstavlja se duši u ovoj fazi spavanja.

Ono što je starija filozofija zvala karma, događa se svake noći u spavanju pred ljudskom dušom. I ako planetarna iskustva nastave djelovati kao podražaji u disanju i krvotoku, tj. u fizičkom i eterskom organizmu čovjeka, tada postaje očito onima koji su u stanju promatrati takve stvari kroz inspiracijsku spoznaju, da se ovo iskustvo ponovljenih zemaljskih života također preljeva u dnevnu svijest, čak i ako nije izravno prisutno u njoj. Za inspiracijsku spoznaju koja gleda na ono što duša doživljava, činjenica o ponovljenim zemaljskim životima je jednostavno dana, jer u inspiracijskom pogledu, zemaljski životi su predstavljeni izravno u vezi s onim što se vidi u odnosima s ljudima koje ste ikad imali. Pregledom tih odnosa, razvoj kroz ponovljene zemaljske živote postaje očit. Vidite jedan odnos koji ukazuje na određeni zemaljski život, drugi koji ukazuje na drugi, i tako dalje. Isto tako, karma se čovjeku predstavlja kao činjenica.

Ono što duša doživljava tijekom spavanja ima utjecaj na dnevnu svijest na način da opće raspoloženje duše, koje se tijekom dana javlja kao tupo osjećanje sebe, ovisi o tome kroz što prolazimo u ovoj fazi života spavanja. Osjećamo li se sretno ili nesretno u svom prigušenom unutarnjem postojanju, osjećamo li se svježije ili iscrpljeno, to je uvelike posljedica onoga što se u tim stanjima doživljava tijekom spavanja. I tako se tijekom ove faze stanja spavanja zapravo nalazimo u kozmosu izvana, čak i ako je ono što doživljavamo kao unutarnji život u duši replika kozmosa, pa čak i ako ono što doživljavamo o ponovljenim zemaljskim životima i iskustvo karme, dolazi pred dušu u slikama, u naknadnim odrazima. Ono što stoji pred našom dušom kao takve naknadne slike, kozmičke i sudbinske naknadne slike, sadrži ono što se može nazvati unutarnjim bićem čovjeka u kozmosu. A ako ono što možete postići na ovaj način putem inspiracijske spoznaje stavite u koncepte i ideje dopuštajući da zrači natrag u običnu svijest, tada imate pravu kozmologiju koja također obuhvaća cijelog čovjeka. Ova kozmologija je

onda doživljena kozmologija. Možemo reći: kada čovjek svjesno reflektira ovu fazu života u spavanju, time uči prepoznati sebe kao člana kozmičkog poretka, pri čemu ovaj kozmički poredak živi planetarno, da tako kažemo, kao prirodni kozmički poredak.

Ali sada se unutar kozmičkog poretka pojavljuje i moralni poredak svijeta. Nije kao ovdje u zemaljskoj egzistenciji da s jedne strane imamo prirodni poredak, koji ima svoje vlastite zakone i moralno je slobodan, a s druge strane moralni poredak svijeta, koji se u duši doživljava samo u zemaljskoj egzistenciji, već pred sobom imamo ujedinjeni svijet. Ono što doživljavamo kao planetarni kozmos prožeto je i produhovljeno moralnim impulsima u stalnom razvoju. Živimo u prirodnom i moralnom kozmosu u isto vrijeme.

Prepoznate puni značaj ovih noćnih događaja i za dnevni život. Dakle, možemo reći, da je za vanjsku konfiguraciju čovjeka, ono što duša doživljava u kozmosu između uspavlivanja i buđenja, bitnije i značajnije od onoga što ima pred sobom tijekom budnog dana, jer su i fizičko i etersko funkcioniranje kao moralno stanje bića, rezultati kozmičkog iskustva između padanja u san i buđenja.

Treći stupanj života u snu može se okarakterizirati činjenicom da iskustvo unutar planetarnog kozmosa, postupno prelazi u iskustvo svijeta zvijezda stajaćica, tako da se u unutarnjem životu duše svijet zvijezda stajaćica doživljava u nekoj vrsti replike, ali na način da ne postoje replike onih vanjskih osjetilnih slika sazviježđa zvijezda stajaćica kakve vidimo u našem budnom dnevnom životu, nego sama duša živi u tim bićima, o kojima je u ranijim razmatranjima rečeno da ih intuicija prepoznaje kao odgovarajuća duhovna bića zvijezda. Ovdje u osjetilnom svijetu doživljavamo osjetilne slike zvijezda u fizičkoj svijesti. Kada intuicija, kao što sam opisao, prijeđe u duhovni svijet, ona zauzvrat prepoznaje u određenim duhovnim bićima ono čega su Sunce i druge zvijezde stajaćice samo fizičke naknadne slike za naše dnevno osjetilno znanje. Unutar ovih duhovnih entiteta zvijezda, duša živi u trećoj fazi stanja spavanja. Ona osjeća naknadne slike zvjezdanih konstelacija, ali to zapravo znači odnose koji postoje između aktivnosti duhovnih zvjezdanih bića. Ona doživljava takve konstelacije.

U starijoj snolikoj znanosti posebno je opisano uvođenje konstelacija zvijezda stajaćica i Zodijska. To je ono što je glavni dio duševnog iskustva spavanja. U svijetu osjetila dobivamo puno više nečega što odgovara pojedinačnim duhovnim bićima, ako se usredotočimo na zviježđa umjesto na pojedinačne zvijezde. Dakle, duša živi između uspavlivanja i buđenja, kada je slobodna od fizičkog i eterskog tijela, tako slobodna da to dvoje ima kao objekte ispred sebe, kao što inače imamo ispred sebe vanjske osjetilne stvari kao objekte. Tako duša zapravo živi kao duhovno biće u kozmosu duhovnih bića.

Intuitivna spoznaja može rasvijetliti ono kroz što ona nesvjesno prolazi. Ali ono kroz što prolazi također ima svoje posljedice u budnom dnevnom životu, u tome što je u suštini sva priroda konstitucije čovjekova zdravlja, sveukupno zdravlje i svježina čovjekova tijela - ne duše kao u prvoj fazi sna - posljedica onoga kroz što duša prolazi tijekom noći među zvjezdanim bićima.

Ali posebno se doživi, makar i ne svjesno, cjelokupni događaj rođenja u najširem smislu, to jest uvlačenje duše kroz začecje i embrionalni život u fizičko ljudsko tijelo. I opet se duša suočava s napuštanjem tijela u smrti, prelaskom čovjekova duhovnog bića u duhovno- duševni svijet. Ono što je istina o događajima rođenja i smrti, doista se svake noći predstavlja čovjekovoj duši. I ovo je također posljedica ovih noćnih iskustava, da ljudi tijekom dnevnog života imaju prigušeni unutarjni osjećaj: rođenje i smrt u čovjekovu životu, nikada ne znače ono što se čini osjetilnom promatranju. Naprosto nije točno da bi čovjek, ako ima zdravu svijest, mogao vjerovati, da su rođenje i smrt u stvarnosti događaji kakvima se čine u vanjskom osjetilnom životu. Nije istina da čovjek zato nema to uvjerenje jer, u svojoj mašti sebe zamišlja kao vječno biće, da postoji nakon smrti. Ne, razlog zašto ljudi ne mogu povjerovati u to je taj što ono što duša doživljava svake noći, sjaji u dnevnom životu u obliku prigušenog osjeća o svijetu i ljudskom životu, kao sliku ljudskog bića koje je iz duhovnog svijeta uvučeno u zemaljski život, i ljudskog bića koje je ponovno izvučeno u duhovni svijet.

Dakle, ono što se pojavljuje kao religiozna čežnja, kao religiozna svijest, tijekom budnog dnevnog života, naknadni je učinak duševnog iskustva zvijezda tijekom noći. A ovo što sam upravo opisao je faza najdubljeg čovjekova spavanja. Čovjek zapravo iz spavanja izvlači svoj religiozni dnevni osjećaj. Baš kao što se religiozni život danas može spoznajno utemeljiti kroz intuicijom ispunjeno iskustvo primitivnog čovječanstva iz potpuno razvijene svijesti, također se može reći da se ta religiozna spoznaja može steći kada čovjekova nadosjetilna intuicija osvjetli fazu najdubljeg spavanja. Jer ono što leži u dubini spavanja, također je izvor koji je očuvao božansko. A budući da je naša svakodnevna svijest samo odraz mogućnosti svijesti koje postoje za ljude, ono što ljudi nose u sebi kao prirodni religiozni osjećaj, također se pojavljuje kao odraz onoga kroz što duša prolazi u slavi i veličanstvenosti, čak i nesvjesno, u trećoj fazi života spavanja. Ljudi uranjaju u spavanje, ne samo da oporave svoje umorno tijelo, ne samo da u spavanju dobiju podražaje koji su potrebni njihovom disanju i krvotoku, ne samo da dobiju i druge podražaje koji su im potrebni iz duhovnog svijeta, već i ono što religiozno prožima ljude prodirući na površinu duše, do svjesne dnevne oblasti iz dubokih slojeva ispod, kroz koje teče život čovjekove duše između uspavlivanja i buđenja.

Moglo bi se reći: baš kao što čovjek živi filozofskim životom tijekom prve faze spavanja, slično svom ranom djetinjstvu - koliko god to paradoksalno

zvučalo za sadašnju svijest - kao što živi kozmološkim životom u drugoj fazi spavanja, tako i u trećoj fazi spavanja živi Bogom okupan život. Onda se osoba mora vratiti iz ove treće faze spavanja u dnevnu svijest.

Iz zadnje faze spavanja, osoba se vraća u budnu dnevnu svijest prolazeći kroz navedene faze obrnutim redoslijedom. Prije svega, čovjek je kao duša, kao duh, izvan svog fizičkog i svog eterskog organizma, i ako se želi u potpunosti prepoznati fenomen spavanja, mora se intuitivnom spoznajom odgovoriti na pitanje: zašto je čovjek ponovno privučen svom fizičkom i eterskom organizmu? Kakav je to impuls? - Čovjek prepoznaje ova impuls, ako se nastavi s intuitivnom spoznajom o spavanju dovoljno daleko. Čovjek tada prepoznaje - baš kao što prepoznaje ona duhovna bića koja odgovaraju Suncu i konstelacijama drugih zvijezda stajačica - prepoznaje kao impuls za to ona duhovna bića, čija je u našem osjetilnom svijetu replika Mjesec. Sile Mjeseca prožimaju cijeli naš kozmos. I ako intuicijom prepoznamo ne samo fizičku egzistenciju Mjeseca, nego i duhovni korelat ove fizičke egzistencije, tada u tim duhovnim bićima, koja odgovaraju fizičkoj egzistenciji Mjeseca, nalazimo upravo ona bića koja, svojim zajedničkim radom, daju impulse, koji nas, kada dosegemo najdublji stupanj spavanja, vraćaju u naša fizička i eterska tijela. Općenito, mjesečeve sile su te koje povezuju čovjekov astralni i 'Ja' organizam, s fizičkim i eterskim organizmom.

Svake noći, kada duša želi prijeći iz duhovnog svijeta u fizički i eterski organizam, mora se uklopiti u struje lunarnih sila. Nije važno - to će vam se činiti očiglednim - da li je mlad ili pun Mjesec. Jer čak i ako Mjesec nije vidljiv osjetilima kao mladi Mjesec, te sile koje vraćaju dušu iz duhovnih svjetova natrag u fizički i eterski organizam, i dalje djeluju kroz kozmos, premda transformacije kroz koje prolazi osjetilna slika Mjeseca i koje se vide kao polumjesec, puni Mjesec i tako dalje, premda te osjetilne slike metamorfoze odgovaraju procesima u duševnom biću mjeseca, koji međutim, imaju nešto učiniti s duhom čovjeka i čovjekovom dušom u fizičkom i eterskom organizmu. Moglo bi se reći da je posebna konfiguracija veze između duševno-duhovnog i fizičko-etetskog čovjeka određena onim silama koje vladaju i kreću se u kozmosu, i koje svoj osjetilni izraz nalaze u tom osjetilnom biću, kojeg imamo pred sobom u biću Mjeseca u njegovim različitim metamorfozama.

Na taj način možemo zaviriti i u skrivene strane ljudskog budnog i života spavanja, i saznati što ljude ujutro vraća u dnevni život. Vraća se kroz iste faze obrnutim redoslijedom. I dok prolazi kroz završni stadij, koji je prožet čežnjom za Bogom, snovi se ponovno miješaju sa životom spavanja, i čovjek postupno uranja u svoj fizički i eterski organizam.

Zašto čovjek, kada prođe kroz vrata smrti, više nije podložan tim lunarnim silama, i u kojoj mjeri im izmiče ulaskom u duhovni svijet na duže vrijeme, razmatranje ovoga, kao i misterija rođenja, smrti i ponovljenih života na Zemlji, u biti će biti sadržaj sljedećeg predavanja i onog nakon njega.

ŠESTO PREDAVANJE, Dornach, 11. rujna 1922.

Prijelaz iz duševno duhovne egzistencije u ljudskom razvoju u osjetilno tjelesnu

Iz opisa koje sam dao o inspiracijskoj i intuitivnoj spoznaji, biti će jasno da za čovjekovo unutarnje biće, za čovjekovu dušu i duh, postoji kozmičko iskustvo. Jučer sam mogao istaknuti da je takvo kozmičko iskustvo prisutno u čovjeku dok spava, samo što to za običnu svijest ostaje nesvjesno. Čovjek doživljava kozmičko, ali o tome u običnoj svijesti ne zna ništa. Može se reći da dok čovjek sebe doživljava u svom fizičkom i eterskom tijelu u svom osjetilnom iskustvu u fizičkoj zemaljskoj egzistenciji, i to što fizičko i etersko tijelo ima unutar sebe organe koje vidi kao svoje unutarnje biće, tijekom kozmičkog iskustva, kakvo se događa, naprimjer, tijekom spavanja, kao unutarnji život bit će doživljena replika kozmičkih bića, tako da se zapravo može reći da čak i u normalnom stanju spavanja, normalni unutarnji svijet čovjeka postaje vanjski svijet. Kad osoba spava, pred sobom jednostavno ima fizičko i etersko tijelo, koji inače čine njegovo biće, kao vanjski svijet, a ono što se u osjetilnom promatranju vidi kao okolina i kozmos, postaje, u određenom smislu, unutarnji svijet.

Međutim, tijekom stanja spavanja postoji stalna želja u astralnom čovjeku, u čovjekovom 'Ja', da se vrati u fizičko tijelo. Ta želja postaje posebno aktivna u onom stadiju spavanja koji sam jučer opisao kao najdulji, spavanje - ako ga tako mogu nazvati na temelju jučerašnjeg karakteriziranja - sa sviješću zvijezda stajačica. Ta želja za povratkom u fizičko i etersko tijelo, povezana je naravno s činjenicom da fizičko i etersko tijelo nastavljaju živjeti tijekom stanja spavanja. A činjenica da se čovjek ponovno želi vratiti, razvija u sebi želju za povratkom, potaknuta je u njemu, kao što sam jučer objasnio, duhovnim silama Mjeseca aktivnim u kozmosu.

Želi li se na ispravan način razumjeti znanost duha, antropozofija, mora biti jasna činjenica da se pojedinačni odnosi moraju prikazati s najrazličitijih gledišta. Naprimjer, netko bi me jednom mogao čuti kako govorim: razlog zašto se čovjek ujutro želi vratiti u fizičko i etersko tijelo, je taj što duša žudi za povratkom i ima želju za povratkom. - Onda bi netko mogao reći: taj povratak ovisi o lunarnim silama. - I jedno i drugo je točno, osim što postoji veza, da je želja za ponovnim povezivanjem s fizičkim organizmom potaknuta tijekom kozmičkog iskustva s lunarnim silama, koje također prodiru u čovjekov astralni i 'Ja' organizam, između padanja u san i buđenja. Ove lunarne sile, odnosno njihov duhovni korelat, ne mogu djelovati dok je čovjek u pred zemaljskoj egzistenciji, to jest prije nego što je

sišao iz duhovno-duševnog svijeta i obukao se u fizičko ljudsko tijelo. Ako se čovjek nalazi u čisto duhovnom kozmosu u svom pred zemaljskom postojanju, u početku ne postoji odnos prema fizičkom i eterskom organizmu, jer oni ne postoje. Tijekom spavanja, međutim, fizički i eterski organizam čekaju, da tako kažemo, da ih stvarni unutarnji čovjek ispuni dušem i duhom.

Takav fizički i eterski organizam ne postoji u čovjekovoj pred zemaljskoj egzistenciji. Ali tada je prisutno nešto drugo. U određenoj fazi ove pred zemaljske egzistencije čovjek doživljava svojevrni kozmos, koji doživljava i kao svoj unutarnji svijet. U određenoj mjeri on se osjeća kozmosom. Ali ovaj kozmos u ovoj pred zemaljskoj egzistenciji nešto je drugačije od kozmosa koji nas okružuje za osjetilno promatranje između rođenja i smrti. Taj kozmos koji se doživljava u određenoj fazi pred zemaljske egzistencije, neka je vrsta kozmičke klice kasnijeg čovjekova fizičkog organizma, ljudskog fizičkog organizma u koji se čovjek mora zaodjenuti kad siđe u zemaljsku egzistenciju. Zamislite sve što čovjek ima kao fizički organizam u zemaljskom životu, prošireno do nemjerljivih razmjera, recimo pluća, jetra, svi procesi - kao sile naravno, ne kao fizički materijalni organi - procesi pluća, procesi srca i tako dalje, prošireno, neizmjereno prošireno u kozmičko, to je ono što čovjek doživljava, samo što on tada ovaj kozmos obuhvaća svojom dušom, tako da također ovaj kozmos ima kao svoj unutarnji život.

Kad kažem: čovjek svoj kasniji fizički organizam doživljava kao klicu, pa se naravno mora naglasiti razlika između uporabe riječi klica ovdje za duhovnu egzistenciju, i u drugom slučaju za fizičko zemaljsku egzistenciju. Kada se govori o klici u fizičkom zemaljskom postojanju, misli se na nešto malo, što se potom razvija i postaje veliki organizam. Međutim, kada sada govorim o klici ljudskog fizičkog tijela koje se doživljava kao kozmos u pred zemaljskoj egzistenciji, ta kozmička klica je neizmjereno velika, skuplja se sve više i više, i konačno postaje mala. Naravno, treba uzeti u obzir da se u ovom slučaju, barem za duhovnu, početnu pred zemaljsku egzistenciju, izraz 'veliko' koristi u prenesenom značenju u odnosu na kasnije 'malo', jer u pred zemaljskoj egzistenciji iskustvo nije toliko prostorno kao ovdje u osjetilno fizičkoj egzistenciji. Sve se doživljava kvalitativno. Prostor kakav poznajemo iz našeg osjetilnog svijeta zapravo je dostupan samo ovom osjetilnom svijetu. Samo da bi pojasnili, da bismo iz ljudskog jezika mogli uzeti nešto što također karakterizira ove čisto duhovne uvjete pred zemaljske egzistencije, ova se razlika može prilično dobro upotrijebiti u svrhu ilustracije. Dakle, možemo reći da je kozmička čovjekova klica ogromna, i da se skuplja sve više i više, i onda konačno u ljudskom fizičkom organizmu izgleda mala.

Dakle, moramo zamisliti: u pred zemaljskoj egzistenciji, čovjek nema pogled na zvijezde i kozmos kakav ima u fizičkoj egzistenciji, nego kozmos ima oko sebe. Ovaj kozmos sadrži duhovno- duševna bića. Ali čovjek se osjeća

povezanim s tim duhovno-duševnim bićima, osjeća ih u sebi, da tako kažem. Osjeća svoju dušu raspršenu u ovom kozmosu. Ovaj kozmos nije ništa drugo nego kasnije čovjekovo fizičko tijelo prošireno u kozmosu. Čovjek stoga svoj budući unutarnji svijet doživljava kao kozmički vanjski svijet, doživljava ga sa svojom nutrinom. Stoga se može reći: cijeli ovaj kozmos - htio bih ga nazvati čovjekovim kozmosom - ovaj čovjekov kozmos, koji čovjek doživljava kao svoj vlastiti, njegova je individualna egzistencija. Ali u isto vrijeme, doživljava život drugih bića, drugih ljudskih bića i drugih duhovnih bića koja ne ulaze u fizičku zemaljsku egzistenciju. Čovjek živi u drugim bićima, tako da istovremeno doživljava, i neku vrstu kozmosa za sebe, i neku vrstu zajedništva s drugim bićima. Želio bih ovo zajedništvo s drugim bićima u ovoj fazi pred zemaljske egzistencije nazvati aktivnom intuicijom, stvarnom, doživljenom intuicijom. Ono što je inače reproducirano nadosjetilnom intuitivnom spoznajom, živa je egzistencija za ovu pred zemaljsku egzistenciju.

Dok u stanju spavanja čovjek živi u replici kozmosa na način kako sam jučer opisao, to jest, ima i svoj fizički i svoj eterski organizam izvan sebe - ali kao gotov, usavršen - u svojoj pred zemaljskoj egzistenciji, on ima nastajanje njegovog fizičkog organizma, sada ne mogu reći izvan sebe, nego u sebi. Ali to je samo po sebi i nešto izvana, i njegov život se sastoji u aktivnom radu, u duševno-duhovnom radu na nastajanju ovog organizma. Dok ovdje u našoj fizičkoj egzistenciji uređujemo svoj rad na takav način da se vanjske osjetilne stvari namjerno mijenjaju i transformiraju, dok se i mi sami transformiramo ovdje u fizičkoj egzistenciji s osjetilnim stvarima, u našoj pred zemaljskoj egzistenciji, radimo na oblikovanju našeg fizičkog organizma. U njega ugrađujemo ono što onda u zemaljskoj egzistenciji, mora biti mudra interakcija organa s duševnim, i duševnog s duhovnim. Živimo u kozmosu čiji se razvoj sastoji u tome što namjenski oblikujemo naš budući zemaljski organizam.

Budući da smo u ovom kozmosu ne samo svojim percepcijama, već i svojom duševnom i duhovnom aktivnošću, u ovom pred zemaljskom stanju imamo svijest. Spavanje je nasuprot tome bez svijesti, jer se fizičko i etersko tijelo više na razvijaju, jer su dovršeni, u spavanju ne možemo raditi na onome što je već završeno, ali ih doživljavamo onako kako sam to jučer opisao. U pred zemaljskom stanju, sve što predstavlja našu vezu sa kozmosom u nastajanju, koji se, sve više skuplja da bi kasnije postao naš fizički organizam, sve je sila, unutarnja aktivnost, koja je izražena kroz oblik svijesti koji je drugačiji od svijesti zemaljskog života. Ali to je potpuno svjesno, još više svjesno stanje, od onoga koje imamo u našoj fizičkoj egzistenciji na Zemlji. Mi imamo iskustvo ovog vlastitog rada prema kasnijem životu na Zemlji. Da, ako promatramo naš fizički organizam ovdje u zemaljskoj egzistenciji, onako kako nam ga predstavlja vanjski izgled, ili fizička anatomija ili fiziologija, onda to zapravo ne možemo usporediti sa

slavom, veličanstvenošću i uzvišenošću univerzuma koji je oko nas kao svijet zvijezda, svijet oblaka i tako dalje. Ali ono što je sabijeno u ovom fizičkom čovjekovom organizmu, kada ga čovjekova duša u pred zemaljskoj egzistenciji promatra kao kozmos, veće je, moćnije je, veličanstvenije od kozmosa koji je oko nas kao fizički kozmos u našoj zemaljskoj egzistenciji. Ako zamislite sve što je materijalizirano u fizičkom čovjekovom organizmu, odnosno ono što je skriveno u osobi koja stoji ovdje na Zemlji, jer je skupljeno i prekriveno materijalnim, ako o svemu tome razmišljate u duhovnom smislu, morali biste razmišljati o kozmosu s kojim se fizički kozmos, usprkos svim svojim zvijezdama, suncima i tako dalje, ne može ni izdaleka usporediti po veličini, moći i veličanstvenosti.

Svoj put u zemaljsku egzistenciju ulazimo iz duhovnog, pred zemaljskog pogleda koji ima velik, moćan sadržaj. I sve u čemu mi ikada možemo sudjelovati ovdje na Zemlji, čak i u najvišem kulturnom radu, mala je stvar u usporedbi s onim u čemu ljudi sudjeluju tijekom svoje pred zemaljske egzistencije. Kažem: sudjeluju, jer bezbrojna duhovna bića najrazličitijih hijerarhija rade s ljudima na stvaranju ove divne strukture koja predstavlja fizički organizam. I taj je posao, ako ga tako promatramo, blažen posao. Zaista nema nikakve naznake nečeg malog ili beznačajnog u odgovoru na pitanje: što čovjek radi između smrti i novog rođenja u svojoj pred zemaljskoj egzistenciji? - i daje se odgovor: u određenoj fazi on radi s duhovima kozmosa na sastavljanju, na unutarnjem mudrom oblikovanju fizičkog ljudskog tijela, tako što ga oblikuje kao univerzalnu klicu. U usporedbi sa zemaljskom egzistencijom, to je već nebeska egzistencija. Ali sve što se tamo događa skriveno je u neizmjernim dubinama u ovom fizičkom zemaljskom organizmu u koji je obučeno ljudsko biće, i za običnu svijest, to je jedna od najskrivenijih stvari u čovjekovoj fizičkoj organizaciji. To je tragedija materijalizma, što vjeruje da poznaje materiju, što stalno govori o materiji i njenim zakonima. Ali duh živi u svojoj materiji, samo ne živi na takav način da ga možemo trenutno razotkriti, već živi unutar nje na takav način da, ako ga želimo otkriti, moramo pogledati natrag u potpuno različita vremena i vrste iskustava. Ono što materijalizam najmanje poznaje je materijalni, fizički čovjekov organizam. Materijalizam se morao pojaviti, tako da komplicirane materijalne strukture fizičke zemaljske egzistencije ostanu skrivene kao što su trenutno skrivene, od inače divljenja vrijedne današnje prirodne znanosti. Malo kasnije ću govoriti više o čovjekovoj pred zemaljskoj egzistenciji.

Stadij pred zemaljskog iskustva koje sam upravo opisao također se može okarakterizirati riječima: čovjek doživljava ono što ima kao svoju okolinu, a koja je ujedno i njegovo vlastito biće, kao zajedništvo između sebe i duhovnog kozmosa. Ali duhovni univerzum je zajednica stvarnih, iznutra živih duhovnih bića, u čijem se krugu čovjek osjeća kao duša i kao duh. Ova izuzetno živa i svijetla svijest sada u određenom trenutku počinje postupno tamniti i mračiti se. Ne da se tada doživljava kao slaba svijest, ali u

usporedbi sa svjetlinom i jasnoćom i intenzitetom određenog stanja pred zemaljske egzistencije, ona se prigušuje. Kad bih kroz imaginaciju opisao jedno vrlo značajno i intenzivno iskustvo, mogao bih to reći ovako. U određenom trenutku ove pred zemaljske egzistencije, čovjek počinje govoriti sebi: uz svoje biće vidio sam druga božanska duhovna bića. Sada mi se čini kao da su ta božanska duhovna bića prestala u potpunosti pokazivati svoj oblik. Sada mi se čini kao da preuzimaju vanjsku sliku u koju se zaodijevaju. Sada mi se čini kao da ta bića postaju zvjezdana, baš onako kako sam u prijašnjem zemaljskom životu fizičkim promatranjem upoznao zvijezde. Ona još nisu zvijezde, ali izgleda mi kao da su duhovna bića na putu da postanu zvijezde. - To je osjećaj kao da se stvarni duhovni svijet pomalo povlačio od čovjeka i sve se više povlačio, i sada je pred čovjekom stajala slika tog duhovnog svijeta, kao njegova kozmička objava. Intuitivno, aktivno iskustvo duhovnog svijeta, zamijenjeno je nečim poput inspiracijskom kozmičkom slikom ovog duhovnog svijeta.

Paralelno s ovim je duhovno unutarne iskustvo koje čovjek mora iskusiti, da tako kažemo, kako se duhovni svijet u svojoj vlastitoj životnosti povlači, i daje mu se samo njegovo otkrivenje. Ovo u njegovoj duši, u njegovoj pred zemaljskoj egzistenciji, budi iskustvo, koje bih želio opisati izrazom posuđenim iz fizičkog zemaljskog života, kao lišavanje koje se također izražava, opet opisano fizičkim zemaljskim izrazom, kao želja za onim što će se izgubiti. To u ranim fazama niste izgubili, ali gubite ono što ste imali prije. U mjeri u kojoj je netko u ovoj fazi gubitka, javlja se unutarne uskraćenost onoga što je izgubljeno i želja za tim. Želite to natrag.

Upravo u ovoj fazi pred zemaljske egzistencije čovjekova duša postaje dostupna duhovnim lunarnim silama. Ovo lišavanje i želja, pripremaju čovjekovu dušu da bude dostupna duhovnim lunarnim silama u kozmosu. Prije te duhovne lunarne sile za čovjeka kao da nisu postojale. Sada, kada duhovni kozmos počinje tamnjeti, pojavljuje se veza između onoga što kozmički vibrira kroz kozmos kao lunarne sile i, i sile želje, koje su javljaju u ljudima kao želja i deprivacija. I u istoj mjeri u kojoj se kozmos, koji je prije bio prikazan u svojoj unutarne duhovnosti životnosti, pretvara u puku objavu, u istoj mjeri u kojoj prethodno aktivna živa intuicija postaje aktivna živa inspiracija, u istoj mjeri lunarne sile uzrokuju pojavu unutarne bića čovjeka, i čovjek se ne osjeća u kozmosu u kojem subjekt i objekt za njega zapravo ne postoje i sve je subjektivno. On je živio unutar drugih bića, ali dok je to bio slučaj do sada, sada subjekt i objekt ponovno za čovjeka počinju imati značenje. On osjeća unutarne, duhovno, subjektivno postojanje koje su mu pripremile lunarne sile, a ono što je otkrivenje kozmosa, sada počinje osjećati kao objektivni vanjski svijet.

Ako želim zemaljskim načinom izražavanja opisati ono što je stvarno prisutno u ovoj pred zemaljskoj egzistenciji, onda bih mogao reći da se u ovoj

ljudskoj duši, koja je obdarena nutrinom od strane lunarnih sila, javlja živa misao: moram ga imati, ovo fizičko tijelo, iza kojeg leži ono na čemu sam i sam radio kao kozmičkoj, duhovnoj klici. - I na taj način čovjek postaje zreo za silazak u ovozemaljsku egzistenciju. Uskraćenost i želja, u vezi s lunarnim silama, čine ga zrelim da poželi zemaljsku egzistenciju, da želi zemaljsku egzistenciju, a ta želja je posljedica prethodnog rada na univerzalnom, kozmičkom duhovnom dijelu fizičkog tijela. Već sam jučer rekao: mjesečeve sile uvijek predstavljaju ono što ljude priprema za život na Zemlji. U stanju spavanja, one predstavljaju ono što ljude tjera natrag u zemaljski život. U pred zemaljskoj egzistenciji, čovjek u početku nema nikakve veze s tim lunarnim silama u određenoj fazi svog iskustva, kao što sam upravo pokazao, ali onda dolazi u kontakt s lunarnim silama. I u istoj mjeri, u njemu se javlja sklonost da se vrati životu na Zemlji. Čak i ako fizičko zemaljsko tijelo i eterski zemaljski organizam još nisu tu, odjeci onoga što je on sam razradio kao kozmičko- duhovni preliminarnu fazu fizičkog zemaljskog tijela još je uvijek tu.

O daljnjim procesima koji vode do života na Zemlji govorit ću nakon prijevoda.

Ako želim nastaviti govoriti na način na koji sam opisao uvjete ukupnog ljudskog života prethodnih dana u vezi s inspiracijskim i intuitivnim znanjem, sada moram reći: ono što čovjek doživljava u jasnoj, svijetloj svijesti u fazi svoje pred zemaljske egzistencije koju sam danas ranije okarakterizirao, ono je što se zatim ponovno doživljava u zemaljskoj egzistenciji u slici, doživljava se u osjećajnoj i emocionalnoj slici u religioznoj dispoziciji, u osjećaju povezanosti između čovjeka i božanskog temelja svijeta. Jer ako čovjek kao duša u pred zemaljskoj egzistenciji želi objasniti način kako se duša prilagođava zemaljskoj egzistenciji, moglo bi se reći: u trenutku kada čovjek prijeđe od doživljaja živog duhovnog kozmosa do doživljaja njegovog pukog otkrivenja pod utjecajem lunarnih sila, čovjek bi u tom trenutku svoje pred zemaljske egzistencije morao sebi reći: idem iz Bogom okupane egzistencije u kozmičku egzistenciju. Sada počinjem okupljati tu svijetlu kozmičku svijest koju sam ranije univerzalno razvio, pod utjecajem lunarnih sila, u unutarnju svijest. - Rekao sam da je svijetla kozmička svijest prigušena, ali što je više prigušena, to se unutar čovjekove duše više javlja subjektivna svijest, koja je suprotstavljena otkrivanju kozmosa kao objektivnog. I tako možemo reći: čovjek prelazi u inspiraciju u kojoj sebe spoznaje kao pripadnika kozmosa. U ovoj drugoj fazi pred zemaljske egzistencije doživljava kozmologiju.

Ono što čovjek nosi sa sobom u zemaljskom životu kao težnju za kozmološkom mudrošću također je posljedica ovih iskustava pred zemaljske egzistencije koja su upravo okarakterizirana, kao što je religiozna svijest

posljedica prvog opisanog stadija, Bogom prožete svijesti. Ove stvari se doživljavaju u pred zemaljskoj egzistenciji. One u zemaljskoj egzistenciji imaju svoje posljedice, koje se predstavljaju kao religiozna ili kozmološka dispozicija čovjekove duše, a osvježavaju se svake noći - na način koji sam jučer opisao. One su tu kad se čovjek rodi u zemaljskoj egzistenciji. Donosi ih sa sobom kao priloge; one tamne u smjeni dana i noći, ali svake noći kozmološke sklonosti čovjeka ponovno se raspiruju iskustvom planetarnog svijeta, svijeta zvijezda, kako sam ga predstavio, a isto tako se ponovno raspiruje Bogom prožeta egzistencija, kako sam je jučer opisao za posljednju fazu sna. Stoga bi se moglo reći: ako čovjek želi doći do spoznajne osnove za religiozni život i ako želi doći do spoznajne osnove za kozmologiju, u svojoj potpuno svjesnoj zemaljskoj egzistenciji mora biti sposoban evocirati slike onoga što se doživljava na opisani način u pred zemaljskoj egzistenciji.

U fazi u kojoj je čovjek zahvaćen lunarnim silama, u kojoj se vanjski univerzalni svijet, koji je prethodno bio kozmos njegovog vlastitog fizičkog tijela, još uvijek pojavljuje samo u objavi, u ovom trenutku događa se ono što bih želio nazvati, čovjek više nema nikakve veze s onim što je nekad bio njegov kozmos. Ta univerzalna klica fizičkog tijela, na kojoj je čovjek tako dugo radio, više ne postoji. Toga nema na određenom stupnju pred zemaljskog iskustva. Tada se pokazuje da ono ima unutarne biće, potaknuto lunarnim silama, prošarano i prožeto željom za životom na Zemlji, okruženo slikama duhovno- kozmičkog svijeta. Kada osoba sada duhovno-duševno posegne za tim slikama, probija ih. Stvarnosti više nema, na određenom stupnju njenog iskustva u njenoj pred zemaljskoj egzistenciji za čovjekovu dušu, stvarnost je izgubljena. Duša više nema stvarnost ovog čovjekova kozmosa, oko sebe i unutar sebe. I ubrzo nakon toga, nakon što je ova univerzalna stvarnost otpala od čovjeka, ubrzo nakon toga na Zemlji dolazi do začeca, do začeca fizičkog tijela, koje sada preuzima, skuplja, preuzima duhovni kozmos i dalje se razvija u tijeku evolucije fizičkog nasljeđa. Ono što je čovjek univerzalno razvijao dugo vremena u duhovnom svijetu, nestaje iz njega, i ponovno se pojavljuje kada se začecé fizičkog ljudskog tijela izvede dolje na Zemlji. Procesi kroz koje je čovjek duhovno prošao gore, u koje je bio uključen, nalaze svoj fizički nastavak dolje na Zemlji. Ovo u početku za čovjeka ostaje nesvjesno, čak i u njegovoj pred zemaljskoj duhovnoj egzistenciji. To je ono što se događa dolje na Zemlji. Njegov duhovno- fizički organizam je tekao dolje, da tako kažem, i sažima se u malo fizičko ljudsko tijelo. Tu je cijeli veličanstveni univerzum spojen i prošaran i prožet onim što donosi fizičko nasljeđe. I ono što je čovjek ranije imao kao stvarnost, sada oko sebe ima samo u slikama, kozmičko sjećanje, da tako kažem, kozmičke stvarnosti rada na fizičkom organizmu.

Tijekom ovog vremena svog pred zemaljskog iskustva, čovjek sazrijeva, u svemu što ima oko sebe kao slike svog ljudskog univerzuma, u kojima više nema stvarnosti, uvlačeći u ove slike etersko sa svih strana kozmosa.

Kozmos također sadrži etersko, eterski kozmos. Iz kozmičkog etera, čovjek sada izvlači etersko u svoj kozmički svijet slika. On to skuplja; ono što je u njemu samo kao kozmičko sjećanje ispunjava kozmičkim eterom, koji spaja, i na taj način formira svoj eterski organizam. Čovjek svoj eterski organizam formira u vremenu u kojem fizički organizam više ne postoji, u kojem fizički organizam nalazi svoj nastavak dolje kroz začecje u fizičkoj nasljednoj evoluciji, i čovjek se oblači u svoj eterski organizam.

Sada je sve što živi u duši u smislu oskudice i želje, u smislu želje za zemaljskim životom, prešlo u etersku organizaciju. Ova eterska organizacija navikla je biti zajedno s organizacijom fizičkog tijela, jer prožima fizičku organizaciju kozmosa. Kroz sve to nastaju sile koje zauzvrat vuku čovjeka dolje do onoga, čega je prije kozmički, bio nesvjestan. Duševno-duhovno ljudsko biće, sada obučeno u etersko tijelo, stremlji dolje prema onome što je fizički organizam postao dolje na Zemlji, što je on sam pripremio u duhovnom obliku. To potom rezultira duševno-duhovnim sjedinjenjem s fizičkim tijelom prema opisanim iskustvima.

Ono što još treba reći dodat ću u posljednjem kratkom razmatranju.

Vjerujem da je postalo jasno gdje je, u ovoj posljednjoj fazi pred zemaljskog iskustva koje sam opisao i koje neposredno prethodi zemaljskom iskustvu, granica između onoga čega je ljudska duša u pred zemaljskom smislu svjesna i onoga čega nije svjesna. Ono što su lunarne sile subjektivno izazvale u ljudskoj duši je svjesno; ono što je svjesno je univerzalna slika, koja postoji samo u slikama kao kozmičko sjećanje na rad na ljudskom kozmosu, i ono što je svjesno je ono što se događa kao kontrakcija sila iz kozmičkog etera u ljudski eterski organizam. Ostaje nesvjesno sve - ako smijem upotrijebiti izraz - što se događa dolje na Zemlji s fizičkim ljudskim organizmom, koji je tek sada nastao metamorfozom i koji se kroz začecje dalje razvija u fizičkoj nasljednoj evoluciji. Ali tamo, kao što sam naznačio, postoji sjedinjenje posljednjeg kozmički svjesnog s ovim nesvjesnim, uranjanje u ovo nesvjesno.

To uzrokuje nestanak kozmičke svijesti i nešto poput nesvjesnog sjećanja na ono što je doživljeno u pred zemaljskoj egzistenciji pojavljuje se u vrlo malom djetetu. Nesvjesno, ali aktivno sjećanje, tada je prisutno u intenzivnom radu vrlo malog djeteta, nesvjesno naravno. Ovo aktivno sjećanje treba ljudski mozak i ostatak ljudskog organizma, kao još nediferenciranu ili vrlo malo diferenciranu materiju. Već tijekom razvoja embrija, tijekom kojeg se gore spomenuto spajanje postupno događa, pa čak i kasnije, nakon rođenja, kao kipar, čovjek radi na razvoju mozga i drugih organa. Nesvjesno, ali aktivno sjećanje na pred zemaljsku egzistenciju, najintenzivnije na ljudski organizam djeluje u prvim godinama djetinjstva. Međutim, najvažnije stvari već su

ranije pripremljene i ostvarene naknadno, ali još puno toga treba raditi u ovom kozmičko-fizičkom duhovnom organizmu koji je skupljen u fizičko ljudsko tijelo. Ovo je kontradikcija, ali se može razumjeti iz konteksta koji sam danas razvio pred vama. Ima puno toga što još treba raditi na ovom organizmu. Dakle, nesvjesno, ali aktivno kozmičko sjećanje radi na djetetu, kao unutarnji ljudski skulptorski element.

Kad bi se ono što je svjesno doživljeno na posljednjem stupnju pred zemaljske egzistencije moglo unijeti u zemaljsku egzistenciju, tada bi puka filozofija ideja, imala nadosjetilni sadržaj. Jer upravo ono što se ispostavlja kao igra kozmičko-eterskog u slikama ljudskog organizma, daje istinski živ filozofski pogled. Samo što, ako je tako, tom filozofskom pogledu, usprkos svoj njegovoj živosti, nešto nedostaje. To odgovara stupnju pred zemaljskog iskustva gdje je čovjek otuđen od svog fizičkog organizma, gdje nije svjestan fizičkog organizma. To čak i najživljoj filozofiji, naprimjer onoj koja je proizašla iz snolike vidovitosti drevnih vremena, daje nešto što je Zemlji strano. Budući da filozofija, kada je živa, odgovara iskustvu kada nema zemaljskog života, filozofija uvijek ima snažnu čežnju za razumijevanjem zemaljske aktivnosti, ali također i osjeća da uvijek lebdi iznad zemaljske egzistencije. Filozofija uvijek ima nešto idealističko u sebi, to jest neutemeljenost na zemaljskim stvarima, pogotovo kad je stvarno iznutra živa. Zapravo, čovjek je filozof samo u posljednjoj fazi pred zemaljskog iskustva. Ovdje u zemaljskom životu, čovjek bi se morao sjetiti onoga što je prirodno bilo svjesno u posljednjoj fazi pred zemaljskog života. Tu si pravi filozof, kao što si nešto prije pravi kozmolog, gdje pred sobom imaš kozmička otkrivenja, ali gdje su se kozmička bića povukla od tebe, i imaš istinsku religioznu spoznaju, u prvom pred zemaljskom stadiju, koji sam danas opisao. Ali budući da malo dijete ima nesvjesno, ali aktivno pamćenje, u zadnjih par dana sam također mogao reći: kad bi netko, ono što se nesvjesno događa u djetetu, mogao uvući u filozofiju ideja, i to dovesti do pune svijesti, također bi nastala filozofija. To je posve prirodno, jer ono što malo dijete doživljava je nesvjesno sjećanje na ono što je duša iskusila u posljednjem pred zemaljskom stadiju, prije sjedinjenja s fizičkim ljudskim tijelom.

Dakle, religiozna spoznaja, kozmologija i filozofija, ako žele biti ispravni, još uvijek moraju biti darovi nadosjetilnog svijeta. Tek kada to ponovno postanu, i kada ih čovjek prepozna kao takve, oni će zauzvrat u potpunosti zadovoljiti duhovne potrebe čovječanstva, kao religijska spoznaja, kao kozmologija, kao filozofija.

Danas sam vam pokušao opisati ono što je povezano s misterijem rođenja. Sljedećih dana morat ću iznijeti i onu drugu stranu, onu koja je povezana s misterijem smrti, kako bih što više upotpunio sliku koja nam želi pokazati kako ono duhovno najvrijednije ovdje u zemaljskoj egzistenciji mora biti odraz, slika, učinak onoga što čovjek može iskusiti, prepoznati i doživjeti u

svojoj nadosjetilnoj egzistenciji, jer on nije samo osjetilno zemaljsko biće, već duševno-duhovno nadosjetilno biće, pa stoga pripada i duhovnom svijetu, svijetu duše, i ako se želi osjećati potpunim čovjekom u svojoj egzistenciji u svakoj fazi osjetilnog, u svoju egzistenciju mora uključiti i nadosjetilno.

SEDMO PREDAVANJE, Dornach, 12. rujna 1922.

Krist u Njegovoj vezi s čovječanstvom

Jučer se pokušalo objasniti kakav je čovjekov prijelaz iz duhovnog svijeta, u kojem boravi kao duhovno-duševno biće u svojoj pred zemaljskoj egzistenciji, na ovu fizičku Zemlju. Ovo razumijevanje vječne biti čovjeka iz prepoznavanja pred zemaljske egzistencije, sada je apsolutno neophodno ako se želi prepoznati vrlo bitna intervencija Krista i misterija Golgote u razvoju čovječanstva na Zemlji. Da bi se došlo do razumijevanja stvarne biti misterija na Golgoti, mora se moći pratiti kako je, ovim događajem, Krist, biće duhovnih svjetova, iz izvanzemaljskih svjetova u samu zemaljsku egzistenciju sišao kao biće, koje je prije bilo samo u onim oblastima u kojima mi sami provodimo svoju pred zemaljsku egzistenciju, kako je to biće sišlo i u čovjeku Isusu uzelo zemaljsko obličje i izvršilo zemaljsko djelo.

Ako se želi doći do takvog razumijevanja Krista i misterija na Golgoti u vezi s događajem rođenja čovjeka, o kojemu sam jučer kratko govorio, iznad svega, treba uzeti u obzir da je stanje ljudske duše, unutarne čovjekovo iskustvo, pretrpjelo značajnu promjenu u tijeku zemaljske evolucije. Danas se na tu stvar često gleda kao da je stanje duše i onih oblika svijesti u kojima su današnji ljudi budni i spavaju, postojalo u čovječanstvu oduvijek, barem suštinski, otkako je počela povijest čovječanstva. U najboljem slučaju, u prirodnoznatvenom-kozmoškom svjetonazoru ukazuje se na primitivne, poluzivotinjske oblike ranijeg čovječanstva - o tome ćemo morati govoriti kasnije - u kojima se čovjekovo unutarne biće mora, naravno, prikazati drugačije u terminima mišljenja, osjećanja i volje, od današnje osobe. Ali danas se vrlo malo govori o promjenama kroz koje je ljudska svijest, cjelokupna unutarne duševna konstitucija čovjeka, prošla od praiskonskih vremena zemljina razvoja. A tu ipak postoji nešto neizmjerljivo važno i bitno.

Ako se vratimo u vrlo davna vremena u evoluciji - ne moramo se vratiti u prvobitna vremena, već samo u drugo ili treće tisućljeće prije misterija na Golgoti - nalazimo da su ljudi tada imali potpuno drugačiju svijest, potpuno drugačiju unutarne duševnu konstituciju, nego kasnije. Ogromna razlika koja postoji između budnosti i spavanja kod modernih ljudi, također je bila prisutna, ali nije bila jedina stvar u svakodnevnoj promjeni svijesti. Danas ljudi poznaju samo stanje budnosti i stanje spavanja, sa snovima između. Ali o ovim snovima mora se reći da, iako postoji svjestan sadržaj u njima, on je često varljiv, i da u svakom slučaju taj svjestni sadržaj snova ne ukazuje na bilo kakvu stvarnost, koju osoba može lako kontrolirati izravno tijekom dnevne svijesti; neizravno, dakako može. Ali osim ova tri stanja svijesti, od kojih je jedno, stanje sna, vrlo upitno, barem za spoznavanje, postojalo je jedno međustanje kod ljudi starije životne dobi koje nije bilo stanje današnjeg sna,

koje nije takvo potpuno budno stanje kao što je današnja budnost, koje nije bilo spavanje ili polusvjesno sanjanje kao danas, nego san na javi, mogli bi reći. U ovom budnom snu, slike su tekle baš kao što misli prolaze kroz našu budno svijest. U određenim trenucima, kroz svijest starijih ljudi prolazile su slike. Međutim, te su slike bile slične forme kao današnje slike iz snova, ali ono što su sadržavale vrlo jasno je ukazivalo na nadosjetilnu stvarnost, baš kao što naša fizička percepcija ukazuje na fizičku stvarnost. Kao što znamo, kada percipiramo fizičko biće s bojama i oblicima da je to nešto fizički stvarno, tako je i raniji čovjek doživljavao slike koje su se jednako slobodno kretale u svijesti i bile jednako lagane kao naše slike iz snova, ali čiji je sadržaj jamčio upućivanje na samu duhovnu stvarnost. Kao što danas, kada naše oči nešto percipiraju, sa sigurnošću znamo da u svijetu vani postoji nešto tjelesno i osjetilno - tako je i raniji čovjek znao, kada mu takve slike određene vrste prolaze kroz svijest, da opaža nešto duhovno-stvarno.

Ispod onoga, što su ljudi starijeg doba doživljavali kao duhovno i stvarno, postojao je i odjek pred zemaljske egzistencije. Čovjek tog doba jednostavno je svakodnevno u svojoj duši imao iskustva koja su bila puni dokaz za ovo: prije nego što si započeo svoju zemaljsku egzistenciju, imao si duhovno-duševnu egzistenciju, u čisto duhovnom svijetu. - I ta osoba, koja je pripadala starijoj epohi, znala je to svaki dan. Za te ljude bilo je sasvim jasno prihvatiti vječnu bit čovjeka i izvanzemaljskog svijeta, kojemu čovjek pripada jednako kao i ovozemaljskom. I oni koji su u ta starija vremena, kao posvećenici misterija, bili inicirani u sve ove stvari na dublji način, tada su mogli govoriti onima koji su ih slijedili, iz svoje znanosti inicijacije, na način da su ovi sljedbenici, ovi vjernici mogli doći do zaključka da gledaju u odjek svoje pred zemaljske egzistencije, a ujedno i u duhovni svijet kojemu čovjek pripada svojom vječnom biti. To je milost duhovnih bića, čija fizička slika odgovara fizičkom Suncu. - Tako bi onaj tko je prihvatio staru misterijsku mudrost mogao sebi reći: gledam u Sunce, ali ovo vanjsko Sunce samo je slika duhovnih bića Sunca. Ovo duhovno sunčevo biće prodire u duhovni svijet iz kojeg sam i sam sišao u zemaljsku egzistenciju, i moć ovog sunčeva bića dala je mojoj duši nešto za njenu zemaljsku egzistenciju, što znači da, među iskustvima moje duše tijekom mog vremena na Zemlji, također imam i ono koje, gledajući unatrag na moju pred zemaljsku egzistenciju, da sam siguran u vječnu suštinu u mojoj duši.

Dakle, tko je u starijim vremenima, podržan snagom posvećenika, osjetio milost sunčeva bića i tako kroz svoju slikovitu svijest imao svijest o svojoj pred zemaljskoj egzistenciji, a time i o svojoj vечноj suštini, za njega još smrt čovjeka na Zemlji nije bila poseban misterij. Jer je znao da ova čovjekova smrt pogađa samo fizički čovjekov organizam. - Ali znao je za nešto u sebi što se samo spustilo do ovog ljudskog organizma. Za njega je smrt bila događaj koji nije utjecao na ono što je znao kroz svoj vanjski oblik svijesti. To je bilo stanje duše u drevnoj epohi, u epohama koje su prethodile misteriju

na Golgoti. Uglavnom, pred unutra okrenutim pogledom koji je probijao svoj put do milosti sunčevog bića, tajna rođenja bila je očita, a u vezi s razumijevanjem ovog misterija rođenja, misterij smrti još nije bio prisutan na način na koji je bio za kasnije ljude.

Kako se to mijenjalo tijekom vremena, objasniti ću u drugom dijelu ovog predavanja.

Ova svijest koja živi u slikama, u vezi s onim što je donijela za ostatak konstitucije duše, predstavljala je dušu tog starijeg čovječanstva na način da aktivna, intenzivna 'Ja' svijest koju ima današnje čovječanstvo, u to starije vrijeme još nije bila dostupna. Čovjek je imao uvid u svoju vječnu bit, ali ne i naglašeni unutarnji osjećaj njegove 'Ja' suštine. Da je ostao dar one starije slikovite svijesti, ne bi to postigao. Ali ovaj dar te starije slikovite svijesti je prestao. Upravo u vrijeme kada se u evoluciji približavao misterij Golgote, ona se postupno zamračivala, da bi je sve više zamijenila vrsta obične svijesti kakvu danas posjedujemo, s oštrim kontrastom između spavanja i jave, i između, sumnjivim svijetom snova. Ljudi su stoga izgubili onaj dio samospoznaje koji je izravno upućivao na pred zemaljsku egzistenciju, a time i na vječnu suštinu čovjeka. No, upravo je to bilo potrebno kako bismo sve potpunije postajali svjesni sebe. Istina, u tom srednjem razdoblju evolucije u vrijeme misterija na Golgoti, puna samosvijest još se nije bila pojavila kod cijelog čovječanstva, ali se polako pripremala. Ovime je, međutim, zagonetka smrti čovječanstvu bila predstavljena u punoj mjeri i s velikim intenzitetom, jer čovječanstvo sada nije znalo ništa o svijetu iz kojeg je sišlo u zemaljsku egzistenciju.

U vrijeme kada je evolucija prolazila kroz ovu fazu pojavio se Krist, sišavši iz istog svijeta iz kojeg rođenjem uvijek silazi ljudska duša, i kroz događaje u Palestini, sjedinio se s čovjekom Isusom. I oni koji su u to vrijeme još uvijek sačuvali stare tradicije, osobito stare metode s inicijacijskih mjesta, metode koje su doduše, bile samo ostatak stare inicijacije, ali koje su čak i u oslabljenom stanju, dovele do spoznaje kako što izgleda u duhovnom svijetu, i kakve veze ima čovjek s ovim duhovnim svijetom - ovi posvećenici su mogli govoriti ljudima na takav način da su rekli, onima koji su to htjeli primiti: sunčevo biće koje je prije darovalo čovjeku prizor odjeka pred zemaljske egzistencije i koje svoj odraz ima u fizičkom Suncu, ovo sunčevo biće je sišlo. Jer je to sunčevo biće živjelo ili boravilo u čovjeku Isusu. Uzelo je ljudsko tijelo kako bi od ovog vremena bilo ne samo u kontaktu s duhovnim svijetom, kroz koji čovjek prolazi između smrti i novog rođenja, nego i kako bi živjelo u ljudskoj evoluciji same Zemlje.

Od ostataka stare inicijacije, posvećenici koji su bili suvremenici misterija na Golgoti, o Krist misteriju govorili su onima koji su to htjeli primiti, koji su

imali povjerenje u te posvećenike. I ljudi koji su imali to povjerenje mogli su saznati kako je Krist ušao u zemaljsko tijelo kako bi ljudima riješio zagonetku, ne kroz bilo što doktrinarno, već svojim djelom, koja je tek sada bila u čovječanstvu s punim intenzitetom: zagonetku smrti. Ti su posvećenici ljudima ukazivali upravo to da je Krist došao ljudima na Zemlji riješiti zagonetku smrti. Jer u vrijeme kada se u zemaljskom carstvu dogodio misterij na Golgoti, ljudi su prije svega, kroz ostatke starih inicijacijskih metoda, govorili o Kristovom duhovnom biću kakvo se pojavljuje u samom duhovnom svijetu. Opisan je put kojim je Krist, koji prije toga nikada nije sišao u zemaljsku egzistenciju, prošao iz duhovnog svijeta na Zemlju. U svim tim opisima iniciranih suvremenika misterija na Golgoti, glavno učenje je bilo kako je Krist sišao u čovjeka Isusa i sam bio čovjek u čovjeku Isusu. Ljudi nisu samo gledali povijesnog Isusa i pitali: što je taj povijesni Isus u ljudskoj evoluciji? - Međutim, obična svijest je tog Isusa imala pred sobom. Neki od njegovih suvremenika imali su to ranije, dok su oni koji su došli kasnije imali to pred svojom fizičkom i osjetilnom sviješću kroz povijesnu tradiciju. Ali iz onog što je bilo dostupno iz starije inicijacijske znanosti među onima koji su nešto znali o duhovnim svjetovima, moglo se reći: biće koje se nekoć promatralo kao visoko sunčevo biće, kao davatelj milosti koju sam opisao, krenulo je na svoj put do čovjeka Isusa na Zemlji. To se dogodilo kroz događaj na Golgoti. Zato što je u čovjekovoj svijesti prestala mogućnost zaviriti u pred zemaljsku egzistenciju i time zapravo riješiti zagonetku smrti, uopće ne osjećajući to biće: to visoko sunčevo biće, koje je ljudima dalo moć da pobijede smrt na Zemlji, dajući ljudima odjek pred zemaljskog postojanja. Sišlo je u zemaljsku egzistenciju, poprimilo ljudski oblik, prošlo kroz misterij Golgote, da bi kroz smisao ovog događaja, ljudima na Zemlji, izvana dalo ono što im je prethodno dato kao odjek pred zemaljske egzistencije u slikovitoj svijesti. - Tako su otprilike govorili inicirani suvremenici misterija na Golgoti.

Čovjek je nekada bio blagoslovljen snagom u svojoj svijesti kroz koju je mogao izravno iskusiti svoju vječnu suštinu gledajući u pred zemaljsku egzistenciju. Ljudi su se morali razvijati. Razvili su jasnu zemaljsku 'Ja' svijest koja se jedino može zapaliti i razviti u osjetilnom svijetu. To znači da se stara svijest kroz koju je čovjek ranije prepoznavao svoju vječnu suštinu, mora obuzdati. Ali biće koje mu je jednom omogućilo da prepozna ovu vječnu suštinu bića iz duhovnog svijeta, nakon njegovog silaska na Zemlju izvršilo je misterij Golgote, tako da kada ljudi gledaju i razumiju ovaj misterij Golgote, mogu izvana iskusiti ono što su prije iskusili iznutra. Kroz Krista na Zemlji čovjek treba doživjeti, ono što je prethodno doživio kroz Krista iz duhovnog svijeta.

Kakvo je to značenje imalo u odnosu na dalji razvoj čovječanstva, izvijestit ću u trećem dijelu današnje rasprave.

Ostaci starih inicijacijskih metoda, pomoću kojih su suvremenici misterija na Golgoti, ako su bili inicirani, ili čak njihovi sljedbenici, na primjeren način mogli progovoriti o Kristovom silasku i putu kojeg je uzeo u svom silasku u čovjeka Isusa, to je reproducirano, sve više i više slabeći u moći čovječanstva sve do četvrtog stoljeća nove ere. U 4. stoljeću nove ere, stare metode inicijacije, prestale su u čovjekovoj organizaciji ispravno proizvoditi snage koje su davale besprijekoran uvid u duhovni svijet. Čovječanstvo je početno ušlo u razdoblje svog razvoja, u kojemu je bitno ovisilo o onim spoznajama i pogledima koji se mogu steći samo iz svijeta osjetila, i iz mišljenja koje se temelji na dojmovima i zapažanjima svijeta osjetila. Ovo razdoblje evolucije, koje je trajalo nekoliko stoljeća, dovelo je do onoga što sam upravo naznačio kao razvoj, kao razvijanje 'Ja' svijesti.

Ne možete pravilno proučavati povijest ako niste u stanju sagledati razdoblje od 4. stoljeća nove ere do otprilike 15. stoljeća, posebno u civiliziranom čovječanstvu, da vidite kako se 'Ja' svijest postupno razvijala. Svakako da su preteče u formiranju ove 'Ja' svijesti postojale i ranije, ali u biti postoji velika razlika između čak i najobrazovanijih, najučenijih ljudi 4. ili 5. stoljeća, i onih iz 15. ili 16. stoljeća. Svatko tko može zaviriti u - čak ne želim ni reći u dušu Augustina, kod koga se 'Ja' svijest u svom sazrijevanju može sasvim jasno proučavati, naime duševnim pogledom - već tko može zaviriti u dušu, naprimjer Scotus Erigene iz 9. stoljeća, koji vidi kako se ova 'Ja' svijest, koja je početno svojstvena najjednostavnijem čovjeku, početno razvija, razvija se istodobno kada ona stara percepcija kroz koju se naprimjer moglo razviti ono što je bila alkemija, prestaje: međuigra onoga što oči vide s onim što je duša iskusila u stvarima. Čisto osjetilna percepcija kao osnova ljudskog znanja pojavila se tek oko 15. stoljeća. Ali se pojavila. I u tom usmjeravanju čovjeka na čisto osjetilni pogled, koje je tada doseglo vrhunac u doba Kopernika, Galileja i Giordana Bruna, u tom usmjeravanju na osjetilni svijet, ujedno se razvila i osjetilna svijest, 'Ja' svijest.

Ali ova 'Ja' svijest učinila je da gledanje u duhovne svjetove padne, da tako kažemo, u mračne dubine. Ono što je bilo staro misterijsko gledište, inicijacijsko znanje, nestalo je u 4. stoljeću i jedva da ima traga u daljnjoj civilizaciji čovječanstva. Zato jer je vrlo skriveni trag ostao gotovo potpuno nepoznat čovječanstvu izvana, uključujući i učeno zapadno čovječanstvo. U općem obrazovnom životu i civiliziranom životu, inicijacijska znanost zapravo nije imala utjecaja. Kao rezultat toga, nije mogla, kao u prvim kršćanskim stoljećima - čak i ako je bilo tragova, još uvijek ostataka stare inicijacijske znanosti - pružiti informacije o Kristovom putu iz duhovnih svjetova do čovječanstva na Zemlji. I pred čovječanstvom, također i pred učenim čovječanstvom, stajao je, dakle, samo povijesni Isus, Isus o kojemu je povijest izvjestila, ali ovom povijesnom Isusu - ni u ljudskoj percepciji ni kroz inicijacijske upute - nije dodana slika Krista, koji je bio povezan s njim.

Stoga razvoj crkve u ovim stoljećima nije mogao učiniti ništa drugo nego uvijek iznova upućivati svoje vjernike na povijesnog Isusa, da oživi sliku povijesnog Isusa. Ali sve ono o čemu su oni koji su znali nešto stvarno o duhovnom svijetu, još mogli govoriti u prvim kršćanskim stoljećima, sada se ništa stvarno nije moglo izravno znati. Samo ono što je sačuvano u tradiciji iz vremena kada je još bilo ljudskih duša koje su kroz znanost inicijacije stvarno znale nešto o duhovnom svijetu, samo ono što je sačuvano u tradiciji od starog kršćanskog znanja, crkva je mogla prikazati kao dogme o Kristu, i nisu se spominjali oni koji su još uvijek imali ideju o duhovnom sadržaju ovih dogmi, već su te dogme postale predmet pukog vjerovanja.

U vrijeme kada se spoznaja sve više razvijala i produbljivala s obzirom na svijet osjetila, uz tu spoznaju svijeta osjetila postavljao se sadržaj vjere, sadržaj dogme, koji je bio vezan samo izvanjskom fiksacijom s Isusovim likom, koji je kroz vanjsku povijest stajao pred običnom sviješću čovječanstva i imao ovaj oblik. Ovakvo se ponašanje nastavilo kroz 17. 18. i 19. stoljeće i konačno je dovelo do teologije koja je također htjela biti kršćanska, koja je samo htjela ukazati na čovjeka Isusa, jer je to mogla učiniti samo kroz povijesnu tradiciju koja stoji pred običnom sviješću. Ali u međuvremenu je svijest koja je razvila iskustvo 'Ja', koja je promatrala zakone osjetilnog svijeta, imala sve manje i manje sklonosti da se drži utvrđenog sadržaja vjere. Osobito među vodećim ličnostima u kojima se ta nova svijest najviše razvila, ljudi su se emancipirali od sklonosti prema sadržaju vjere, od Krista. I tako se dogodilo da se, osobito u 19. stoljeću, pojavila teologija koja je također htjela biti kršćanska, koja je potpuno izgubila Krista u korist Isusa, koja je govorila samo o Isusu iz Nazareta, koja je htjela prepoznati Isusa kao jednog od ljudi, možda i kao najvećeg koji se smjestio u evoluciju.

U prvim kršćanskim stoljećima, koristeći ostatke stare inicijacijske mudrosti, kada se govorilo o misteriju Golgote, ljudi su pokušavali opisati put, počevši od pogleda na biće Krista pa sve do utjelovljenja ovoga bića Krista; ako su da bi razumjeli misterij Golgote, u prvim kršćanskim stoljećima ljudi polazili od Krista da bi došli do Isusa, sada su ljudi polazili od Isusa, kojeg su od početka vidjeli kao ljudsko biće, a zatim se željelo od Isusa doći Kristu. Ali to je prirodno išlo putem, da se na kraju jednostavno prizna, ili ne prizna, da se od povijesnog bića Isusa koje je postojalo za običnu svijest, od 'jednostavnog bića' Isusa u Palestini, ne može uzdići do Krista. Tako da je teologija jednog dijela čovječanstva, izgubila Krista pred Isusom.

To se može promijeniti samo kroz modernu inicijaciju, kroz inicijaciju koju sam nedavno okarakterizirao u njenim glavnim značajkama, a koja može dovesti do imaginacije, inspiracije i intuicije, u novom obliku. Kroz ovu novu inicijacijsku mudrost, ponovno je moguće ići dalje od puke povijesne slike

Isusa, do izravnog pogleda na čovjekovu pred zemaljsku egzistenciju i svijet u kojem se ta pred zemaljska egzistencija odvija, a time i gledati Krista u njegovom izvanzemaljskom duhovnom biću, dakle opet razumjeti Isusa iz Krista pa time i misterij Golgote - to znači da se može preusmjeriti put na koji je odvela moderna teologija, i na kojem je Isus izgubio Krista. Iz duhovnog pogleda ponovno se može prepoznati Krista, i kroz spoznajnu Krista može se gledati Isusa u kojem je Krist postao čovjekom, i misterij Golgote gledati sa spoznajom Krista stečenom u duhu. Krista, kojeg je jedna grana moderne teologije već izgubila, treba ponovno steći. U četvrtom dijelu današnje rasprave želim izvijestiti što to znači za unutarnji život čovjeka.

Već je rečeno da se zagonetka smrti pojavila pred ljudskom dušom kroz osvjetljavanje 'Ja' svijesti. Ova zagonetka smrti morala se pojaviti pred ovim stanjem duše iz razloga što je, kada je 'Ja' postalo s punom jasnoćom prisutno u unutarnjem iskustvu duše, fizički organizam postao stvarna osnova ove obične čovjekove svijesti. Ova s 'Ja' natopljena svijest ima fizički čovjekov organizam kao svoju osnovu, a čovjek je instinktivno naučio osjećati, kako samo ono što ima ovaj fizički organizam kao svoju osnovu, ulazi u njegovo duševno iskustvo. Sada više nije imao pojma o svojoj vječnoj suštini kroz izravnu slikovitu svijest. Upravo kroz ono što mu je dalo vrhunac zemaljske egzistencije, njegovu 'Ja' svijest, upravo kroz to je bio upućen na svoje fizičko tijelo, na to kako je njegovo fizičko tijelo u njegovoj konstituciji, dopustilo punoj svijesti natopljenoj 'Ja' da zasja.

U ovoj svijesti ne može se reći: u svojoj duši imamo nešto što nosimo kroz vrata smrti. - Upravo ono što je milost visokog sunčevog bića dala starijem čovječanstvu u pogledu osvrta na pred zemaljsku egzistenciju, zračilo je u običnu svijest ono što je također moglo ukazivati na onu stranu smrti. Sada je svijest postala osobito jasna, upravo zato jer je u cijelosti postala iskustvo fizičkog čovjekovog organizma. Ali to je značilo da je čovjek mogao reći jedino: u sebi imaš snage koje osvjetljavaju tvoju svijest, zrače u tvojoj svijesti, ali koje dolaze iz fizičkog tijela. Ovo fizičko tijelo raspada se sa smrću. Iz onoga što znaš u svojoj običnoj svijesti, nema ničeg što bi te moglo odvesti u drugi svijet. Možda postoji nešto takvo - ali osjećate da običnom sviješću ne znate da postoji nešto takvo.

Ta se zagonetka smrti, međutim, s posebnim intenzitetom pojavila u prvim kršćanskim stoljećima, kada su ljudi još osjećali te stvari. Samo su posvećenici upućivali ljude na misterij Golgote, a u narednim stoljećima kršćanski razvoj, preko svojih vođa, dao je kroz dogme vjere, ljudima nagovijestiti misterij Golgote. Što bi za čovjeka trebao biti taj misterij Golgote?

Svatko tko može steći unutarnji ljudski odnos s Kristom, svatko tko može gledati na misterij Golgote s poštovanjem i odobravajuće, može u svoju svijest uzeti nešto što mu nikakav osjetilni svijet ne može dati. Upravo onaj tko najdublje gleda u ustrojstvo osjetilnog svijeta, jer upravo ustrojem osjetilnog svijeta dolazi do opovrgavanja misterija Golgote, jer misterij Golgote ne može se shvatiti nikakvim osjetilnim razumijevanjem. Međutim, ako netko to može uzeti u svoje srce, još uvijek kao čovjek možete imati razumijevanje ukorijenjeno u umu, za ovaj događaj koji se događa jednom u razvoju Zemlje i može se razumjeti samo iz duha, dakle, u ovoj običnoj svijesti čovjek se odvajava od pukog osjetilnog razumijevanja, koje je bitna značajka ove 'Ja' svijesti u svojoj posebnoj jasnoći i intenzitetu.

Nitko tko želi ostati unutar svijeta osjetila ne može doći do razumijevanja misterija Golgote. Ako se, pak, odrekne načina razumijevanja na koji se to iz svijeta osjetila može doživjeti u odnosu na misterij Golgote, a ipak se dobije odnos vjerovanja, odnos prepoznavanja, odnos pobožnog gledanja na misterij Golgote, ako steknete razumijevanje onoga što je Krist za čovječanstvo postao svojim silaskom iz duhovne egzistencije u zemaljski život, tada ćete se u svojoj zemaljskoj svijesti istrgnuti iz onoga što je stečeno kao puko osjetilno razumijevanje. Ako se to dopusti da proklija, u običnoj svijesti razvija snagu koja ne može biti u svijesti kroz prirodni razvoj čovjeka. Treba se udubiti u nutrinu, intenzivirati svoju svijet, ako se želi imati dovoljno unutarnje snage da biste razumjeli smisao, da misterij Golgote može biti istina u svom duhovnom značenju za stanje čovjekove duše. I s tim priznanjem istinitosti misterija na Golgoti, koje se odriče osjetilnog razumijevanja, s tim priznanjem da je Krist u Isusu stvarno bio na Zemlji, da se misterijem na Golgoti dogodila nebeska, izvanzemaljska činjenica u sredini zemaljske egzistencije koja ima trajan značaj, s prepoznavanjem ove istine, zamjenjuje se moć koja je nekoć bila prisutna prirodno u svijesti, ali više nije prisutna.

Jednom je prirodno u svijesti postojala moć da se pogleda pred zemaljska egzistencija, i da se iz toga dobije moć svijesti da se duša izvede kroz vrata smrti. Ono čega više nema sada bi trebalo ući u dušu kroz misterij Golgote, i kroz to jačanje koje se može dogoditi u duši ako se kroz unutarnje duševno iskustvo prizna istina misterija Golgote. Zatim, kada je Pavlova riječ 'Ne ja, nego Krist u meni' oživjela unutra, tada Krist može snagom kojom je zračio njegov misterij na Golgoti, prenijeti preko onoga, u što je fizička smrt mogla smjestiti ljude isključivo kroz njihovu svijest. Na taj način čovjek je ponovno mogao dobiti snagu, znajući da s tom snagom može prijeći preko vrata smrti.

O tome kako se misterij smrti, kao drugi pol misterija rođenja, o kojemu sam jučer govorio, može dalje opisati u vezi s Krist bićem, raspravljat ćemo sutra. Danas bih želio zaključiti ovo razmišljanje ukazujući na ono što je jedan stari posvećenik rekao onima koji su već bili suočeni sa zagonetkom smrti u

prvim kršćanskim stoljećima, kada se zagonetka smrti predstavljala čovjekovoj duši. On je rekao: Pogledajte stadij čovjekova tijela gdje je čovjek već došao do uporabe 'Ja' svijesti, u tom stadiju fizičko tijelo prekriva cijelog čovjeka. Tamo gdje čovjek razvija svoju 'Ja' svijest, njegova je konstitucija takva da kroz fizičko tijelo i samo u fizičkom tijelu, nikada ne bi mogao doći do vlastite suštine, koja pripada duhu. Pogledajte - tako je jedan posvećenik govorio svojim sljedbenicima u prvim kršćanskim stoljećima - pogledajte čovjekov fizički organizam; upravo kada dođe do stupnja kada za 'Ja' svijest treba dati najviše, ispada da je neadekvatno. Ovaj čovjekov fizički organizam je dakle bolestan, jer bio bi zdrav, samo kada bi ljudima mogao dati svijest o njihovoj duhovnoj važnosti. Ovaj fizički organizam se razvio tako da je bolest u odnosu na duhovni život, u njemu prisutna od početka. Krist je sišao u misterij Golgote, ne samo kao učitelj, nego kao liječnik duše koji iz duše liječi ono što je bolesno u njihovom fizičkom organizmu.

Tako su ti posvećenici prvih kršćanskih stoljeća, koje današnja teologija više ne priznaje i čija je uspomena čak i pokopana, Krista prikazali kao liječnika duša, kao iscjelitelja, kao spasitelja čovječanstva. Pritom su Ga doveli u kontekst cjelokupne zemljine evolucije pokazujući kako zemaljska evolucija teče silaznom linijom - do potpune bolesti fizičkog organizma u odnosu na najviše zadatke ljudske svijesti, i do intervencije božanskog Spasitelja kao liječnika duše s obzirom na stanje duše u odnosu na duhovno-božanski svijet. Tako su posvećenici prvih kršćanskih stoljeća dali pogledu na Krista duboko značenje: Krist kao liječnik duše svijeta, kao iscjelitelj čovječanstva, kao Spasitelj.

Na temelju svega ovoga može se reći: kad bi ono što su inicirani davnih vremena, prije nego što se na Zemlji dogodio misterij na Golgoti, mogli reći drugim krugovima ljudi do kojih su ova učenja našla pristup, moglo bi se govoriti o duhovnoj, božanskoj egzistenciji koja prožima, i u osnovi, leži u temelju sve osjetilne egzistencije, a ako netko to potpuno oživi u modernoj svijesti putem imaginativnog uvida, onda će ono što je inače apstraktna filozofija mišljenja, ne samo oživjeti u smislu u kojem sam je okarakterizirao u zadnjih nekoliko dana, nego će tada apstraktno mišljenje filozofija također postati osvjetljena svjetlom Krista.

A u toj spoznaji, prema kojoj moderna imaginacija vodi ljude do spoznaje duhovnog svijeta, filozofija postaje kristijanizirana i u čovječanstvo može ući ono što je nekoć bilo u drevnom čovječanstvu: svijest božansko-duhovnog Oca cjelokupne fizičke egzistencije. To je u biti bila ta božanska svijest o Ocu kojoj su stari posvećenici, zajedno s ostatkom čovječanstva, težili. Najviši stupanj inicijacije u misterijima, bio je onaj gdje je inicijant kao 'Otac' predstavljao božansko-duhovnog Oca svijeta.

Ako ovaj pogled učinite aktivnim u sebi, tada nastaje ono što se zove kršćanska filozofija. A ako dalje upoznajete, kroz suvremenu inspiraciju, ono

što su već posvećenici prvih kršćanskih stoljeća govorili s ostacima stare inspiracije, naučite prepoznati kako duhovno-božansko biće, Krist, izlazi iz duhovnih svjetova u zemaljsku evoluciju čovječanstva i čini središnju točku ove zemaljske evolucije. Čovjek unosi smisao u zemaljsku evoluciju i u njezine zakone, učeći povezati ovu zemaljsku evoluciju sa kozmosom kroz misterij Golgote, gledajući kozmičko biće Krista. Čovjek uči prepoznati kako su se nebesa nastavila brinuti o evoluciji Zemlje, brinuti o stvarima čovječanstva, i to proširuje karakter kozmologije, koju sam ovdje već okarakterizirao, od jedne duhovne kozmologije do kršćanske kozmologije.

A kad čovjek stekne živi odnos s Kristom i misterijem Golgote u smislu Pavlove izreke 'Ne ja, nego Krist u meni', tada ga vodi Krist, pomažući mu nadvladati zagonetku smrti, u obnovljeni život u duhu, te se upoznaje novi duh, koji bi zauzvrat trebao razjasniti čovječanstvu da iza fizičkog svijeta postoji duhovni svijet koji ga regulira, organizira i pulsira njime. Polazeći od Krista, uči se spoznati poslanje iscjeliteljskog duha kojeg je posvetio sam Krist; upoznaje se otajstvo Duha Svetoga kao temelj nove religijske spoznaje.

Trojstvo, o kojem se tako dugo govorilo kao o dogmi, ponovno izranja pred čovjeka. I gledajući pretkršćanske misterije može se reći: u njima je živio bog Otac, koji i za nas ima kozmičko značenje. Otajstvom na Golgoti Sin Božji u Kristu približio se čovječanstvu, a onim što je Sin Božji unio u čovječanstvo, uspostavljena je veza s ozdravljenjem, s Duhom Svetim. Trojstvo će ponovno postati zorno živo, a ne dogma. Kroz oživljavanje svijesti Oca nastaje jedna posve kršćanska filozofija. Oživljavanjem svijesti Sina kroz Krista, nastaje kozmologija, a na temelju onoga što je Krist razumio pod iscjeliteljskim duhom i što je milostivo izlio na čovječanstvo, nastaje nova, spoznajna osnova kršćanske religije.

Nadovezujući se na takvu kršćansku filozofiju, kršćansku kozmologiju i kršćansku spoznajnu religiju, želimo i sutra nastaviti govoriti o misteriju smrti u vezi s bićem Krista i evolucijom.

OSMO PREDAVANJE, Dornach, 13. rujna 1922.

Događaj smrti u vezi s Kristom

Kako na sljedećim predavanjima planiram prijeći na problem čovjekove smrti, besmrtnosti duše u vezi s Kristom i razvojem kršćanstva, danas će biti potrebno ponoviti nešto od onoga što sam već iznio ovdje, ponovno osvjetljeno s drugačijeg gledišta.

Ako pogledamo dva stanja koja se izmjenjuju u svakodnevnom čovjekovu životu, stanje budnosti i stanje spavanja, tada u običnoj svijesti prvo vidimo da je tijekom spavanja čovjek isključio svoju osjetilnu percepciju, ali i da je također, u određenoj mjeri, ugasio ono što doživljava u svom duševnom životu kao mišljenje, osjećanje i volju. Sve što mi kao ljudi sažimamo kao sebstvo dok smo budni, zapravo se gasi kada spavamo.

Ono što je ovdje ugašeno, sada se malo po malo, ponovno raspiruje kroz imaginaciju, inspiraciju i intuiciju. Prvo, kako bi proizvela imaginativno mišljenje, meditacija se mora prvo baviti običnim mišljenjem. Pokazao sam kako se kroz meditaciju pomoću mišljenja doći do imaginativne spoznaje. Osobito u vezi s problemom smrti, potrebno je ponovno razjasniti ono što doživljava inicijacijska spoznaja na svom putu, jer to jasno pokazuje kakav odnos osoba ima sa svojim fizičkim tijelom i svojim duhovno-duševnim bićem kada nastupi smrt.

Ako se prema mišljenju odnosite na način koji sam opisao, prvo ćete doživjeti da, budući da se cijelom dušom osjećate izvan fizičkog organizma, da zapravo neko vrijeme ne možete misliti. U određenom smislu, nakratko prestanete misliti. Potrebna je određena hrabrost, unutarnja energija i također određena prisutnost duha kako bi se ovaj trenutak doživio potpuno smireno. Ali tada primijetite kako, kada se probudite u sebi, doživljavate mnogo jaču duševnu aktivnost nego što ste je imali prije. Ponovno počinje mišljenje. Napredovanje je stoga takvo da čovjek prvo ima običnu svijest - izričito napominjem: ova obična svijest se zadržava tijekom stvarne imaginacije - ali uvijek mora proživjeti svoj put u drugo stanje i proživjeti svoj put natrag. Ali u ovom drugom stanju - za običnu svijest čovjek prirodno zadržava zemaljsku sliku - u ovom drugom stanju u koje se može ući, gubi se, da tako kažemo, sposobnost proizvodnje misli; ali kako nastavljate s meditacijom, javlja se veća aktivnost i sada dobivate jače unutarnje iskustvo mišljenja. I dok se za običnu svijest misli doživljavaju na način da su to uglavnom misli o vanjskom osjetilnom svijetu i misli sjećanja, tupe misli koje proizlaze iz svakakvih osjećaja i emocija, sada imate način mišljenja kroz koji možete apsorbirati svoj vlastiti život, koji ste proveli ovdje na Zemlji od rođenja do sada, u svoju svijest u aktivnom mišljenju, na način

kako sam to već opisao, naime radi se o dubljem sloju životnog tijeka o kojem govorimo. Već sam rekao da to nisu sjećanja koja čovjek ima u običnoj svijesti, nego je to dublji sloj. Vi zapravo vidite eterski proces koji gradi, prožima i prodire u fizički organizam i oduvijek je prodirao u njega. Sve što se dogodilo od rođenja, u čemu je došlo do rasta u fizičkom organizmu, pojedini organi su se plastično razvili, naše misaone sposobnosti, naše emocionalne sposobnosti i sposobnosti naše volje, izvađene su iz dubine organizacije, sve što je vezano za stvarni život, a što je inače skriveno od svijesti, pojavljuje se u obliku aktivnih, unutarne proživljenih, sadržajnih misli. Dakle, u određenoj mjeri, čovjek ide od običnog mišljenja, preko ponora, do mišljenja koje doživljava vlastito etersko tijelo.

Otkrivajući imaginativno mišljenje na ovaj način, čovjek mora dobro paziti na ono što mu izmiče u trenucima dok je u tom imaginativnom mišljenju. Prvo što zapravo gubite su zapravo sjećanja. Čovjek u običnoj svijesti ima sjećanja, ali uz običnu svijest razvija se i ova druga, imaginativna svijest. U njoj nema sjećanja. Molim vas da to pojasnite sa sljedećim: čak i kad se prisjećamo, kao u svim iskustvima obične svijesti, zapravo živimo u sadašnjosti. Opažate ono što je trenutno pred vama, razmišljate o sadašnjosti, a kada se prisjetite prošlosti, imate u sadašnjem trenutku i sliku koja samo upućuje na prošlost. Tako obična svijest doživljava sadašnjost. Imaginativna svijest doživljava vlastiti život, da se pojedine faze promatraju odjednom, kao da su stvari koje su inače u vremenu, kao da su u prostoru. Događaji koje čovjek doživljava istovremeno u svojoj tridesetoj, osamnaestoj, desetoj godini, jedno pored drugog, tako u isto vrijeme doživljavate svoju vlastitu zemaljsku prošlost. Vrijeme postaje poput prostora. Pred dušom stoje događaji koje je netko doživio u tridesetoj, osamnaestoj, desetoj, sedmoj i petoj godini; stoje jednu uz druge.

To je ono što ova iskustva imaginativne svijesti čini različitima od onih obične svijesti. Obična svijest živi u sadašnjosti; za prošlost ima samo sjećanje. Imaginativna svijest živi kroz vremena, ali tako da se vremena odmah pojave pred dušom. Sjećanja, misli sjećanja, rekao sam, ono su što prvo zaboravite. Zaista je tako. Ono što izuzetno pomaže u životu u običnoj svijesti, naime da imate sjećanje, da imate sjećanja, nije nešto što imate i u svojoj imaginativnoj svijesti. Naravno, budući da pored sebe imamo prirodnog čovjeka, u običnom čovjeku zadržavamo sposobnost pamćenja kakva je bila prisutna; ali na ono, što čovjek novo ima, u običnom ljudskom životu nema sjećanja. Pretpostavimo da onaj s imaginativnom svijesti, u određenom trenutku iskusi tijek svoga života. Želi to ponovno doživjeti za tri dana. Danas se ne sjeća što je doživio. Mora ponovno poduzeti iste aktivnosti koje su ga dovele do iskustva životnog puta. To iskustvo mora ponovno prakticirati. Baš kao što stvarna fizička stvar ne može jednostavno biti tu kad je se sjećate, već joj se morate vratiti, tako i ono što sada doživljavate,

naime vaše etersko tijelo, to se ne može ostvariti jednostavno kroz sjećanje, jer je stvarno; mora se evocirati uvijek iznova.

To je nešto što razočarava mnoge koji rade takve vježbe duše. Bave se svojim vježbama, nešto postignu, nešto vide. Vjeruju da ta vizija ostaje u njima, da je uvijek mogu prizvati u sjećanje. Ne mogu i onda su razočarani. Moraju se uvijek iznova ulagati napori kako bi se ponovno proizvela unutarnja iskustva. Jedan primjer za to. Pretpostavimo da netko tko govori iz nove znanosti o meditaciji drži predavanje. Drži ga tako da nije sve pretvorio u apstraktne ideje, nego će govoriti iz žive perspektive. Stoga se ne može pripremiti na način da bi zapamtio nešto što ima na umu. Čovjek može zapamtiti stvari koje se odnose na fizički svijet, ali ne može zapamtiti stvari koje se odnose na imaginativnu svijest, jer se one moraju uvijek iznova proizvesti. Može se i pripremiti, ali ta priprema je svojevrsna praksa.

To je kao stjecanje vještine kroz praksu. U tome pomaže meditacija, vježbanje, izvući ono što želite proizvesti iz nadosjetilnog svijeta. Ali mora se pojaviti u neposrednom trenutku. Tada u svom izražaju, u svojoj formulaciji, ima neposredni odjek duhovnog. Molim vas, oprostite mi ako ovo iznosim kao nešto osobno. Ja sam o nekoj temi govorio već trideset ili četrdeset puta. Pričati o nekoj temi po trideseti put nije mi nimalo lakše. Jednako je teško kao i prvi put; uvijek je to isti proces. Ono što vam je potrebno za to proizvesti je koncentracija, smirenost, kako bi to što ste proizveli proizašlo iz smirene duše. Možda nije potrebno, ali da budem jasan, želio bih primijetiti da je u tom pogledu publika često izrazito okrutna prema osobi za koju se očekuje da predstavi nešto iz duhovnog svijeta - naravno prisutni su uvijek isključeni - što može funkcionirati prilično dobro na profesorskom predavanju, ali na duhovnom predavanju svakakvi slušatelji izlaze naprijed i postavljaju svakakva pitanja i uopće ne obraćaju pozornost na činjenicu da će u sljedećem trenutku biti iznesene stvari iz duhovnog svijeta.

Na ovaj način pokušao sam vam predstaviti iskustvo imaginacije. Budući da čovjek u sebi zna kako nastaje to aktivno, živo mišljenje, koje sada kao sadržaj ima životni tijek, također zna što je bit običnog mišljenja. Sada se na ovaj uobičajeni način mišljenja možete osvrnuti iz svoje imaginativne svijesti, a onda dolazite do spoznaje da ovaj uobičajeni način mišljenja uopće nema stvarnosti. - U stvarnosti svaki čovjek živi u imaginaciji. On je nesvjesno u imaginaciji, i ima to suštinsko mišljenje u sebi. Ali budući da nije dovoljno ojačao svoje duševne snage, duševno je preslab da ono što je u njemu dovede u svijest, pa kad želi misliti, uvijek se hvata za svoje fizičko tijelo. To postaje osnova za uobičajeno mišljenje. Ali što se zapravo događa? Sada, kako se ova unutarnja aktivnost, koja je nesvjesna imaginacija, čak i u običnoj svijesti, okreće fizičkom organizmu, ona klizi u ovaj fizički organizam. Ono što čovjek ne zna, što ostaje nesvjesno, što zasja u imaginativnoj spoznaji kao aktivno mišljenje, u običnoj svijesti sklizne u fizički organizam, koristi ga i ono što

jest a što ne zna, jer ostaje nesvjesno, baca natrag kao unutarne zrcalne slike. To su uobičajene misli. One nemaju ništa više stvarnosti nego što slike u ogledalu imaju stvarnosti, u usporedbi sa stvarima koje stoje ispred ogledala. Nešto nam se reflektira u našem fizičkom tijelu, a to su misli koje dolaze u običnu svijest - samo zrcalne slike. Tko god ih doživi, te misli, u njima ne doživi ništa supstancijalno. U tim mislima obične svijesti nema soka ni snage. Međutim, kada se u imaginaciji javlja aktivno mišljenje, u mislima postoji supstanca. U svakoj imaginativnoj misli ima supstance, soka i snage. Čovjek zna: s ovim imaginativnom mišljenjem, živite u onoj sili koja nas je iz djetinjstva učinila odraslim ljudima.

Kada se čovjek izbori do imaginativnog mišljenja, to je upravo prijelaz iz obične stvarnosti u etersku stvarnost. Ali ovo vam daje prvi nagovještaj znanja o fizičkom tijelu. Gledate fizičko tijelo kao zrcalni uređaj koji vraća vaše misli natrag vama. Ovo je način na koji počinjete pristupiti problemu smrti, jer dok vaše fizičko tijelo nije za vas objekt, ne možete pristupiti problemu smrti. Ako čovjek još uvijek kao biće postoji nakon smrti, onda ono sigurno nije prisutno u svom fizičkom tijelu. I tako, ako tijekom života želite riješiti problem smrti, morate imati fizičko tijelo izvan sebe i gledati ga kao objekt, kao što ga imate, relativno, u smrti. To je karakteristično za prvi korak prema rješenju problema smrti. Ono što je potrebno dalje bit će predstavljeno u drugom dijelu današnje rasprave.

Kroz takvo znanje koje sam vam opisao, osoba je u poziciji da može stvarno prosuditi u kakvom je odnosu duhovno-duševni aspekt osobe prema tjelesnom-fizičkom aspektu. Samo sposobnošću objektivnog promatranja fizičkog organizma, eterskog organizma, i duševno-duhovnog, sa imaginativnim i također sa drugim metodama nadosjetilnog gledanja, može se također prepoznati i kako se ta dva dijela ponašaju u različitim situacijama života. Stoga je od neizmjerne važnosti uzeti u obzir, da u slučaju nadosjetilne spoznaje o kojoj ovdje govorim, čovjek zadržava običnu svijest koju inače ima u budnom životu, uz sva druga spoznajna iskustva. Dakle, ako pred sobom imate nešto iz svog života, čak i u svojoj imaginativnoj svijesti, naprimjer način na koji su se, kad ste bili dijete u svojoj devetoj ili desetoj godini, pojavile određene sposobnosti kao rezultat vaših uvjeta rasta, kako su se pojavile moralne tendencije i tako dalje, na to gledate kada imate jedinstvo tjelesnog i duševnog u devetoj ili desetoj godini života. Gledate što se dogodilo u vašem organizmu kada ste imali devet ili deset godina. Ali isto tako morate održavati svoju uobičajenu svijest, to jest, sada morate biti u stanju gledati u devetu ili desetu godinu svog života, koja vam daje nešto što inače ostaje potpuno nesvjesno, a s druge strane morate pronaći prijelaz prema vlastitom nahođenju, i kao i u običnoj svijesti, imati sjećanja koja nas na uobičajeni način vraćaju u našu devetu ili desetu

godinu života. Čovjek mora moći usporediti jedno s drugim: višu svijest i običnu svijest. Kao što se u običnoj svijesti prelazi s jedne misli na drugu, tako se uvijek iznova mora prelaziti, s onoga što se doživljava u imaginativnoj svijesti, na ono što se doživljava u običnoj svijesti.

Ova karakteristika više svijesti o kojoj se ovdje govori posebno je važna. Svi oni koji samo izvana prosuđuju antropozofska istraživanja često vjeruju da se ono što izgleda kao imaginacija, može odbaciti kao svaki svjesni sadržaj vizionara, halucinata. Ali treba uočiti radikalnu razliku koja postoji između ispravne imaginacije i vizije. Međutim, vizija također osobi pruža slikovni sadržaj, ali je ta osoba potpuno zaokupljena svojom vizijom. Dok ima ovu viziju, njegova se svijest preobrazila u ovu viziju, i on ne može po volji ići naprijed-natrag iz vizije u običnu svijest. Onaj s imaginacijom, s druge strane, svoju običnu svijest nije pretvorio u viziju, već je svoju običnu svijest obogatio imaginacijom. Ono što je imaginacija jednostavno je dodano onome što već imamo u običnoj svijesti. Stoga onaj s imaginacijom odbacuje uobičajeno iskustvo vizije, ali također može vidjeti i to u kakvoj se situaciji nalazi vizionar. Zato što svatko tko je dosegao razinu spoznaje o kojoj se ovdje govori, može vrlo pomno pogledati kako je duša iznutra aktivna, kako koristi fizički organizam tako da reflektira svoje misli natrag u njega. Osoba s imaginacijom i inspiracijom, poznaje prirodu odnosa između duše i fizičkog tijela u običnoj, normalnoj svijesti. Zato može suditi i o vizionaru. Kod vizionara je slučaj da se duša nije oslobodila fizičkog tijela. Onaj s imaginacijom zna što za dušu znači biti slobodna od fizičkog tijela, jer je on stvarno izvukao dušu iz fizičkog tijela i natjerao je na aktivnost. Ali kada pogleda vizionara, njegova je duša dublje u njegovom fizičkom tijelu nego inače kada percipira vanjski svijet u običnoj svijesti.

To je razlika između onog s imaginacijom i vizionara: vizionar dublje uranja u svoje tjelesne funkcije nego se u njih uranja u običnom životu, dok kod onog s imaginacijom dolazi do stvarnog izlaska iz fizičkog organizma i u isto vrijeme sadržaj obične svijesti se zadržava. Ako tu razliku ne sagledate u cijelom njenom eminentnom značaju, uvijek ćete brkati ono što se ima uza se pod oštrom kontrolom običnog mišljenja, imaginaciju, s vizionarskim životom, koji nema nikakvu kontrolu, gdje se čovjek jednostavno spušta dublje u svoje fizičko tijelo, tako da su ono što mu se čini kao njegove vizije, možda samo bolesti njegove jetre ili želuca, koje već ima u običnom životu, u koje je sada uronio. Onaj s imaginacijom, pak, u svojoj imaginaciji nema posla sa svojim organima, nego svjesno gleda dio duše koji je prije bio nesvjestan. Dakle, imaginativna svijest ne vodi od obične svijesti dalje, prema nečem vizionarskom, kao što neki vjeruju, nego je učenje, vježba za imaginativnu svijest, upravo protuotrov za sve vizionarske stvari. Čovjek se ne razvija u smjeru vizija, već u suprotnom smjeru: osloboditi se fizičkog organizma, moći koristiti fizički organizam u samoj imaginaciji, duševno, prije svega eterski, doći do sadržajnog iskustva. U običnom životu,

supstancijalnost je fizičko tijelo, a ono što netko ima osim fizičkog tijela su, u mišljenju, zrcalne slike koje nemaju supstancu, koje nemaju nikakvu unutarnju stvarnu aktivnost. Upravo u kontrastu između nadosjetilnih vizija, na koje se ovdje misli, i vizionarskog života, posebno može postati jasno na što se ovdje misli pod imaginacijom, inspiracijom i intuicijom, u višoj svijesti.

Opet, vidite kako se kroz takvo znanje postupno uči kakav je odnos između duševno-duhovnog i fizičko-tjelesnog. Može se vidjeti kako nastaje nečiji vizionarski život kada se duša spusti dublje u fizičko tijelo tijekom zemaljske egzistencije. Ali također vidite što znači biti izvan svog tijela i kakvo je duševno iskustvo kada ste izvan svog tijela. Kroz ovo psihičko-duhovno iskustvo izvan svog tijela, osjećate i doživljavate kako morate živjeti kada više nemate fizičko tijelo. To je rješavanje problema smrti unutar fizičke egzistencije na Zemlji, tako što se živi u egzistenciji u kojoj se nalazimo kada više nemamo fizičko tijelo. - Molim vas da shvatite da je moj cilj pokazati kako se uz svu razboritost, može okarakterizirati okretanje problemu smrti, jer danas se problem smrti često tretira diletantski. Ali trebalo bi biti jasno kako se, posebno u antropozofskim istraživanjima, kada se bavi ovim problemom, primjenjuje sav oprez u mišljenju koji bi se mogao zahtijevati. Zato nisam bježao od toga da današnje predavanje bude malo preciznije, kako bi bilo dobra osnova za razumijevanje problema smrti. Više o tome u trećem dijelu današnje rasprave.

Ako, dok se uzdižete do imaginacije, inspiracije i tako dalje, dobijete pogled na duševno-duhovno s jedne strane, i fizičko-tjelesno s druge strane, tada možete - kao što sam rekao - vidjeti odnos između duševno-duhovnog i fizičko-tjelesnog, za svaku životnu situaciju u životu čovjeka. Prije nekoliko dana ovdje sam opisao kako, silazeći iz duševno-duhovnog svijeta, čovjek radi na stvaranju vlastitog fizičkog organizma, kako to onda iz njega nestaje, i kako se ponovno pronalazi na drugačiji način kroz začće i rođenje. Zatim sam objasnio kako problem rođenja izgleda iz perspektive pred zemaljske egzistencije. Pogledajmo sada поближе zemaljsku egzistenciju u ovom trenutku, jer ova zemaljska egzistencija stoji između događaja rođenja i događaja smrti, i ako se želi postupno doći do razumijevanja smrti, čovjek mora biti sposoban smrt povezati s rođenjem ili začćem tijekom zemaljske egzistencije.

Konkretno, kada se pogleda kako se duševno-duhovni aspekt pred zemaljske egzistencije odnosi prema onome što osoba ima kao fizičko tijelo tijekom zemaljskog života, tada dolazi do uvida kako je dio duhovno-duševnog elementa - dio, koji također ima u pred zemaljskoj egzistenciji - zapravo potpuno transformiran kroz začće i rođenje. Ovaj jedan dio duševno-duhovne egzistencije zapravo nestaje. U pred zemaljskoj egzistenciji još

uvijek je tamo; to je dio iz kojeg se razvilo mišljenje. U pred zemaljskoj egzistenciji postoji, ali kao duševno-duhovni entitet nestaje onog trenutka kada netko uđe na Zemlju. Ostaci su još uvijek prisutni u vrlo malom djetetu, ali postupno, ovaj dio duševno-duhovnog života potpuno nestaje. Što mu se dogodilo?

Dio koji nestaje transformiran je u život i formu organizacije čovjekove glave. Dakle, shvatimo ispravno: potpuno je pogrešno ako netko vjeruje da se svo duševno-duhovno čovjeka kao takvo postojalo u njegovoj pred zemaljskoj egzistenciji. Tada bi na Zemlji dobio neku vrstu kuće s njegovim tijelom, i onda bi se duševno-duhovni element uselio u nju i bio bi unutra. Posve je netočno razmišljati na ovaj način o dijelu duše na koji sada mislim. Ovaj dio se slegne, nestane i transformira u istinski fizički materijal, koji je naša organizacija glave. Život i forma naše organizacije glave je fizička metamorfoza duhovnog i duševnog elementa naše pred zemaljske egzistencije. Pogledajte organizaciju vaše glave - i ne mislim samo na glavu koja se odvoji kad vam odrube glavu, već na glavu sa cijelim svojim unutarnjim sadržajem, sa svim živčanim strunama koje idu u nju, također s cirkulacijom krvi, u tom smislu glava je krvotok - sve je to proizvod transformacije dijela čovjekove pred zemaljske egzistencije. Ovaj dio pred zemaljskog duševnog života nestaje u ovoj organizaciji glave. I zato što u našoj organizaciji glave imamo ispravnu transformaciju onoga što imamo u našem pred zemaljskom životu, zato što u čovjekovoj glavi vidimo ispravnu fizičku sliku naše pred zemaljske egzistencije, zato je ova glava pravo ogledalo za odražavanje misli. To je postala jer se formirala i animirala kao fizička tvar iz doživljenih misli pred zemaljske egzistencije. To je čini ogledalom za misli koje oblikujemo na temelju naših percepcija.

S druge strane, želimo bih reći, s druge strane duševnog života pojavljuje se onaj dio duše koji u čovjeku prolazi kroz začecje i rođenje, ne pretvarajući se u fizičko tijelo, ali koji je samo u labavoj vezi s našim metabolizmom i udovima. To je dio koji u običnoj svijesti čovjek doživljava u svom odrazu kao volju. Usporedite volju s predodžbama, s mišljenjem. U životu mišljenja, mi kao ljudi zapravo smo uvijek potpuno svjesni kada smo budni. Da, budnost zapravo znači živjeti u predodžbama. S voljom nije tako. Uzmite najjednostavniju volju. Podignite ruku ili šaku. Što u početku imate o tome u budnoj svijesti? U svojoj budnoj svijesti prvo imate misao: podižem ruku. - Onda se nešto događa što se događa u dubini vaše organizacije. Međutim, doživljavate razne vrste nejasnih osjećaja, uključujući zaostale emocije i slično, ali ono što ponovno doživljavate jasno i potpuno budni je uspjeh: ruka je podignuta. - To možete vidjeti. Ono što se događa između ova dva stanja u dubinama organizma kao stvarna suština htijenja, običnoj svijesti ostaje jednako nesvjesno kao i ono što se događa tijekom spavanja. Mi smo budni samo u misaonom životu; u našem stvarnom životu volje spavamo, čak i kad smo budni.

Ovaj djelomični život spavanja koji se pojavljuje u našoj volji, stoga je spavanje koje također prožima naše budno stanje. Uvijek spavamo u dijelu duše, čak i kad smo budni, naime u dijelu duše u kojem je ukorijenjena volja. Ali upravo je to dio duše koji se ne pretvara u fizičku organizaciju kada prolazi kroz čovjekovo začecje i rođenje. Jedan dio duše pojavljuje se ovdje u fizičkom svijetu nakon rođenja, kao čovjekova organizacija glave. Organizam udova i metabolički organizam nisu izravna slika drugog dijela duše, već su rođeni iz fizičkog svijeta, a drugi dio duše se s njima povezao na labav način, tako da ovaj sustav udova i metabolički organizam ne odražava ono što duša doživljava. Dakle, čovjek spava u odnosu na svoju volju i također u odnosu na svoje udove i metabolizam. U tom odnosu spava i kad je budan. A za nadosjetilnog promatrača, ovaj dio duše, kada se promatra u vezi s fizičkim organizmom, vrlo je sličan onome u kakvom su odnosu 'Ja' i astralno tijelo, cijela duša, s fizičkim organizmom od padanja u san do buđenja. Ljudi su mnogo složenija stvorenja nego što obično mislimo. Postoje određeni prikazi nadosjetilnog koji jednostavno kažu: kada je osoba budna, njena duša i duh su unutar njenog fizičkog i eterskog organizma; kada spava, vani su. - Ali stvar nije tako jednostavna, jer se tako može govoriti samo u odnosu na organizaciju glave, ali ne i u odnosu na ostatak čovjekove organizacije. Jer u odnosu na ovu preostalu organizaciju, dio života duše spava, čak i kad je osoba budna.

Ovaj dio života duše, koji spava i koji izranja samo u vrlo specifičnim predodžbama iz mračnih dubina ljudske organizacije, ovaj dio se predstavlja u trenutku gdje se čovjek uzdiže do intuicije, jer je ta intuicija, kao što sam pokazao, rezultat vježbi volje. Na taj način učite gledati u ono što je inače uvijek skriveno u budnom životu; učite gledati u misterij čovjekove volje. Čak i za budan život čovjekova volja je misterij, koji se djelomično otkriva inspiracijom, ali koji se potpuno otkriva samo intuicijom. I koliko god to paradoksalno zvučalo: jednom kada je čovjek uspio prozreti istinsku bit vlastite volje, prozire i božansko-duhovni svijet. - Duhovni svijet je sadržan u fizičkoj transformaciji u organizaciji glave; tamo se ne može otkriti mnogo od duhovnog svijeta. Ljudska glava je zapravo najmanje duhovna stvar kod ljudi. Ali preostala fizička organizacija sadrži nepromijenjeni život duše, kakav je bio kad je čovjek bio u pred zemaljskoj egzistenciji bez fizičke ili eterske organizacije. U onome što živi ispod volje, čovjek je također u cijelosti duh i između rođenja i smrti, i kroz intuiciju se može razaznati kakav je taj duh.

Taj duh, koji se otkriva u intuiciji kao entitet iza kojeg je volja, predstavlja se kao sakupljač svega što je netko prošao u smislu intelektualnog duševnog rada i impulsa, moralnih sklonosti i impulsa u duši, tijekom zemaljske egzistencije. Kao što sam već primijetio s druge točke gledišta, mlađi dio duše, duša, koja se unutar naše trenutne zemaljske egzistencije ponaša embrionalno, nešto je što je na početku nastajanja. Ako pogledate ovaj dio

duše, onda gledate nešto unutar čovjeka što živi prema smrti, da bi se kroz smrt pravilno rodilo, baš kao što duša u svojoj pred zemaljskoj egzistenciji živi prema svojoj zemaljskoj egzistenciji, kako bi se kroz začće i rođenje rodila u ovozemaljskom životu. Ispod naše volje živi duševni embrij, koji ako se prepozna njegova bit, predstavlja njen embrionalni život, i iz kojeg se vidi da se u smrti rađa za novi duhovni život, kao što se može vidjeti u čovjekovoj duši u njenoj pred zemaljskoj egzistenciji da rođenjem ulazi u zemaljski život. Dakle, da bi se došlo do spoznaje o fizičkoj egzistenciji, prvo se mora upoznati duševna bit na kojoj se temelji volja unutar nadosjetilne egzistencije. To nas dovodi korak bliže problemu smrti. - Ovo ću razmatranje zaključiti u zadnjem, četvrtom dijelu, a sutradan će nas ono dovesti do sažetka problema smrti u vezi s problemom Krista.

S takvim znanjem može se vidjeti kako vječna jezgra čovjeka ima svoju evoluciju kroz pred zemaljsku egzistenciju, zemaljsku egzistenciju i egzistenciju nakon smrti. Međutim, ako se na to gleda nepristrano, javlja se velika zagonetka. Ova zagonetka proizlazi iz promatranja kako stječemo 'Ja' svijest. Iz jučerašnjeg će predavanja proizaći da 'Ja' svijest ovisi o fizičkom organizmu, jer u tijeku zemaljske evolucije nastaje tek u trenutku gdje čovjek u običnoj svijesti može koristiti samo svoj fizički organizam. Upravo ovdje imaginativna, inspiracijska i intuitivna spoznaja, jasno uče da mi kao ljudi stječemo svoju 'Ja' svijest prvo ovdje u fizičkom svijetu između rođenja i smrti, te da je stjecanje te 'Ja' svijesti povezano s korištenjem fizičkog tijela. Ali ono nestaje sa smrću.

Ono što je čovječanstvo na Zemlji iskusilo kao život duše prije razvoja 'Ja' svijesti može se, prema gledištu kakvo sam danas ponovno okarakterizirao, u smislu njegove vječne suštine, pojaviti samo na takav način da ide od pred zemaljske egzistencije preko zemaljske egzistencije do post-zemaljske egzistencije, što drugim riječima znači: kroz ponovljene živote na Zemlji. Ali ono što se stječe kao 'Ja' svijest u početku je potpuno određeno: vi ovu 'Ja' svijest stječete korištenjem vašeg fizičkog tijela, da, tek tijekom ljudske evolucije naučili ste - u vrijeme kada je u ovu evoluciju također ušao misterij Golgote - koristiti svoje fizičko tijelo na takav način da je 'Ja' svijest zasjala u vama.

Stoga je jednako sigurno da kada kroz fizički organizam dođemo do 'Ja' svijesti, da se moramo bojati da će ta 'Ja' svijest iz nas nestati smrću. To je jedan od problema smrti. Čak i ako vidimo sve što nam se otkriva kao vječna suština u mišljenju, osjećanju i htijenju, u njihovoj preobrazbi, kao ono što se samo reflektirano pojavljuje u mišljenju i zapravo je nestali duševni život koji je pretvoren u organizaciju glave, ako u volji vidimo odraz onoga što vodi duhovni embrionalni život u ostatku organizma, samo da bi se rodilo sa smrću, ako u tom pogledu možemo potpuno vidjeti kroz duhovni život, tada

se moramo bojati, i to ne zbog podređene osjećajnosti, već se moramo bojati zbog znanja kada je u pitanju ovo: što iz fizičkog organizma nosimo kroz smrt? - Zato jer se fizičko tijelo raspada smrću. Ako smo kroz njega stekli svoju 'Ja' svijest, onda se javlja anksioznost, koja je svakako znanstveno utemeljena anksioznost: kako svoju 'Ja' svijest nosimo kroz smrt?

Ovo pitanje rješava samo misterij Golgote. Čovječanstvo nikada ne bi moglo prenijeti 'Ja' svijest kroz smrt da se ta 'Ja' svijest razvijena u fizičkom tijelu ne sjedini s Kristom koji je drži, da se ne rastopi od čovjekove duše s fizičkim tijelom. 'Ja' svijest se stječe kroz fizičko tijelo. U smrti bi se istopilo iz čovjekove duše zajedno s fizičkim tijelom, da ovo 'Ja' nije povezano s bićem Krista u smislu Pavlovih riječi 'Ne ja, nego Krist u meni'; jer Krist ga uzima i nosi kroz smrt. - Kako se to događa detaljno ćemo opisati u narednim predavanjima i pokazati kako je Krist biće ono koje omogućuje da sačuvamo našu 'Ja' svijest i prenesemo kroz vrata smrti.

Samo antropozofsko istraživanje, na koje se ovdje misli, otkriva puno značenje problema Krista za ljudski život. Značaj takve spoznaje počinje s običnom filozofijom! Ova obična filozofija se budi za unutarnji život i postiže spoznaju o sebi, samo kada se može hraniti imaginativnom spoznajom. Pogledajte što sam objasnio danas na početku predavanja. Prelaskom na imaginativnu spoznaju kroz meditaciju, na neki se način prelazi preko ponora. Mišljenje prestaje, postoji ne-mišljenje između običnog i aktivnog, živog, imaginativnog mišljenja; ne-mišljenje je između to dvoje. Pojedini filozofi osjećali su to ne-mišljenje, primjerice Augustin i Descartes, ali ga nisu znali ispravno protumačiti. Govorili su o sumnji, koja leži na početku filozofiranja. Ova sumnja o kojoj govore Augustin i Descartes samo je refleksija prizvana u običnoj svijesti, ovog stanja u kojem se čovjek nalazi u ne-mišljenju, između običnog mišljenja i imaginativnog mišljenja. Budući da ni Augustin ni Descartes nisu svojom dušom uronili u to stvarno ne-mišljenje, oni nisu došli do istinskog iskustva, nego samo do odraza onoga što se doživljava kada između običnog mišljenja i imaginativnog mišljenja, jednostavno nestane mišljenje uopće, naime misli sjećanja nestanu. Sumnja Augustina i Descartesa samo je reflektirana slika ovog iskustva, koje se javlja tek kad se iz obične svijesti prijeđe u imaginativnu svijest. Tako se zapravo može ispravno razumjeti ono što se čini nejasnim u čistoj filozofiji konceptata, ako se to razmatra u svijetlu imaginativne filozofije.

Također ste vidjeli kako, kroz znanje kroz koje se živi u vlastitom eterskom tijelu, imate pred sobom ono što je tijek života kao jedinstvo, i kako ono što nastaje u vremenu, postoji jedno uz drugo kao tijek života. Zahvaljujući toj spoznaji, ono što inače vidimo jedno za drugim, vidimo jedno pored drugog, baš kao i stvari u prostotu. Bergson je to, naprimjer, osjetio kad je razvio svoju ideju 'trajanja'. Ova ideja trajanja igra glavnu ulogu u Bergsonovoj filozofiji; ali onako kako on to ima, to je samo naslućivanje istine. Istina je

imaginativni pogled na vrijeme kao jedno uz drugo. Bergson dolazi samo do apstraktnog osjećaja da ako se dublje uživi u materiju, ide se izvan ovog svijeta sada, ali u sadašnjosti, tako da se doživljava trajanje kao takvo. Ali budući da Bergson ne želi kročiti na tlo antropozofskog znanja, on samo dolazi do reflektirane slike onoga što se doživljava s imaginativnom spoznajom u odnosu na vrijeme kao ovu jukstapoziciju, i on to naziva nešto, što se doživljava kao reflektirana slika, trajanje, 'durée'. To igra veliku ulogu kod Bergsona. Gdje god se bavimo filozofijom, postaje jasno da će ta filozofija dobiti sadržaj i život, tek kada se ta supstanca shvati na način na koji je danas ponovno shvaćena.

Već sam naznačio da ovo također daje sadržaj kozmologiji i religijskom znanju i nastavit ću to objašnjavati u sljedećih nekoliko dana u vezi s problemom Krista. Tada će postati očito kako je u osnovi za modernog čovjeka sva viša spoznaja o vlastitom biću pozivanje na misterij Golgote. I u volji ovog misterija Golgote, u kojem Kristovo biće ponovno ulazi u ljudsku svijest u svojoj punoj, nadosjetilnoj stvarnosti, kroz duhovnu filozofiju, kroz duhovnu kozmologiju, moderno nadosjetilno znanje također će dovesti do temelja ne samo nadosjetilnog života općenito, već i do duhovnog kršćanstva.

DEVETO PREDAVANJE, Dornach, 14. rujna 1922.

Sudbina 'Ja' svijesti u vezi s Krist-problemom

Običan zemaljski život duše odvija se kroz unutarnje doživljene fenomene mišljenja, osjećanja i volje. U stvarnosti, osnova svega je da kad se probudimo, čovjekov fizički organizam sadrži - kao što smo vidjeli u prethodnim razmatranjima - eterski organizam, astralni organizam i 'Ja' biće. Sa svojim astralnim organizmom i svojim 'Ja' bićem, čovjek je kod spavanja u određenom odnosu izvan svog fizičkog organizma, jasno izraženo, zapravo samo izvan organizacije glave fizičkog organizma. Ali kada je čovjek u svom budnom stanju na Zemlji, eterski organizam, astralni organizam, i 'Ja' biće, potpuno su unutar fizičkog organizma i povezani su s njim. Oni djeluju u fizičkom organizmu. Dok spava, sustav sila duše nije dovoljno jak da svijesti predstavi ono što iznutra doživljava u astralnom i 'Ja' organizmu. U budnom stanju, međutim, u svijest dolazi samo ono što fizički organizam reflektira kao misli od aktivnosti eterskog, astralnog i 'Ja' bića.

Kada bi čovjek u svom budnom stanju bio u potpunosti sposoban iskusiti aktivnost cijelog svog duševnog bića, u početku bi iskusio ono što je njegov vlastiti životni tijek, odnosno stvarnost tijeka života koja je u podlozi sjećanja. Ali on bi također doživio sve što smo upoznali kao kozmičke svjetove tijekom sna, gdje odgovarajuće kozmičko iskustvo ostaje neopaženo i nesvjesno. Kada bi čovjek ima sposobnost potpuno koristiti svoje astralno tijelo, ono što doživljava noću kao sliku planetarnih kretanja, pojavilo bi se u budnoj svijesti. Osjećao bi replike planetarnih kretanja koje teku njegovim dišnim i krvožilnim sustavom. Koliko god to običnoj svijesti u početku zvučalo paradoksalno, mogao bi reći: mojim venama teče snaga Sunca, koja je pojačana snagom Marsa, koja je prožeta snagom Jupitera, i tako dalje. - Čovjek bi mogao reći da osjeća planetarne smjerove koji teku njegovim vlastitim bićem. A ako bi osoba iskusila svoje puno 'Ja' biće u sebi tijekom dnevne svijesti, također bi u svom duhovnom biću osjetio nebo sa zvijezdama stajaćicama.

Sve to otpada tijekom obične budne svijesti. U budnoj svijesti ne doživljava se aktivnost eterskog tijela, niti ono što predstavlja stvarne događaje u temelju nečijeg života, niti impulsi planetarnih kretanja koja žive u našim strujama disanja i kao podražaji koji pulsiraju u našem krvotoku, niti cijela aktivnost astralnog organizma, niti ono što je izraženo u sazviježđima zvijezda stajaćica i reproducirano u vječnoj jezgri čovjeka, u njegovom 'Ja' biću, a što bi, ako bi to iskusio, navelo čovjeka da kaže: 'Prožet sam Bogom'. - To se također, ne doživljava u običnoj svijesti, jer aktivnost eterskog organizma, aktivnost astralnog organizma, aktivnost 'Ja' bića, koje se provode u običnom budnom stanju, imaju takav odnos prema fizičkom

organizmu, jer čovjek svako jutro kad se probudi oblači novu odjeću oko sebe. Međutim, sa snagama koje je čovjek akumulirao u spavanju od zvjezdanih svjetova, iz onog što mu je došlo od planetarnih kretanja, oni aktivno prodiru u njegov fizički organizam. I upravo zato jer čovjek aktivno prodire u svoj fizički organizam, što ova aktivnost tri dijela duše - eterskog organizma, astralnog organizma i 'Ja' bića - od buđenja do padanja u san, utječe na fizički organizam, kao rezultat toga, unutar njega se javlja kao čista aktivnost da se sav duševni život može razviti u idejama, u mislima, koje su reflektirane slike koje fizičko tijelo baca natrag u dušu. Čovjek nema svijest o vlastitom tijeku života, o kretanju planeta i o svijetu zvijezda stajaćica, jer se tijekom budnog života sva aktivnost njegova unutarnjeg bića odražava na fizičko tijelo. Ovo fizičko tijelo svojim osjetilima prenosi učinke vanjskog svijeta u fizičku nutrinu: kroz oko struji svjetlost, kroz uho pojave svijeta zvuka, kroz osjetilo topline struji toplina i hladnoća, i tako dalje. Sve se to kroz aktivnost duše odražava kao misli u fizičkom organizmu, a duša taj svijet reflektiranih misli doživljava u svojoj jasnoj, običnoj svijesti.

Takvo je stanje stvari za duševna iskustva u običnom životu. Ovaj budni život postavlja nam pitanje: što zapravo duša čini fizičkom organizmu da se misli pojave kao reflektirane? - Ali prvo imajmo na umu ovo: fizički organizam zapravo sprječava dušu da postane svjesna kozmičkih činjenica koje mogu rezonirati i imati naknadni učinak unutar nje. Kako ova budna svijest radi u detalje, tim ćemo se baviti dalje.

Ispitajmo što to trojstvo eterskog organizma, astralnog organizma i 'Ja' bića zapravo postiže u njihovoj interakciji u fizičkoj organizaciji glave čovjeka. Ispostavlja se da je učinak koje ovo trojstvo vrši na organizaciju čovjekove glave, degradirajući. Kad bi samo eterski organizam prodro u fizički organizam, tada bi postojala kontinuirana konstruktivna životna aktivnost u organizmu fizičke glave; aktivnost glave bi takoreći bila potpuno ispunjena životom. Ali u ovom slučaju ne bi se pojavila fizička svijest. Fizička svijest nastaje samo kada astralni organizam intervenira u organizaciju glave. A ovaj astralni organizam usklađen je i organiziran s onim što smo već upoznali: organiziran je prema čovjekovoj pred zemaljskoj egzistenciji. Ako se smijem tako izraziti, astralni organizam mora, u određenoj mjeri, smatrati svojom zadaćom, ne raditi na ovom materijalno ispunjenom fizičkom organizmu, već radije da ispuni ovaj fizički organizam u njegovoj kozmičkoj duhovnoj formaciji svojom aktivnošću, kao što je to bilo u pred zemaljskoj egzistenciji. Ovaj čovjekov astralni organizam je odjek onoga što je duša učinila iz tajni planetarnog kretanja, iz tajni konstelacija zvijezda stajaćica, kako bi oblikovala ono što sam u prethodnim razmatranjima nazvao kozmičkom klicom fizičkog organizma. Djelovanje astralnog organizma, stoga nije usmjereno prema zemaljskoj metamorfozi fizičkog organizma, već prije

prema kozmičkoj, duhovnoj metamorfozi fizičkog organizma. Dakle, astralni organizam, djelovanjem u fizičkom organizmu, želi neprestano produhovljivati ovaj fizički organizam, utoliko što je on organizacija mozga, odnosno glave. Da, naš astralni organizam neprestano radi u našoj organizaciji glave kako bi ovu organizaciju glave transformirao u duhovnu. Ne postoji stvarna, izvana vidljiva transformacija, postoji napor da se transformira.

Ali ta je težnja uvijek prisutna. Kroz organizaciju glave astralnog organizma, konstruktivnim snagama čovjekove organizacije glave, koje bi donijele svježi, kipući život, ali i nesvjesni život u organizaciji glave, pridružuju se degradirajuće sile koje pokušavaju uništiti i slomiti fizički organizam, utoliko što je on organizacija glave, kako bi iz njega zasjao duhovni organizam, jer je astralno tijelo naviknuto na to iz pred zemaljske egzistencije. Ali fizički organizam se opire. Ne može se slomiti, a taj otpor provodi tako što svaki put kad bi se dogodio trenutak da se ovaj fizički organizam glave, kroz aktivnost astralnog organizma, raspadne u anorganski, prijeđe u beživotnost, svaki put u ovom trenutku mora nastupiti spavanje i tada snage eterskog tijela moraju ponovno biti aktivne isključivo u organizmu glave.

Izmjena između budnosti i spavanja također se može okarakterizirati riječima: dok su budne, astralne sile čovjekovu glavu neprestano izlažu smrti. U trenutku kada bi - ako se može tako reći - ova aktivnost degradirajućih astralnih sila prešla iz latentnog stanja u stvarno stanje, u tom trenutku nastupa spavanje. Imaginativna svijest modernog inicijacijskog znanja, ovu činjenicu može uočiti u izgledu čovjekovog eterskog organizma dok je budan i dok spava.

Dok je budno, etersko tijelo, koje prožima čovjekovo fizičko tijelo kroz duhovnu aktivnost, postaje sve više nediferencirano za organizaciju glave. Dakle, u budnoj osobi pred sobom imamo eterski organizam koji je snažno iznutra diferenciran i opremljen složenim strukturama u onim dijelovima fizičkog organizma gdje se nalaze pluća, jetra, želudac i gdje se nalaze udovi. Tamo je eterski organizam višestruko strukturiran, unutar budnog života. U organizaciji glave, s druge strane, što dulje traje budni život, to etersko tijelo postaje više nediferencirano. Na kraju jednostavno postaje poput jednoličnog oblaka u glavi, jer konstruktivne snage koje su inače u ovom eterskom organizmu gube svoj značaj, i degradirajuće sile astralnog organizma imaju umirujući učinak na organizaciju glave u budnom stanju.

Stvari su potpuno drugačije kada spavamo. Svojom imaginativnom sviješću možete vidjeti kako ta diferencijacija, raznolika organizacija eterskog organizma, upada u etersku organizaciju glave. Eterski organizam glave strukturiran je na isti način kao i ostatak eterskog organizma tijekom budnog stanja. Upravo se tijekom spavanja bude životne snage, kreativne

snage eterskog organizma za glavu, a glava postaje nesvjesna, ali vrlo živa organizacija.

Dakle, vidite da čovjek - u svojoj zemaljskoj egzistenciji iz budne svijesti - neprestano nosi latentnu smrt u svojoj organizaciji glave. U organizaciji glave stalno je prisutna tendencija umiranja. Astralni organizam neprestano organizaciju glave želi transformirati u duhovnu. Želi je učiniti organom planetarnog kretanja, želi je učiniti slikom zvjezdanih konstelacija; stalni je razarač fizičke organizacije glave.

Kad bi netko znao ovu činjenicu u današnjoj znanosti, bilo bi potpuno nemoguće pasti u materijalizam. Jer što imaju za reći oni ljudi koji cjelokupnu čovjekovu organizaciju žele interpretirati na materijalistički način. Oni kažu: i u glavi se odvijaju organski procesi; tamo se odvijaju kao organski procesi života, kao što se životni procesi odvijaju u jetri ili želucu, baš kao i u mozgu, i to odvijanje procesa života u mozgu živi kao misao, kao aktivnost duše. - Ali s obzirom na činjenice, to je potpuna besmislica. Jer mi kroz to ne mislimo, ne doživljavamo dušu u običnoj svijesti kroz činjenicu da se odvijaju životni procesi izgradnje, već kroz činjenicu da je naš živčani sustav stalno na rubu uništenja, da smrt neprestano sjedi u nama. Imati budan život duše u običnoj svijesti, ne znači razvijati organske procese, već ih ubijati. Organski procesi prvo moraju u sebi umrijeti; moraju napraviti mjesta za dušu ako se žele razviti u običnoj svijesti. Ako bi se ovo ispravno razumjelo, moralo bi se reći: život duše sigurno ne može nastati iz organskih procesa jer ti organski procesi prvo moraju doći u situaciju smrti. Prvo se moraju povući iz organizacije glave ako duša želi biti aktivna u njoj.

Ovo je pravo stanje stvari s obzirom na interakciju čovjekove duševne organizacije i čovjekove fizičke organizacije. Ali ova istinita činjenica također pokazuje kako osoba, kada se rodi, odmah u svojoj organizaciji glave nosi predispoziciju za smrt, za umiranje. Kroz nadosjetilno znanje učimo razumjeti da se u nama stalno događa umiranje, i da se neprestano prevladava samo kroz spavanje. Jednokratno umiranje, umiranje u fizičkom smislu, samo je suma, jači proces u usporedbi s tekućim, ako mogu reći atomistički malim, procesima umiranja koji se neprestano odvijaju u budnoj svijesti. Sve dok imamo fizički organizam, on se brani od uništenja, koje uzrokuje astralni organizam. Tako je to s organizacijom glave.

Ali čovjekova astralna organizacija nema samo ovaj učinak u budnom životu. Samo dio nje ima ovaj učinak. Drugi dio također živi u zemaljskoj egzistenciji na isti način na koji je bio aktivan u pred zemaljskoj egzistenciji. Ovaj dio čovjekova astralnog organizma nije aktivan u organizaciji glave, nego u svemu što je ritmička organizacija u čovjeku, odnosno u onim organima fizičkog tijela u kojima se odvija disanje, krvotok i drugo, gdje se odvijaju ritmički procesi. Ovaj dio astralnog tijela o kojem sada govorim živi u ritmičkom čovjekovu organizmu, ali nije s ovim ritmičkim organizmom

povezan na isti način kao drugi dio, koji je aktivan u organizaciji glave. Ovaj drugi dio, koji je aktivan u organizaciji glave, ima tako snažan utjecaj na ovu organizaciju glave da je stalno čini sklonom smrti, lomi je. Onaj pak dio astralnog tijela, koji se u čovjeku miješa s ritmičkim organizmom, prožima ovaj ritmički organizam; on živi u disanju, živi u krvotoku, ali budući da ne preuzima organizaciju na tako intenzivan način, također je u određenom pogledu ostavlja neometenom. Ne zahvata ga na takav način da ga želi uništiti. Međutim, kroz ovu vezu čovjekovog astralnog organizma s ritmičkom organizacijom, ne nastaje nikakav misaoni život. Ono što živi kao duša odražava se u organizmu fizičke glave, koji neprestano teži smrti. To je ono što čini potpuno svjesno mišljenje. Ali što god se događa u zajedničkom strujanju astralnog i ritmičke organizacije ne odražava se na isti način, da bi postojala jasna svijest poput života misli; izražava se u više neodređenoj prirodi života duše, kao što su osjećaji. Takav je osjećaj. Proizlazi iz činjenice da astralni organizam u budnom životu pulsira kroz disanje i krvotok, ali ga ne razbija, ne uranja tako duboko u njega, već se kroz njegovu interakciju s ritmičkim organizmom zapali ono što je čovjekov život osjećaja.

U ritmičko-organskom sustavu živi nešto od onoga što je čovjek kozmički doživio u svojoj pred zemaljskoj egzistenciji, ali ne nastaje jasna svijest o tome. Ali to ima neke vrlo specifične posljedice. Zbog ove interakcije koju sam opisao između astralne organizacije i fizičko- ritmičke organizacije, dolje u nesvjesnom stalno se nešto događa, što tek u slabom odrazu ulazi u punu, običnu dnevnu svijest. Pogledajmo ovo detaljnije! Recimo da u fizičkoj egzistenciji obavlja svoje aktivnosti, svoje radnje. Te radnje koje ne oživljavaju u njemu kao puke prirodne pojave, već je on prisiljen, iz određenog impulsa koji izbija iz podsvijesti, klasificirati te radnje kao moralne ili nemoralne, kao vrijedne ili nevrijedne, kao mudre ili nerazborite. Moralna procjena, moralna prosudba, miješa se s inače amoralnim - ne anti-moralnim - misaonim životom.

Što je to što sada nesvjesno svijetli iz dubine duševnog iskustva i govori nam: ovo djelo je dobro, ono djelo je zlo, ovo je djelo mudro, ono je djelo ludo? - To je duševna aktivnost, koja je ostala kakva je bila u pred zemaljskoj egzistenciji, koja prodire u ritmove čovjeka, disanja i krvotoka, ali koja se ne može u potpunosti pretočiti u život mišljenja, nego ga samo boji, tako da u našem misaonom životu imamo i refleksije ovog unutaršnjeg iskustva, koje imaju vrijednost za aktivnost koju provodimo u fizičkom svijetu. Ne nosimo u sebi samo ono što provodimo kao svjesnu misaonu prosudbu u našoj aktivnosti. Ne, u ritmičkom sustavu čovjeka živi i pulsira astralni duhovni element koji, u obliku sličnom onom koji je imao u pred zemaljskoj egzistenciji, govori da ili ne našim aktivnostima, jasno za sebe, ali tek nejasno za običnu svijest. Postoji procjenitelj vrijednosti naše duše i taj procjenitelj živi kao jednako stvaran, kao što naša duša živi kao misleća duša u našoj organizaciji glave.

U starijim vremenima ljudske evolucije, oni koji su željeli postići više spoznaje na stari način, pokušavali su osvijestiti ritmički sustav, dišni sustav, ali i krvotok. Pogledajte što je proizašlo iz njihova nastojanja da starijom metodom borave u duhovnom svijetu, metodom koja se danas više ne može razviti. Pokazalo se da su ti ljudi, na temelju onoga što je kozmos upisao u njihov život disanja, mogli razabrati vlastitu vrijednost, smatrali je dobrom ili zlom, mudrom ili glupom. Sud o moralno-prirodnom čovjeku, stari indijski jogi, udahnuo je iz ritmičkog sustava u mozak. Neko vrijeme tijekom svog joga- uvida, pretvorio je mozak u dišni organ, i iskusio je što je kozmos rekao o njegovoj aktivnosti.

Ovaj sud kozmosa o našoj aktivnosti vrlo je stvaran u čovjekovoj astralnoj organizaciji. A kada se fizičko tijelo odbaci sa smrću, tada se uklanja prepreka koja uzrokuje da čovjek nije svjestan onoga što živi u njegovom disanju i krvotoku. Fizički organizam je nešto što, kao nešto neprozirno, prekriva ono što se događa u astralnom organizmu na način koji sam upravo opisao. Dakle ono što živi kao astralno iskustvo u disanju i cirkulaciji krvi od rođenja do smrti, nakon smrti nastavlja se u čovjeku. Kako je to tako, vidjet ćemo odmah nakon prijevoda, kada budem opisivao kroz što sve prolazi čovjekova duša koja prolazi kroz vrata smrti.

Ako se fizički organizam čovjeka raspada u smrti, otpada od čovjeka, onda taj čovjek u početku ostaje u eterskom organizmu, u astralnom organizmu, i u svom 'Ja' biću. Budući da fizički organizam više ne predstavlja prepreku otvaranju čovjekove duše kozmičkom, utoliko što dušu više ne vuče natrag u svoju sferu, za dušu se odmah javlja mogućnost kozmičke svijesti. Ova ljudska duša sada u sebi ima eterski organizam, a da ovaj eterski organizam nije vezala za fizički organizam. Ali ovaj eterski organizam, dok s jedne strane predstavlja čovjekov životni tijek, u isto vrijeme i tijek kozmičkih sila, sila kozmičkog života. Dok duša postupno prolazi kroz smrt s eterskim tijelom, u eterskom tijelu doživljava kozmički svjetski eter. Ono što se događa u kozmičkom svjetskom eteru sada teče u eterski organizam, jer je do sada taj dotok zaustavljao samo fizički organizam. Toga zaustavljanja sada nema. Događaji eterskog organizma nisu toliko odvojeni od vanjskih kozmičkih događaja i činjenica kao fizički organizam. Ono što se događa vani u kozmičkom svjetskom eteru teče u čovjekov eterski organizam, a ono što se događa u čovjekovom eterskom organizmu pulsira u svijet kroz etersku organizaciju. Nakon smrti, čovjek ne samo da odmah živi u svom eterskom organizmu, već, oslobodivši svoj eterski organizam od fizičke organizacije, živi u onome što neprestano ulazi i izlazi; proživljava kozmičko- etersko.

Ali budući da je čovjekova duša jedinstvo, astralni element čovjeka i 'Ja' biće uvučeni su u kozmičko- etersko. Kozmičko- eterska svijest sve više svijetli u čovjekovoj duši kao njeno unutarnje biće. Ali u usporedbi s ovom moćnom,

velikom kozmičkom sviješću, vlastito etersko tijelo čovjeka je tek vrlo malo, a u ovom vrlo malom eterskom tijelu zapravo živi svjetski eter. Stoga čovjekova vlastita eterska iskustva, koja je fizička organizacija stalno držala zajedno, sada više nemaju nikakvog značenja u velikom oceanu eterskog s kozmičkom sviješću. Ali to ne znači ništa drugo nego: ovaj čovjekov eterski organizam raspada se vrlo brzo nakon smrti. S kozmičkom sviješću koju je postigao, čovjek sada zadržava svoju astralnu organizaciju i svoje 'Ja' biće.

Ali u ovoj astralnoj organizaciji postoji naknadni učinak onoga što je ova astralna organizacija iskusila u zemaljskoj egzistenciji unutar fizičkog tijela. Pokazao sam kako dio astralne organizacije zadržava svoj kozmički karakter do određene mjere, tako što se samo labavo sjedinjuje s ritmom disanja i cirkulacije. Sada, nakon što su fizički organi disanja i ritma cirkulacije izbačeni, ono što se razvilo tijekom fizičke egzistencije na Zemlji s procesom fizičkog disanja i fizičke cirkulacije, čovjekova unutarnja priroda, živi dalje sa svojim moralnim vrednovanjem kvalitete. Dakle, ovo živi nakon smrti, prožeto kozmičkom sviješću. Ono što se tijekom zemaljske egzistencije odražavalo u fizičkom disanju i fizičkom krvotoku, nakon smrti živi u kozmičkom ritmu. Ritam je ponovno tu, ali ritam kroz koji čovjek osjeća da prevladava vrednovanje moralnih kvaliteta koje je sa sobom donio iz ovozemaljske egzistencije. On svoj astralni sadržaj osjeća kao moralne kvalitete koje su postale dobre ili zle, mudre ili lude, u fizičkom zemaljskom životu. Ovo je, da tako kažem, unutarnji puls.

Kozmički proces, koji još nije prožet moralom, stalno se ulijeva u ovaj unutarnji puls izvana, i predstavlja čisto kozmički proces u kojem još uvijek pred sobom imamo amoralne - ne nemoralne - događaje, kako se odražavaju ovdje na Zemlji u prirodnim događanjima. Ne pravimo razliku između dobra i zla, sve se događa prema neutralnim prirodnim događajima. Sve što se događa odraz je kozmičkog zbivanja, a to kozmičko zbivanje ima ritmički utjecaj na naknadne učinke ritmičko- moralnog vrednovanja. Čovjek se nakon smrti osjeća u kozmičkom ritmu, udišući kozmos u njegovoj moralnoj nevinosti, da tako kažemo, izdišući u kozmos moralne prosudbe koje je nakupio u sebi. Fizički ritam je zamijenjen kozmičkim ritmom, i u tom kozmičkom ritmu čovjekova duša doživljava kako se u kozmosu, koji je za vanjsku prirodu amoralan, pojavljuje moralni dio, koji se iz čovjekovih iskustava izvodi kroz vrata smrti u kozmos.

Ono što čovjekova duša kroz vrata smrti iznosi u kozmos, u smislu moralnog vrednovanja svojih postupaka, integrirano je u amoralnu prirodu kozmosa. Ono što su moralne posljedice čovjekova života i nose se kroz smrt, sada su spuštene u utrobu kozmosa, i kroz svoju svijest, gdje ga ništa više ne sprječava, čovjek svjedoči kako se u utrobi amoralnog kozmosa formira moralni dio za budući svijet. Naš je svijet, u svom prirodnom odrazu, moralno neutralan. Iz našeg svijeta nastati će budući svijet, koji u svom

prirodnom odrazu neće biti moralno neutralan, nego gdje će sve moralno biti prirodno, i sve prirodno moralno. Ljudi svojim moralnim djelima nose sjeme toga u kozmos. I tijekom ovog iskustva, čovjekova duša se svjesno suočava s velikim pitanjem: jesam li i ja dostojan, stečenim moralnim svojstvima sudjelovati u tom budućem kozmosu koji više neće imati samo prirodnu sliku, nego će imati i moralno- prirodnu sliku?

Kakve god senzacije i osjećaje duša doživljava - možemo koristiti ove izraze iako oni zapravo ne predstavljaju nadosjetilno iskustvo - doživljavaju se nakon smrti u opisanom kozmičkom ritmu, to je istina o moralnom utjecaju u fizičkom svijetu. U vremenu nakon smrti, ovo daje iskustvima čovjekove duše vlastitu nijansu. Ta sam iskustva, koja sada opisujem iz druge perspektive, opisao u svojoj 'Teozofiji' i nazvao ih 'svijetom duše'.

Ali kad bi čovjek morao ostati samo u tim iskustvima nakon smrti, ne bi mogao ispravno pripremiti duhovni dio svog budućeg fizičkog organizma. Za ovaj duhovni dio budućeg fizičkog organizma, koji sam opisao u prethodnim prikazima, koje čovjek mora nositi sobom u novi život na Zemlji, ovaj duhovni dio se ne može razviti na zdrav, ispravan način iz života duše, koja je pogođena moralnim nesavršenostima iz prethodnog zemaljskog života. Stoga, određeno vrijeme nakon smrti, čovjekova duša mora ući u svijet u kojem živi samo u pročišćenom kozmosu, gdje su iskustva ritma koji sam upravo opisao prigušena; jer sva moralna vrednovanja djela čovjekove duše, igraju u tom ritmu. Iz toga bi se mogao oblikovati samo dekadentni duhovni dio za budući fizički organizam. Zdrav fizički organizam može se formirati samo ako duša može ući u svijet gdje više nije pod utjecajem posljedica ljudsko-duševnog iskustva iz prošlog života na Zemlji, već gdje djeluju izvanljudski duhovni impulsi kozmosa, kao što sam upravo opisao.

U svojoj knjizi 'Teozofija' opisao sam ta iskustva, koja čovjekova duša mora doživjeti u pročišćenom kozmosu duhova, iz drugačije perspektive nego to činim ovdje. Tamo sam ih nazvao 'zemlja duha'. Čovjek mora ući u tu duhovnu zemlju duše, jer će tek tada moći sudjelovati u univerzalnom sveobuhvatnom oblikovanju duhovnog organizma, koji će se u budućnosti preobraziti u fizički organizam. Nesavršenosti iz prethodne egzistencije moraju biti uklonjene iz čovjeka na neko vrijeme, inače bi morao ući u egzistenciju u pogrešno rođenom fizičkom organizmu u sljedećem životu na Zemlji.

Na taj način od unutarnjeg pogleda dolazimo do opisa onoga što čovjek doživljava kroz svoje duševne sile nakon smrti u duhovnom kozmosu. Sa astralnim tijelom čovjek, ono što je sada također u njegovom 'Ja' biću, prirodno nosi u kozmički duhovni svijet. Ali ovo 'Ja' biće mora biti pripremljeno na drugačiji način. To onda može biti tema sutrašnjeg predavanja. Danas ću u posljednjem dijelu morati opisati kako je oblik koji

čovjek poprima nakon smrti, povezan s kršćanskim razvojem i misterijem Golgote.

Vidjet ćete da prava kozmologija može nastati samo uključivanjem u nju onoga što inspiracija može znati o ugradnji moralne kozmičke klice kakvu sam opisao. Svaka kozmologija ostala bi nepotpuna kada ne bi znala kako će sadašnji kozmos, koji ima neutralan, amoralan odraz u prirodi, jednog dana kroz ljudski život postati jedno, gdje je prirodno ujedno i moralno, a moralno prirodno. Iz tog razloga, istinska kozmologija može nastati samo iz obogaćivanja običnog znanja putem inspiracije, baš kao što prava filozofija može primiti živi sadržaj samo upijanjem rezultata imaginacije, kao što sam jučer objasnio. Ali takvu kozmologiju treba i kršćanstvo.

U razdoblju koje je prethodilo misteriju na Golgoti, bilo je inicijata koji su radili prema drugačijim metodama nego što mora raditi današnja inicijacija. Ovi drevni posvećenici koji su živjeli prije misterija na Golgoti, i koji su znali što se događa u duhovnim svjetovima u koje čovjek ulazi nakon smrti, ovi su posvećenici već bili u stanju reći svojim sljedbenicima: Nakon smrti ulazite u svijet duša u kojem morate osjetiti rezonanciju svojih moralnih kvaliteta i kvaliteta slične prirode. Ali ne možete u zemlju duha ući s istim silama duše koje se razvijaju u svijetu duša, jer čak i da uđete, ono što je u vašoj svijesti prisutno kao naknadni učinak moralne procjene u astralnom organizmu, otupilo bi i ugasilo vašu 'Ja' svijest, svijest o vašem jastvu, koju biste inače nakon smrti postigli u zemlji duha.

U fizičkom svijetu, kao što sam rekao, razvila se 'Ja' svijest na temelju fizičkog organizma. Ali upravo je za razradu duhovne klice čovjeka morala biti prisutna 'Ja' svijest, čak i u drevnim vremenima evolucije, dok se živi u zemlji duha.

Čovjek to ne može imati vlastitom snagom - tako su stari posvećenici govorili svojim sljedbenicima koji su ih željeli čuti - čovjek to može imati samo ako u određenom trenutku, nakon što je prošao kroz svijet duše, to visoko duhovno biće, čiji je odraz u fizičkom Suncu, dolazi uz čovjeka i vodi ga iz svijeta duše u zemlju duha, i od tada je njegov vodič. Baš kao što čovjek u fizičkom svijetu pod utjecajem fizičkog Sunca doživljava svoje najbolje fizičke snage - tako su govorili drevni posvećeni - tako čovjeka treba voditi za ruku, slikovito govoreći, pri prijelazi iz svijeta duša u svijet duha, tako da tamo može izvući svoje najbolje snage iz impulsa tog sunčanog bića, koje svoj fizički odraz ima ovdje u fizičkom Suncu. - Dakle, drevni posvećenici predstavljali su duhovno sunčevo biće kao uzvišenog pratioca čovjekove duše kroz zemlju duha.

A posvećenici koji su živjeli u vrijeme misterija na Golgoti i tri ili četiri stoljeća poslije, govorili su onima koji su htjeli biti sljedbenici i koji su ih htjeli čuti: zbog načina na koji je prošao fizički razvoj, fizički organizam čovjeka, čovjek je, nakon što je prošao kroz svijet duše, svojim unutarnjim bićem toliko zapetljan u rezonanciju moralnosti, da ako ostane ovisan o vlastitim moćima, njegova svijest bi bila pomračena, i ne bi mogao primiti utjecaj tog sunčevog bića. U tu je svrhu, samo biće Sunca sišlo na Zemlju, preuzelo ljudsku prirodu u tijelu Isusa iz Nazareta, i izvršilo djelo misterija na Golgoti.

I ako čovjek na Zemlji, onome što može razviti kroz osjetilnu percepciju i kroz razvoj 'Ja' svijesti, u svojim osjećajima doda viziju Kristovog bića, kakvu može imati ovdje između rođenja i smrti, kada ulazi u ovaj osjećaj, koji je vezan za astralni organizam, ako se uzme u obzir misterij Golgote, onda to također ima isti učinak na ovaj astralni dio čovjeka - koji nakon smrti živi kako sam opisao - što je naknadni učinak odnosa prema Kristu i misteriju Golgote, iz zemaljske egzistencije. I kroz ovaj naknadni učinak, inače zamućena i mračna svijest u zemlji duha, tijekom prijelaza iz svijeta duše u ovu zemlju duha nakon smrti, ojačana je i osposobljena za gledanje onoga što je u duhovnom svijetu, onoga što omogućuje čovjekovoj duši između smrti i novog rođenja, da svojim duhovnim djelom pripremi fizički organizam.

Tako su posvećenici, koji su bili suvremenici misterija na Golgoti, ili su živjeli nekoliko stoljeća kasnije, govorili svojim sljedbenicima: Ako se čovjek razvio do točke gdje, kroz smrt, nema moći koje ga mogu odvesti iz svijeta duše u zemlju duha, onda je Krist sišao na Zemlju, izvršio djelo Golgote, i kroz učinak ovog djela na čovjekovu dušu, moći ove čovjekove duše mogu biti ojačane na takav način, da nakon smrti, pri prijelazu iz svijeta duše u zemlju duha, čovjek kozmički svijet doživljava tako bogato da može koristiti njegove impulse za formiranje fizičkog organizma za svoj sljedeći zemaljski život. Kroz djelo Krista, tijekom prijelaza iz svijeta duše u zemlju duha, čovjekova duša se čisti.

Tako su govorili inicirani suvremenici misterija Golgote, kao što su i stari inicirani rekli: kroz vodstvo visokog sunčeva bića, tijekom prijelaza iz svijeta duša u zemlju duha, čovjekova duša se pročišćava.

Iz ovoga vidite kako je ono što se mora osloviti kao misterij smrti, povezano s kršćanskom evolucijom na Zemlji. Nakon 4. stoljeća, međutim - kao što sam već objasnio - zamračilo se znanje inicijacije koje je moglo govoriti na način koji sam upravo naveo, ljudima koji su htjeli postati njihovi sljedbenici. Ali sada je ponovno došlo vrijeme, kada nova znanost inicijacije može ponovno otkriti vezu između ljudi i Krista Isusa. I ova nova znanost inicijacije mora ponovno reći: osoba koja upija tajnu misterija Golgote u svoj život osjećaja, tijekom života na Zemlji, jača i svoje unutarnje duševno biće, kako bi ono

postalo moćno tijekom prijelaza iz svijeta duše u zemlju duha, a ne da oblikuje fizički organizam kakav bi inače morao nastati da takav impuls nije došao iz obnovljenog kršćanstva. Zato jer bi bez ovog impulsa, u budućoj zemljinoj organizaciji, morali nastati takvi organizmi koji su patološki. Obnovljenim kršćanstvom uranjamo u impuls kroz koji mogu nastati zdravi, moćni organizmi.

Dakle, čovjekov razvoj kroz smrt duboko je povezan s Kristovim bićem, a u pravoj kozmologiji Krist stoji unutar toga kao svjetska moć, kao kozmička sila, i ta sila se može vidjeti nakon smrti pri prijelazu čovjeka iz svijeta duše u zemlju duha.

Kako ono što je također u čovjekovoj duši i u običnoj svijesti izraženo kao element volje, prolazi kroz smrt, i između smrti i novog rođenja iz sustava klice mogu nastati sile koje do izražaja dolaze tek u sljedećem životu na Zemlji, kako čovjekova sudbina, koja se prije zvala karma, živi od zemaljskog života do zemaljskog života, to će biti razmatranje sljedećeg predavanja, koje će današnjem razmatranju svijeta čovjekovih misli i svijeta čovjekovih osjećaja, dodati razmatranje svijeta čovjekove volje. No opet će se pokazati kako, s obzirom na voljni dio, čovjek mora razviti značajan odnos prema biću Krista, i prema misteriju Golgote, prema cjelokupnom kršćanskom razvoju. I kao što smo danas Krista smjestili u kozmološki razvoj, u istinsku kozmološku spoznaju, tako će nam na sutrašnjem predavanju pak biti dužnost Krista smjestiti u obnovljenu religijsku spoznaju.

DESETO PREDAVANJE, Dornach, 15. rujna 1922.

Doživljavanje voljnog dijela duše

Ono što čovjekova duša doživljava u običnoj svijesti tijekom svoje zemaljske egzistencije izražava se u mišljenju, osjećanju i volji. Ali moramo potražiti stvarnu pozadinu ovog mišljenja, osjećanja i volje, u onome što sam ovih dana ovdje opisao kao čovjekov astralni organizam i kao 'Ja' biće. Pokazao sam kako misaoni dio duše ima određeni odnos prema organizaciji glave, a kako osjećajni dio duše ima nešto drugačiji odnos prema ritmičkoj organizaciji čovjeka, prema ritmu disanja, ritmu cirkulacije i drugim ritmičkim procesima u čovjeku. Voljni dio duše je na puno labaviji način povezan s fizičkim i eterskim organizmom.

Ako proučavamo kako je misleći dio duše povezan s organizacijom glave, dolazimo do zaključka da je on, da tako kažemo, u potpunosti posvećen organizaciji glave; u određenoj mjeri transformiran je u organizaciju glave. Organizacija glave formira fizičku i etersku sliku mislećeg dijela duše, tako da kada osoba stvarno misli u budnom dnevnom životu, zapravo se ne može vidjeti proces mišljenja sam po sebi, već u njegovoj slici u fizičkom i eterskom procesu u mozgu i ostatku živčanog sustava. Zato je anatomija i fiziologija mozga prava domena za ovaj fizički dio znanja o duši, jer možete jasno vidjeti slike onoga što se u mišljenju događa u strukturi mozga, a time i u procesima mozga. Osjećajni dio čovjekove duše nije na isti način predan fizičkom i eterskom organizmu niti je postao dio njega. O njemu možemo reći: odmah se potpuno posveti disanju, krvotoku, teče u njega tako da postane nevidljiv imaginativnoj viziji i nadahnuću. - Gledate: osjećajni dio duše sklizne u procese disanja i procese cirkulacije krvi, zatim se opet otrgne od njih, osamostali se i u sebi ima vlastitu formativnu aktivnost. U određenom smislu, osjećajni dio duše sklizne u sustav cirkulacije, povuče se iz njega, uvuče natrag, i tako dalje.

Voljni dio duše ponaša se potpuno drugačije. On niti je stalno posvećen fizičkom i eterskom organizmu, niti pada u naizmjenično izlivanje i povlačenje, već se zapravo vlastitim snagama suzdržava od fizičkog dijela i eterskog dijela čovjekova organizma. Ima vlastitu neovisnu egzistenciju kroz vlastite moći. Preko tih sila on zapravo ostaje u duši i duhu, i tako bi i ostao da se nešto drugo ne dogodi. Dakle, možemo reći: u ovom voljnom dijelu duše, duša uvijek ostaje duševno-duhovna, čak i za života na Zemlji. A ako se kroz intuiciju stekne uvid u to što se zapravo krije iza ovog voljnog dijela duše, onda se može proučavati što je trajna duhovno-duševna suština čovjeka u ovom voljnom dijelu. Ali postoji i neka vrsta predaje volje fizičkom organizmu, odljev u njega, ali to nije kontinuirano, kao kod mislećeg dijela duše, niti u ritmičkoj izmjeni, kao kod osjećajnog dijela, nego je to kako

slijedi. Ako, naprimjer, misaoni dio naše duše, preko organizacije glave, misli misao, koja je sama po sebi, svojim sadržajem, poticaj za volju, onda se ono što jednostavno mislimo ne događa. Kada mislimo o stvarima u svijetu bez ikakve volje, uključena je samo organizacija glave, a organizacija čovjekove glave je demontirana kroz misaonu aktivnost ili barem ima tendenciju da se demontira, da se rastače, da umre, kako sam jučer prikazao. Rezimirajmo misao: želim ovo ili ono - tada se aktivnost koja pripada misaonom dijelu duše širi iz organizacije glave u metabolički sustav i sustav udova čovjeka. Kada osoba ima misao koja predstavlja volju, tada se u intuiciji vidi kako astralna aktivnost pulsira u neki dio čovjekove metaboličke organizacije ili čak u organizaciju udova, i onda, kroz takvu misao koja predstavlja namjeru volje, ne samo da se razbija organizacija glave, već se također razgrađuje u metaboličkim organima i organima udova. Takve misli stvaraju destruktivne procese. Ovi destruktivni procesi uzrokuju da se ono što je stvarno u pozadini voljnog dijela duše ulije u metabolički organizam ili organizam udova, i zauzvrat kompenzira ono što je misao srušila i ponovno izgradi ono što je misao srušila.

Ako se želim jasno izraziti, stvar je sljedeća. Pada mi na pamet podići ruku. Ova misao puca iz organizacije glave, u organizaciju ruke, gdje uzrokuje slom, proces uništenja. Možete to nazvati izgaranjem. Nešto je uništeno u konfiguraciji moje ruke. Onaj dio astralnog organizma koji odgovara voljnom dijelu duše ulazi, obnavlja ono što je razbijeno, i ponovno to gradi. I u ovoj izgradnji događa se podizanje moje ruke. Dakle, ono što je spaljeno ponovno se stvara, i u toj obnovi se zbiva stvarni čin volje.

Dio astralnog organizma koji je u osnovi voljnih impulsa duše također sadrži stvarno 'Ja' biće, tako da kada god se razvija volja, razvija se i 'Ja' biće. Gledajući kako čovjek razvija svoju volju, vidi se kako, na određeni poticaj, čovjekov astralni organizam i 'Ja' biće preplavljaju, pretačući se u fizički i eterski organizam. To se također događa kada se razvije volja koja zapravo ne zahtijeva od mene da pomičem svoje udove, već je možda njen dopunski dio, ili možda samo donekle živa želja. Tu se događa nešto slično, samo što su mnogo dublji dijelovi čovjekovog organizma prožeti stvarnom voljnom prirodom duše.

Vidite, možete vrlo precizno proučavati razvijanje volje, ali da biste to učinili potrebno vam je znanje o stvarnoj duševnoj i duhovnoj prirodi čovjeka. Bez tog znanja, ne može se proučavati voljni dio duše i ne može se zapravo doći do suštine 'Ja', jer se u mišljenju pojavljuje samo u blijedoj slici, u osjećaju se pojavljuje samo kao impuls, i samo u volji ima pravu stvarnost za zemaljsku egzistenciju. Osim ovog razvijanja volje na temelju određenog poticaja, tj. ono što odgovara čovjekovoj volji kao nečem stvarnom, u čovjekovom organizmu je stalna želja za fizičkom organizacijom. Čovjek želi, da tako kažemo, voljnim dijelom duše, podsvjesno, biti obučen u čovjekov

metabolički i organizam udova. Ako zatim pažljivije pogledate ono što sam upravo opisao u čovjekovoj duši, kroz ovaj dio volje pogledat ćete u dubine, u dubine čovjekovog duševnog života, u procese duše koji su vrlo skriveni običnoj svijesti.

Već sam objasnio kako ono što se u organizmu odvija kao razgradnja i izgradnja, ostaje potpuno nesvjesno za običnu svijest. Ali osim ovih aktivnosti čovjekove duše koji su relevantni za uobičajene impulse volje, postoje i procesi, podsvjesni procesi u čovjeku koji su vrlo stvarni, ali ne bacaju svoje valove u običnu svijest tijekom zemaljske evolucije. To su sljedeći.

Jučer smo vidjeli kako se u osjećajnom dijelu duše nesvjesno odvija stalno vrednovanje moralne i moralno-duhovne osobe. Ono što se tek u slabom odrazu javlja u svijesti kao impulsi savjesti, kao procjene vlastite aktivnosti, u podsvijesti je vrlo značajna, oštra aktivnost. Sve što čovjek čini procjenjuje se i u njegovom podsvjesnom duševnom organizmu. U ovom slučaju postoji samo jedna evaluacija. Ali u onome što odgovara voljnom dijelu duše događa se nešto sasvim drugo. Tijekom zemaljskog života vidimo kako astralno tijelo i 'Ja', koji odgovaraju ovom dijelu volje, zajedno s astralnim i 'Ja' silama kozmosa, izgrađuju unutarnjeg čovjeka, koji vodi tup život. Da, to je ovako: unutarnjom procjenom vlastitih sposobnosti, rađa se astralno biće koje sjedi u nama i sve više raste. Ovo biće sada sadrži te procjene kao činjenice, a osjećajni dio duše samo osigurava da je procjena tu, da tako kažem, kao idealan proces ili - neko vrijeme nakon što se dogodila - kao podsvjesno, idealno sjećanje. Nakon događaja, u dijelu volje nastaje još nešto. Presuda: učinio sam zlo djelo - postaje u nama biće. U ovom biću imamo nešto u sebi što je zapravo ostvarena procjena čovjekovih djela.

Sada, kao što ste upravo vidjeli iz ilustracije, postoji nešto trajno u ovom voljnom dijelu duše, što je već bilo tu prije nego što je čovjek sišao iz duhovno-duševnog svijeta u fizičko-etarski organizam. Rezonancija u ovom duhovnom dijelu duše radi na ponovnoj izgradnji čovjekovog organizma, jer je to bila njegova aktivnost u pred zemaljskoj egzistenciji. Samo je to ometeno jer je tu fizički organizam, jer se ne može razviti aktivnost, jer posvuda nailazi na uglove i zidove fizičkog organizma, ali ostaje tu kao tendencija. I stvarnost koju sam upravo opisao sada je integrirana u tu tendenciju: biće koje predstavlja procjenu moralnog i moralno-duhovnog čovjeka; tako da u sebi nosimo biće u kojem zajedno teku impuls za formiranjem novog organizma, i ostvareno moralno vrednovanje. Ovo biće nosimo kroz vrata smrti kada našoj fizičkoj egzistenciji na Zemlji dođe kraj.

Iz moje prezentacije vidjeli ste da u čovjekovom organizmu postoje stalne sile koje razgrađuju i izgrađuju, donose smrt i oživljavaju, prigušuju i bude. Vidimo paralizirajuće sile u dijelu duše koji misli, i sile buđenja u dijelu volje. Ova borba između smrti i života, prati nas kroz cijelo naše postojanje

na Zemlji. Kada završimo ovu zemaljsku egzistenciju, nesvjesno razvijen rezultat naših moralnih kvaliteta prenosimo u duhovni svijet.

Iz izlaganja koja sam držao ovih dana, vidjeli ste da se u trenutku kada čovjek uđe na vrata smrti, njegova svijest, koja je inače bila samo zemaljska svijest, širi u kozmičku. Kao što ljudi ovdje na Zemlji žive u fizičkom organizmu, kao što se osjećaju ograničeno unutar kože ovog fizičkog organizma, kada prođu kroz vrata smrti tako žive u prostranstvu kozmosa. Ono što inače ima oko sebe, sada postaje njegov sadržaj. Njegova svijest postaje kozmička. I postavlja se pitanje: što je s procjenom moralnog čovjeka kada je, nakon što je prošao kroz vrata smrti, čovjek upio ovu kozmičku svijest i teži formiranju novog fizičkog i eterskog organizma? - Odgovor na to dat ćemo u drugom dijelu današnje rasprave.

Prije nego što mogu nastaviti s odgovorom na pitanje koje sam upravo postavio, još moram okarakterizirati nekoliko stvari o čovjekovu životu na Zemlji u opisanim uvjetima.

Vidjeli ste da se u čovjekovom organizmu odvija stalna razgradnja i izgradnja. Ova razgradnja i izgradnja, razaranje i oživljavanje odvija se kroz cijeli život između rođenja i smrti. Budući da smo duševna bića koja misle, moramo se razgrađivati, budući da smo bića volje, moramo se izgrađivati, a budući da smo bića koja osjećaju, dovodimo do interakcije između razgradnje i izgradnje, tako da se ono što se razvija iznutra, duševno u čovjeku, kao mišljenje, osjećaj i volja, predstavljaju uništenje i ponovno pojavljivanje, i međuigru između uništenja i ponovnog pojavljivanja. Ovi procesi u čovjekovu organizmu, koji su izuzetno složeni, različiti su za svaku dob. Različiti su za djecu, a različiti za odrasle. Osobito je važno za odgajatelja i učitelja da, na temelju duhovnog razumijevanja ljudske prirode, razumije ovo međudjelovanje razgradnje i izgradnje, to pretapanje procesa izgradnje procese razgradnje, iz razgradnje u izgradnju, vidjeti kako se to stalno odvija u organizaciji čovjeka i učinke koje ima na organizam. Jer pravilno odgajati i poučavati možete samo ako shvatite kako djeluju konstruktivne i destruktivne sile u djetetovu organizmu i kako se na njih može djelovati odgojem i poučavanjem.

Samo primjer toga. Sasvim je drugačije hoćete li djetetu dopustiti da pamti samo onoliko koliko je za njega dobro ili mu dopustiti da pamti previše te mu pamćenje opteretiti. S obzirom na način na koji se danas promatra međuigra procesa izgradnje i razgradnje, lako bi se moglo povjerovati da je to imalo utjecaja samo na duševnu organizaciju mlade osobe. To nije slučaj. Dopustimo li djetetu da previše uči napamet, ono će na nepravilan način formirati misli sjećanja, koje se uspostavljaju u organizaciji glave, ali koje zatim uzrokuju nepravilnosti nastavljaajući se u misli volje, a također i u

metabolički i organizam udova. A moguće je doživjeti da smo možda krivo učili i odgajali dijete s obzirom na njegovo pamćenje i da se ta pogreška pokaže tek u tridesetoj, četrdesetoj ili četrdeset petoj godini, u vidu loše probave i poremećaja metabolizma.

Ovo dajem samo kao primjer koji mi je pri ruci. Stvari su vrlo složene, a odgajatelj zapravo shvaća opseg onoga što se događa na temelju duhovne spoznaje čovjeka, i može mjeriti i nadzirati što fizički i duševno radi s djetetom. Stoga se prava istinska pedagogija može graditi samo na spoznaji čovjeka koja gleda na fizički tjelesni organizam, dušu i duh, i prozire i interakciju ova tri člana ukupne čovjekove organizacije. Takva pedagogija je razvijena unutar našeg antropozofskog pokreta. To postaje stvarnost u Waldorfskoj školi; i ovdje ali samo u nekim pokušajima. Ali treba reći da puka znanost o osjetilima, koja je danas općepriznata, nikada ne može uspostaviti istinsku pedagogiju, pa je stoga prava pedagogija moguća samo kroz antropozofsko produbljivanje znanstvenog života. Morat ću detaljnije proširiti temu koja se sada obrađuje na predavanjima sutra i prekosutra.

Nadalje, kada to promatramo, vidimo izvjesnu međuigru razgradnje i izgradnje, razaranja i obnavljanja, potiskivanja jednu u drugu, aktivnosti razaranja ili obnavljanja u cijelom organizmu, u pojedinim organima, na ovaj ili onaj način, ovisno o tome je li osoba više ili manje zdrava ili bolesna. Bolest se može naučiti prepoznati u njezinim pojedinačnim manifestacijama samo prateći način na koji procesi razgradnje preuzimaju prevagu u cijelom organizmu ili nekom organu ili skupini organa, te organizam pritom postaje krhak i otvrdnuo, ili kako pobjeđuju procesi izgradnje i nastaje život nesputanog rasta i množenja. Ili također naučite prepoznati kako se procesi razgradnje ilegalno guraju u procese izgradnje i isprepliću ih s neprobavljenim metaboličkim produktima i slično. Ukratko, kao što je važno da odgajatelj može procijeniti normalan tijek ovih procesa izgradnje i razgradnje u djeteta, tako je i za one koji rade s bolesnom osobom važno da mogu sagledati nenormalne procese izgradnje i razgradnje.

Sada je to ovako: promotrimo li okolni fizički svijet u njegovim raznim prirodnim carstvima, u carstvu minerala, carstvu biljaka, a djelomično i u carstvu životinja, nalazimo sve prožeto skrivenim duhovnim i duševnim. Naprimjer, u svakoj biljci nalazimo snage izgradnje koje, pripremljene na odgovarajući način i unesene u ljudski organizam, djeluju protiv takvih destruktivnim procesa koji su patološki abnormalni. Ukratko, u prirodi se pronalaze lijekovi za abnormalne procese razgradnje i abnormalnog nakupljanja, a vezu između lijeka i bolesti može se shvatiti samo promatranjem ljudskog organizma na upravo opisani način. Kroz sve što se može učiniti za jedan organizam koji je na određeni način bolestan, bilo da mu se daju vanjski lijekovi, bilo da ga tretirate na način na koji ga inače ne biste tretirali kao zdrav organizam ili se nađu suplementi za ono što tijelo ne

može učiniti, bilo da se radi o takvim ispravno primijenjenim mjerama ili učinite ono što sam iznio kao terapijska euritmija - takvom primjenom uvijek se djeluje tako da se u organizmu pokušavaju vratiti u ravnotežu zahuktali procesi izgradnje ili procesi razgradnje koji prelaze normalnu razinu.

Vidite da se medicina, koja se temelji na čisto osjetilnoj znanosti, mora nadopuniti i proširiti onim što može proizaći iz duhovne perspektive, iz znanja o cjelokupnoj ljudskoj organizaciji. Kao što osjetilna znanost u svom fiziološkom i anatomskom dijelu može procijeniti samo vanjske aspekte čovjekove organizacije, tako odnos između lijeka i bolesti može pronaći samo putem vanjskog testiranja. Inspiracija, imaginacija i intuicija, omogućuju uvid u unutarnju povezanost lijeka ili procesa iscjeljenja, s prirodom procesa bolesti, i zamjenu, samo eksperimentalne empirijske terapije, racionalnom terapijom koja razumije čovjeka i proces ozdravljenja. Ovdje se na ovo mogu samo osvrnuti, ali iz ovoga možete vidjeti kako ono što će se uspostaviti kao antropozofsko znanje, također predstavlja polazište za daljnji razvoj i patologije i terapije prema karakteriziranim stajalištima, a te stvari imaju, da, već poprimaju praktičan oblik unutar našeg pokreta. U našim terapijskim institutima u Stuttgartu i ovdje u Arlesheimu nema medicinskog amaterizma. Ono što je medicina danas je potpuno priznato i primijenjeno; ali te stvari su prožete onim što duhovno znanje, duhovni pogled u njih može staviti. Kritičari, koji se žele osloniti samo na osjetilnu znanost i danas kažu da je ono što ova znanost duha, koja djeluje iz antropozofije, ima za reći o bolestima i procesima ozdravljenja, djetinjasto. - Pa, to je sasvim razumljivo za ljude koji žele misliti i raditi samo na temelju osjetilne znanosti. Ali mora se reći da upravo takvi ljudi kada nazivaju stvari 'djetinjastima' nemaju pojma o činjenicama, i da je ono što osjetilna znanost proizvodi anatomske, patološke i terapijske, samo podstruktura za ono što proizlazi iz duhovnog pogleda, posebno za lijek. I ne želim to reći u pogrđnom smislu, već samo u odnosu na neke kritičare: ako je nešto u nečemu djetinjasto, onda je to medicina, koja želi nadograđivati samo na osjetilno, ovime ne želim zanijekati djetinjasti aspekt, već samo istaknuti kako je on nadopunjen onime što dolazi iz duhovnog znanja u odnosu na cijelog čovjeka. - Ako ovo razmotrite, vidjet ćete kako morate ići u detalje, ako želite razumjeti aktivnosti eterskog, astralnog organizma i čovjekovog 'Ja' bića, u fizičkom životu.

U smrti čovjek odbacuje fizički organizam; on više ne postoji. Tada dolazi stanje u kojem čovjek više ne nosi fizički organizam, ali u kojem 'Ja' biće i astralni organizam još uvijek nose eterski organizam. Već sam objasnio kako ono što čini eterski organizam čovjeka, nije strogo odijeljeno čvrstim granicama od opće organizacije etersko-kozmičkog. Postoji stalno strujanje iz kozmičko-eterskog, u, i iz, čovjekova eterskog organizma. Stoga je također slučaj da u trenutku kada osoba prođe kroz vrata smrti, ali još uvijek u sebi ima eterski organizam, njena svijest se širi u eterska prostranstva, ali on i

dalje osjeća da je ono što je samo njegovo, izvuklo sebe iz fizičkog organizma kao njegov eterski organizam. Tijekom tog stanja čovjek se potpuno predaje eterskim iskustvima kozmosa, koja se ponekad za njegovu svijest, skupljaju u puko etersko iskustvo vlastitog organizma. Nakon što prođe kroz vrata smrti, čovjek je, da tako kažemo, preplavljen onim što vidi kao kozmičku svijest. Još uvijek nema znakova svjesnog gledanja na ono što sam opisao kao entitet koji se razvija u nama, koji predstavlja aktualizirane procjene moralnog čovjeka. To moralno-duhovno biće, koje se integriralo u astralni organizam, nosimo kroz vrata smrti, ali u samom prvom vremenu nakon smrti ne primjećujemo mnogo od toga, već smo sada predani - iz kozmičkog izlazeći i ulazeći - životnom tijeku koji smo upravo prošli na Zemlji, jer je to sadržaj eterskog tijela. Neko vrijeme se osvrćemo na zemaljski životni tijek, koji je upravo završio. Unutar njega - kao što sam ovih dana već opisao, kako se predstavlja imaginativnoj svijesti - ovaj se životni tijek sada, pojavljuje odmah nakon smrti. Ali ovo stanje traje samo nekoliko dana. Traje približno onoliko dugo, koliko dnevna iskustva potiču stvaranje snova kod pojedinca - to se razlikuje od osobe do osobe.

Što se tiče formiranja snova, snovi zapravo uvijek imaju izravan odjek iskustava dana koji je upravo prošao, ili drugog dana ili trećeg dana. I baš kao što sanjamo nešto iz proteklog dana, ali to je misaono pridruženo drugim, našim ranijim iskustvima, ta druga iskustva također se pojavljuju u snovima. Naprimjer, sanjamo da smo jučer s nekim razgovarali ovo ili ono. Jučerašnje iskustvo izravno ulazi u život snova. Ali s tom smo osobom na živopisan način razgovarali o nekome koga smo možda vidjeli prije deset godina i od tada ga nismo vidjeli. Dok se ovo iskustvo upleće u razgovor, sanjamo svašta o toj osobi. Snovi se ne proučavaju kako treba; inače bismo znali za ta iskustva života iz snova. Sada to varira od osobe do osobe. Netko sanja samo ono što se dogodilo jučer; drugi ono što je doživio dan ranije; treći ono što se dogodilo tri ili četiri dana ranije. I koliko ova mogućnost postoji za pojedinačnog čovjeka, toliko dugo traje stanje nakon smrti dok je osoba još u eterskom tijelu. Mogao bih to okarakterizirati i reći: duljina ovog vremena poklapa se s vremenom u kojem čovjek nije prisiljen spavati, koliko može izdržati dana i noći bez spavanja. - Neki ljudi zaspu nakon što nisu spavali samo jednu noć. Drugi može tolerirati da bude budan dvije, tri ili četiri noći. Isto toliko traje iskustvo u kojem je nakon smrti, osoba još uvijek u svom eterskom tijelu.

No onda se događa da nas sve više hvata naša svijest koja se smjestila u kozmičko-etterski svijet. I budući da naš eterski organizam sada nije strogo odvojen od kozmičko-etterskog svijeta, on se ulijeva u njega, da tako kažem. I to je tako, kad sebe osjetimo u kozmičko-etterskom, i pogledamo unazad svoje etersko tijelo, onda nam se ono čini većim. I to se nastavlja. Konačno, više nemamo eterski organizam, i sada nalazimo svoj put u kozmos i našu kozmičku svijest, s astralnim organizmom. Tada u čovjeku nastaje ono što

sam okarakterizirao kao biće, što predstavlja realizaciju vrednovanja moralne i duhovne kvalitete čovjeka. Osjećate se opterećeni tim bićem. Dakle, vi ste stjecište onoga što iz vas živi u kozmosu, i čemu se uvijek iznova morate vraćati u svojim iskustvima nakon smrti, bića koje zapravo predstavlja naš moralni zaključak.

I sada, budući da u stvarnost kontinuirano iz kozmičke svijest djeluju sile ravnoteže, javlja se neobično snažna tendencija: Onom što ste učinili neispravno i glupo, treba se suprotstaviti ispravnim djelovanjem! - Zato se u daljem tijeku života, koji sam jučer okarakterizirao kao svijet duše, oblikuje život u ritmu između moralno-duhovnih kvaliteta čovjeka i kozmičkih kvaliteta. U tom ritmu pojavljuje se suma tendencija, da se ponovno iskusi mogućnost stvaranja kompenzacije za ono što se smatra moralno inferiornim ili slično. Razvija se tendencija kada ste, naprimjer, osobi učinili nešto što ju je na ovaj ili onaj način pogodilo, da u drugom životu dođe do uravnoteženja. Ukratko, klica sudbine, koja prolazi kroz razne živote na Zemlji, nastaje na ovaj način. Ali u isto vrijeme čisto kozmička svijest postaje prilično tamna, zamagljena činjenicom da tu komponentu nosimo u sebi, i ljudska duša mora ostati u tupom - barem tupljem - stanju svijesti tijekom cijelog prolaska kroz svijet duše, sve dok se ne pojavi potreba za ulaskom u zemlju duha, i osloboditi se onoga što je nastalo kao opisani entitet i neko vrijeme čisto živjeti u kozmosu, koji je amoralan, u koji ne možemo sa sobom unijeti ono što smo doživjeli u svijetu duše kao zaključak našeg moralnog ili nemoralnog duhovnog bića.

Ako se želi opisati ovaj prijelaz iz duševnog iskustva u duhovno iskustvo nakon smrti, može ga se predstaviti sa stajališta ljudskog života na Zemlji govoreći: sve dok čovjek prolazi kroz svijet duše, odnosno doživljava ovo stanje ritma kozmičkog i moralno-duhovnog, koje je bilo u njemu u prošloj zemaljskoj egzistenciji, dok se sudaraju ove dvije suštine, toliko dugo je čovjek kao u nekoj vrsti opčinjenosti prema svom posljednjem životu na Zemlji. - Ono što je donio sa sobom kao entitet koji predstavlja njegove moralne i duhovne kvalitete, taj entitet je ipak proistekao iz njegovog posljednjeg života na Zemlji. On se drži toga svojim duševnim sklonostima i tek kada se iznutra oslobodi ovog privjeska, tih sklonosti, može prijeći u čisto iskustvo kozmosa, u kojem duhovna bića mogu živjeti zajedno s njim na takav način, da on iz njihovih snaga dobije snage, koje mogu razviti univerzalni, kozmički duhovni dio za budući ljudski fizički organizam.

Ovo se govori sa stajališta čovjekovog iskustva na Zemlji. Ali možemo okarakterizirati iste odnose sa stajališta kozmičke svijesti i kozmičkog iskustva i onda moramo reći: nakon što je čovjek odbacio svoje etersko tijelo i dok sklonosti prema zemaljskom životu još uvijek žive u njegovom 'Ja' biću i u njegovom astralnom organizmu na način kako sam opisao, iznutra ga

prožimaju duhovne lunarne sile koje preplavljaju kozmos. - O tim lunarnim silama morao sam govoriti prilikom karakterizacije stanja spavanja. Sada smo ponovno suočeni s njima u čovjekovoj post zemaljskoj egzistenciji. Te lunarne sile uvijek su ono što dovodi ili želi dovesti ljude, u određenu vezu sa zemaljskom egzistencijom. Ovdje, nakon smrti, izražavaju se na takav način da, u određenoj mjeri, ne žele pustiti ljude da napuste ovozemaljsku egzistenciju. Čovjek se odrekao svog fizičkog tijela, ali se želi vratiti u zemaljsku egzistenciju. To je zato što ga prožimaju lunarne sile kozmosa. Obično zemaljsko mišljenje prestalo je nakon smrti; ono koje je vezano uz organizaciju glave fizičkog tijela. Pred zemaljski čovjek ušao je u ovu organizaciju glave. Kada odbacimo ljudski fizički organizam, ono što je zapravo samo na materijalan način ostvareno, prestaje funkcionirati. Kao rezultat toga, čovjek izravno, neposredno, više nije biće vezano za Zemlju, ali je indirektno, neizravno, jer lunarne sile još uvijek nastavljaju djelovati u njemu. U određenoj mjeri, dugo vremena nakon smrti, one u njemu proizvode tendenciju da se vrati u zemaljsku egzistenciju, jer je tamo za sebe pripremio biće kakvo je sada u njemu.

Nakon smrti, međutim, potrebno je da se čovjek oslobodi lunarnih sila, da ih nadmaši, da se iznutra oslobodi lunarnih sila koje naviru i dotječu. Te lunarne sile u njemu uvijek održavaju neku vrstu kozmičkog sjećanja na ritmičke sile, to jest one mu uvijek iznova u inspiraciji i imaginaciji pokazuju što se događa u planetarnim kretanjima i u odnosu prema planeta prema zvijezdama stajaćicama. Ali lunarne ga sile koče da iskusi ona duhovna bića koja svoju fizičku sliku imaju u konstelacijama zvijezda stajaćica. I čovjek je sada suočen s nužnošću ulaska u čisto duhovni svijet. Mjesečeve sile ga neće pustiti da uđe sve dok djeluju na njega. No on kozmos koji u određenoj mjeri doživljava, ne bi trebao gledati samo s one strane koja je sklona fizičkoj egzistenciji, nego ga treba gledati i s druge strane. Čovjek to stanje zapravo doseže kada razvije čisto duhovnu, kozmičku svijest. Tada se nađe u situaciji da je, takoreći, na periferiji kozmosa. I baš kao što smo ovdje u središtu i posvuda okolo gledamo u kozmos, tako u ovom duhovnom gledanju u kozmos gledamo s periferije. Ali sada ne vidimo fizičke slike dotičnih duhovnih bića, već vidimo sama ta duhovna bića. U kozmos s periferije ne gledamo na prostorni način. Baš kao što gledamo u kozmos iz jedne točke u oku, unutra gledamo s cijele sferne površine. Ali to je opet nekako prostorno. Gledamo kvalitativno. Gledamo u oblast neba zvijezda stajaćica, i ovo nebo zvijezda stajaćica promatramo izvana.

Moramo doći u ovu neovisnost od fizičkog svijeta, gdje provodimo svoju zemaljsku egzistenciju, u ovu neovisnost između smrti i novog rođenja. Čovjek je došao na ovaj svijet na potpuno drugačiji način, u doba čovjekova razvoja koje se nalazi prije misterija na Golgoti, a na drugačiji način u vremenu koje se nalazi nakon tog događaja. Tijekom čovjekova razvoja na Zemlji dogodila se ogromna metamorfoza u unutarnjem životu čovjeka. Krist

dogadaj, predstavlja prekretnicu u razvoju zemaljskog čovječanstva. Zato danas, kao zaključak večeri, u zadnjoj četvrtini ove rasprave, želim opisati ulazak čovjekove duše i duha u zemlju duha, kakav je od početka kršćanskog razvoja.

Prije nego što čovjek uđe u stvarni duhovni svijet, to jest, dođe do suživota s drugim ljudskim dušama koje nisu utjelovljene, koje su također u sličnom stanju - uzgred, on već ranije živi s tim dušama - ali pogotovo prije nego što može ući živjeti zajedno s onim najvišim duhovnim bićima koja svoju sliku imaju u zvjezdanim konstelacijama, on iza sebe mora ostaviti, u lunarnoj sferi, biće koje čini njegovu moralnu procjenu. Bez njega mora ući u oblast, koja nije lunarna oblast, već zvjezdana oblast, u kojoj sile u njegovoj duši proizlaze iz bivanja zajedno s drugim duhovnim bićima najviše vrste, kroz koje on sada stvarno može pripremiti i razviti duhovni dio budućeg ljudskog fizičkog organizma.

Ako su, u vrijeme prije misterija na Golgoti, drevni posvećenici željeli okarakterizirati način na koji se taj prijelaz u zemlju duha odvijao za čovječanstvo u to vrijeme, morali su reći, onima koji su to htjeli čuti: Ako želite prijeći iz svijeta duša u zemlju duha nakon smrti, morate iza sebe, u sferi Mjeseca, ostaviti ono što određuje vašu sudbinu kroz vaša dobra i zla djela. Ali vi nemate moć ostvariti prijelaz iz lunarne sfere u zvjezdanu sferu samo pomoću vlastitih snaga iz svoje organizacije. Stoga se solarno biće, koje ima svoj fizički odraz u fizičkom Suncu, zauzima za vas. I kao što se vaš vanjski život odvija pod utjecajem fizičke sunčeve svjetlosti i fizičke topline Sunca, tako nakon smrti vaše biće preuzima visoko solarno biće, oslobađa vas vaše sudbine i odvodi u zvjezdanu sferu, tako da uz pomoć svog sunčevog vodiča možete razraditi duhovni dio vašeg budućeg fizičkog organizma. Zatim, nakon što ste u duhovnom pod vodstvom svog sunčevog vodiča dovoljno radili da oblikujete svoj fizički organizam, možete se vratiti u zemaljski život. Pri ovom povratku u zemaljski život, mjesečeva sfera će vam ponovno poželjeti dobrodošlicu. U njoj nalazite biće sudbine koje ste pronijeli kroz vrata smrti iz svog prethodnog zemaljskog života. Ujedinjujete se s njim i sada ga možete kontrolirati na potpuno drugačiji način, nakon što ste pripremili duhovni dio vašeg budućeg fizičkog organizma zajedno s visokim solarnim bićem. Ovu jezgru sudbine možete ujediniti sa snagama unutar vas, privučene prema fizičkom zemaljskom organizmu. Još jednom prolazite kroz lunarnu sferu. - I tada se odvija ulazak u zemaljski život kako sam prethodno opisao.

Posvećenici koji su bili suvremenici misterija na Golgoti, ili koji su živjeli u sljedećim stoljećima, do 3. i 4. stoljeća, mogli su reći svojim sljedbenicima: Oblik koji ljudski fizički organizam poprima u zemaljskom životu sve više razvija 'Ja'. Ali čovjek gubi snagu da uđe u to područje u kojem bi mu visoko

solarno biće moglo biti vodič u zvjezdanim oblastima duha. Stoga je Krist sišao na Zemlju i izvršio misterij na Golgoti. A moć koju čovjekova duša stječe činjenicom da ima osjećajnu vezu s misterijem Golgote, ta moć nastavlja djelovati i nakon smrti i odvodi dušu od bića sudbine i lunarne sfere, i kroz naknadno djelovanje Krista, duša oblikuje svoj budući fizički organizam u suradnji s ostalim bićima zvjezdanog svijeta i zatim ponovno pronalazi jezgru sudbine, u kojoj je tendencija da oblikuje sudbinu budućih života na Zemlji. Ono što je čovjekova duša upila kao snagu iz Kristova impulsa, omogućuje joj da prođe kroz zemlju duha na pravi način i da apsorbira jezgru sudbine na pravi način.

Svatko tko danas govori o znanosti o inicijaciji također mora reći sljedeće: da, to je Kristov impuls koji nastavlja imati učinak nakon smrti, pod čijim utjecajem se čovjek otima lunarnoj sferi, prodire u zvjezdanu- sunčevu sferu i tamo može djelovati na temelju impulsa koje mu daju bića zvjezdanog svijeta, može raditi na oblikovanju fizičkog organizma za svoj sljedeći život na Zemlji. Ali on se lunarne sfere oslobađa pomoću sila koje je pohranio u svom 'Ja' kroz privučenost biću Krista i misteriju Golgote. Oslobađa se lunarne sfere tako da sada može raditi i u zvjezdanoj sferi na takav način da kada se vrati u lunarnu sferu i susretne svoju jezgru sudbine, tu jezgru sudbine priprema na slobodan način kao slobodan duhovni čin, jer mora sebi reći: razvoj svijeta može teći na pravi način samo ako čovjek integrira jezgru svoje sudbine i ono što je pripremio kao svoju sudbinu dovede u ravnotežu u budućim životima na Zemlji.

Ovo je bit ponovnog doživljavanja iskustva lunarne sfere nakon smrti, da postoji trenutak u kozmičkoj egzistenciji kada čovjek svoju sudbinu, svoju karmu, neovisno dovodi u vezu sa svojim bićem koje napreduje. A zemaljska slika ovoga djela ostvarenog, u kasnijem zemaljskom životu jest čovjekova sloboda, osjećaj slobode tijekom zemaljske egzistencije. Ispravno razumijevanje ideje sudbine i njene težnje do duhovnih svjetova, ne utemeljuje filozofiju determinacije, već pravu filozofiju slobode, kakvu sam mogao dati devedesetih u knjizi 'Filozofija slobode'.

Dakle, kada osoba nakon smrti pronađe put u duhovne oblasti - integrirana u svoj organizam i povezana sa svojom svjetskom sudbinom - ona sa sobom donosi posljedice prodora duhovnih svjetova koje je iskusila u zemlji duha. I suvremeni čovjek može doživjeti, doživljavajući Krista u sebi, slobodu, a u vezi sa slobodom i osjećaj prožetosti Bogom, onu prožetost Bogom koja na Zemlji može biti odraz onoga što se doživljava pri prolasku kroz zvjezdani svijet u lunarnu sferu, i u lunarnoj sferi.

Znanost duha bori se za spoznaju svih ovih odnosa, kroz duševne vježbe volje i uspostavljanjem intuicije. Ta je intuicija u starija vremena uspostavljena prema uputama tadašnjih posvećenika na način da je čovjek svoj vanjski fizički organizam ubijao, prvenstveno asketizmom. Ubijajući i

paralizirajući svoj vanjski fizički organizam, neovisna volja, koja inače izražava samo žudnju za fizičkim organizmom, javlja se s još većom energijom. Askeza ubija fizički organizam na način da volji postaje teško ući u ovaj fizički organizam i izraziti se. Volja je, takoreći, potisnuta, i što joj je teže uroniti u fizički organizam, to više živi u duhovnom svijetu i razvija intuiciju. To je ono što je donio asketizam. Ali pogrešno je s ovim asketizmom nastaviti u moderno doba. Nakon misterija na Golgoti, čovjekovo fizičko tijelo poprimilo je oblik u kojem više nije moglo tolerirati asketizam koji bi bio uspješan. Takvim bi asketizmom moderni čovjek istovremeno paralizirao svoj fizički organizam do te mjere da se 'Ja' svijest, koja se mora razvijati, ne bi mogla razvijati na ispravan način. Čovjek tada nikada ne bi došao do svijesti o slobodi. Također se ne bi mogao povezati s Kristovim impulsom na ispravan način, na slobodan način.

Stoga se te vježbe volje moraju provoditi na takav način da se fizičko tijelo ne degradira, kao što se događalo u davnim vremenima, nego da se čisto duhovno- duševne sposobnosti čovjeka ojačaju kroz vježbe volje, tako da nije tijelo ono koje se povlači od duše, nego duša živi u duhovnim svjetovima. Ne samo ono što su stari posvećeni imali reći svojim sljedbenicima kao podatak o iskustvu između smrti i novog rođenja, već i ono što su imali reći o vježbama koje se moraju poduzeti da bi se došlo do takve spoznaje, koja vodi u nadosjetilne svjetove, već su te vježbe također postale drugačije u smislu daljnjeg čovjekova razvoja. Drevni asket nije mogao doći do kraljevske svijesti o slobodi do koje moderni čovjek mora doći svojom sadašnjom organizacijom. Ali stari asket se između smrti i rođenja nije mogao susresti sa solarnim bićem, koje je s njim izvršilo radnje koje sada može sam izvršiti, nakon što je Krist izvršio misterij na Golgoti, kroz koji čovjek može pronaći snagu da nakon smrti izvrši odgovarajuće djelo.

Ulaskom kršćanstva u čovjekov razvoj promijenila se religiozna svijest, jer je ova religiozna svijest zemaljski odjek onoga što čovjek, prožet Bogom, mora iskusiti u duhovnom svijetu između smrti i novog rođenja. Svugdje nas vodi, moderna inicijacijska znanost, osobito do dubljeg razumijevanja kristologije. Može se, dakle govoriti o obnovi religiozne svijesti kroz antropozofsko produblјivanje, kao što se proteklih dana ovdje govorilo o obnovi filozofije kroz živo filozofsko znanje, i kao što se govorilo o produblјivanju kozmologije kroz upijanje onoga što se može dokučiti samo intuicijom i inspiracijom iz viših svjetova. Ovo antropozofsko produblјivanje može cijelom čovječanstvu pomoći u obnovi religiozne svijesti, koja tek tada postaje potpuno svjesna kršćanska svijest. Antropozofija želi pridonijeti pravilnom daljnjem razvoju kršćanstva u smislu da ne želi postati nova religija, već želi pomoći u oblikovanju kršćanske religije koja je na svijet došla misterijem Golgote. Ona ima moć daljnjeg razvoja, a antropozofija to želi shvatiti na pravi način i biti prava pomoć u daljnjem razvoju.

Stoga sam vam u ovim predavanjima pokušao opisati kako se filozofija, kozmologija i religijsko znanje trebaju oploditi iz antropozofije. Naravno, religijska spoznaja nije religija. Religija se također može iskusiti ako se jednostavnim umom na nepristran način predamo onome što intuitivno znanje pruža, ali to možemo razumjeti u svom umu. I tako obnova religijskog znanja može rezultirati novim produblјivanjem religioznog života.

Ovih dana sve to sam mogao samo skicirati. Naravno, te stvari u potpunosti razumijete tek kada se upoznate s detaljima. Tada bi se mnogo toga što je ovih dana moralo ostati nedorečeno prikazalo u svojim punim bojama, sa svim mogućim nijansama. To bi dalo potpunu sliku.

Dragi gosti! Dok sada završavam ova predavanja, ispunjen sam dubokim zadovolјstvom kada pomislim da ste vi, zapravo, pratili ova predavanja dolazeći izvana. Ovaj osjećaj zadovolјstva navodi me da se zahvalim na pozornosti, posebno dr. Sauerwein-u se zahvalјujem na trudu, vjernom prijevodu, i zamolit ću ga da mi ispuni ovu želju: da prevede i ovu zahvalu, kao što je drugo preveo. Smatrat ću se sretnim ako kući ponesete osjećaj da vrijeme koje ste proveli ovdje nije izgubljeno. Imajući ovo na umu, želio bih se oprostiti od vas.